

Jaarverslag

2023

Kerncijfers

Voorwoord

Profiel

Bestuursverslag

Oordeel verantwoordingsorgaan

Verslag Raad van Toezicht

Jaarrekening

Overig

01. Kerncijfers

Kerncijfers

Voorwoord

Profiel

Bestuursverslag

Oordeel verantwoordingsorgaan

Verslag Raad van Toezicht

Jaarrekening

Overig

Jaarverslag 2023

1. Kerncijfers

Alle bedragen in dit jaarverslag zijn in duizenden euro, tenzij anders vermeld.

Aantallen	31/12/2023	31/12/2022	31/12/2021	31/12/2020	31/12/2019
Deelnemers	15.051	14.753	15.011	15.299	14.778
Gewezen deelnemers	10.851	10.357	9.143	8.021	7.347
Pensioengerechtigden	1.681	1.351	1.046	791	560
Totaal	27.583	26.461	25.200	24.111	22.685
Financiële gegevens					
Beleggingen voor risico pensioenfonds					
Belegd vermogen	3.093.704	2.443.051	3.134.933	2.819.164	2.154.122
Beleggingsopbrengsten over het jaar	274.094	-953.733	14.202	357.676	314.745
Beleggingsrendement over het jaar	9,9%	-28,6%	0,3%	14,9%	18,8%
Technische voorzieningen					
Pensioenverplichtingen excl inlooprisico AO	2.422.722	2.056.248	2.809.905	2.744.036	2.072.386
Voorziening inlooprisico AO	642	902	2.817	1.523	2.776
Totaal technische voorzieningen	2.423.364	2.057.150	2.812.722	2.745.559	2.075.162
Reserves					
Algemene reserve	703.047	469.637	359.716	99.673	107.848
Dekkingsgraad					
Aanwezig	129,0%	122,8%	112,8%	103,6%	105,2%
Vereist (strategisch)	119,9%	121,1%	118,3%	118,5%	119,4%
Minimaal vereist	105,1%	105,2%	104,8%	104,8%	105,0%
Beleid	130,5%	121,4%	108,2%	97,9%	106,9%
Reëel	90,2%	85,4%	84,6%	78,8%	83,6%

Kerncijfers

Voorwoord

Profiel

Bestuursverslag

Oordeel verantwoordingsorgaan

Verslag Raad van Toezicht

Jaarrekening

Overig

	2023	2022	2021	2020	2019
Bijdragen					
Premies pensioenregeling	331.412	307.106	316.317	304.906	284.946
Overige bijdragen	5.174	4.835	4.460	4.607	4.481
Totaal	336.586	311.941	320.777	309.513	289.427
Pensioenuitkeringen (excl afkoopsommen)	9.122	6.811	5.099	3.521	2.041
Kosten					
Pensioenuitvoerings- en administratiekosten	4.355	3.902	3.593	3.673	3.411
Pensioenuitvoeringskosten (in euro per deelnemer en pensioengerechtigde)	260	242	224	228	222
Vermogensbeheer (in % van het belegd vermogen)	0,28%	0,24%	0,16%	0,17%	0,17%
Toeslagverlening					
1-1-2024 / 1-1-2023 / 1-1-2022 / 1-1-2021 / 1-1-2020	0,00%	4,58%	0,00%	0,00%	0,00%
Opbouwkorting					
Opbouwkorting pensioenopbouw over het jaar	0,00%	29,70%	33,00%	25,40%	0,00%

Kerncijfers

Voorwoord

Profiel

Bestuursverslag

Oordeel verantwoordingsorgaan

Verslag Raad van Toezicht

Jaarrekening

Overig

02. Voorwoord

Kerncijfers

Voorwoord

Profiel

Bestuursverslag

Oordeel verantwoordingsorgaan

Verslag Raad van Toezicht

Jaarrekening

Overig

Jaarverslag 2023

2. Voorwoord

Het jaar 2023 werd gekenmerkt door veel politieke ontwikkelingen. Dat bleek uit de Tweede Kamerverkiezingen in Nederland die voor een verschuiving naar rechts zorgden. De oorlog in de Gazastrook zorgde voor onrust evenals de alsmear voortdurende oorlog in Oekraïne.

De oplopende rente tot de zomer was bijzonder positief voor onze dekkingsgraad. Vanwege de hogere rente hebben we de renteafdekking verhoogd. Door de aankoop van financiële producten had de ingezette rentedaling aan het einde van het jaar een beperkt effect op onze dekkingsgraad.

De inflatie leek eind 2023 enigszins onder controle, maar de marktrente niet. Het gevoel was wel dat een politiek conflict, bijvoorbeeld rond Taiwan of de onrust in de Rode Zee, de inflatie zo weer kan aanwakkeren. Dan zal de rente door de centrale banken naar boven moeten worden bijgesteld. Op dit moment staat de rente nog in de pauzestand.

2023 sloot af met een eindejaarsrally op de beurs. Daardoor kon ons fonds met een behoorlijk positief resultaat het jaar afsluiten. Dit was ook te danken aan de enigszins gedaalde rente; die droeg bij aan de fikse eindejaarsprong van de aandelenmarkten.

Alle genoemde ontwikkelingen hebben grote invloed gehad op de financiële positie van ons pensioenfonds. We staan er daarom gezond voor. De inflatie was volgens het CBS in 2023 negatief (oktober-oktober). Daardoor konden we de pensioenen helaas niet verhogen. Gelukkig was door de gestegen rente wel volledige opbouw van de pensioenen mogelijk.

Werkgever en vakbonden hebben de pensioenafspraken in de pensioenovereenkomst, die onderdeel van de CAO is, verlengd. Daardoor blijft de huidige systematiek van de CDC-regeling -het huidige pensioenstelsel- vooralsnog tot eind 2027 in stand. Werkgever en vakbonden kunnen in overleg met ons pensioenfonds wel besluiten eerder over te gaan naar de nieuwe pensioenregels.

De Wet Toekomst Pensioenen is uiteindelijk ingevoerd op 1 juli 2023. Werkgever en vakbonden moeten uiterlijk 1 januari 2025 een transitieplan klaar hebben. Daarin beschrijven zij hoe de overgang naar het nieuwe pensioenstelsel moet verlopen. Ook de keuze voor de nieuwe pensioenregeling ligt in het transitieplan vast. De taak van ons pensioenfonds is om op grond van dat transitieplan een implementatieplan te maken om veranderingen van de pensioenregeling te kunnen uitvoeren. Bij dit implementatieplan hoort ook het verplichte communicatieplan. Ons bestuur is met werkgever en vakbonden in gesprek over de veranderingen van de pensioenregeling. Beide plannen die wij opstellen moeten de toezichthouders DNB en AFM (na uiterlijke indiening op 1 juli 2025) goedkeuren.

Kerncijfers

Voorwoord

Profiel

Bestuursverslag

Oordeel verantwoordingsorgaan

Verslag Raad van Toezicht

Jaarrekening

Overig

Op 1 januari 2027 gaat ons pensioenfonds over naar het nieuwe pensioenstelsel. We hebben een projectgroep en meerdere werkgroepen ingesteld. Zij brengen de gevolgen van de wetwijzigingen voor onze deelnemers en gepensioneerden in kaart. Daarna volgt een stappenplan om de nieuwe regels voor pensioen in te voeren.

In 2023 zijn er geen wisselingen van uitbestedingspartners geweest. Behalve op het gebied van onze beleggingen. Zo zijn er in 2023 twee nieuwe small cap managers aangesteld, Berenberg voor Europa en M&G voor Japan. Ook is onze beleggingsportefeuille verder gediversifieerd.

Kerncijfers

Voorwoord

Profiel

Bestuursverslag

Oordeel verantwoordingsorgaan

Verslag Raad van Toezicht

Jaarrekening

Overig

03. Profiel

Kerncijfers

Voorwoord

Profiel

Bestuursverslag

Oordeel verantwoordingsorgaan

Verslag Raad van Toezicht

Jaarrekening

Overig

Jaarverslag 2023

3. Profiel van ons fonds in 2023

ING CDC Pensioenfonds (ICP) is een ondernemingspensioenfonds dat de CDC-pensioenregeling van ING uitvoert. Doel van ons fonds is het verstrekken van ouderdoms- en nabestaandenpensioenen aan (oud) deelnemers. Arbeidsongeschikten hebben premievrijstelling. Ons bestuur is verantwoordelijk voor de uitvoering van de pensioenregeling, het financieel beheer, het vermogensbeheer en de risicobeheersing. We hebben te maken met twee externe partijen die toezicht houden: De Nederlandsche Bank (DNB) en de Autoriteit Financiële Markten (AFM). Het intern toezicht wordt uitgeoefend door een raad van toezicht (RvT). Die heeft als taak toezicht te houden op de uitvoering van het bestuursbeleid en op de algemene gang van zaken in ons pensioenfonds. Verder leggen we verantwoording af aan het verantwoordingsorgaan (VO). Het bestuursbureau ondersteunt ons bij de voorbereiding en uitvoering van het beleid en de invulling van onze regiefunctie.

Doelgroep

Stichting ING CDC Pensioenfonds, statutair gevestigd in Amsterdam, is een ondernemingspensioenfonds verbonden aan ING Bank N.V. Ons fonds is op 2 oktober 2013 opgericht om de CDC-pensioenregeling uit te voeren die op 1 januari 2014 in werking trad. Medewerkers van ING Bank Personeel B.V. nemen deel aan de pensioenregeling van ons fonds. Dit geldt als zij onder de cao vallen of als zij een individueel contract hebben waarop de pensioenovereenkomst van toepassing is.

Doelstelling

Ons fonds heeft als doelstelling om binnen de kaders van de pensioenovereenkomst, die is opgesteld door de werkgever en de vakorganisaties, te zorgen voor:

- ▲ een optimale,
- ▲ prudente en
- ▲ kostenefficiënte

uitvoering van de ondergebrachte pensioenregeling. Dit in het belang van pensioengerechtigden en andere belanghebbenden. Het is belangrijk om de belangen van alle belanghebbenden evenwichtig af te wegen.

De balans van ons pensioenfonds wordt van maand tot maand opgebouwd. Dit gebeurt vanuit de sinds 1 januari 2014 toegekende pensioenrechten. Ons fonds heeft een relatief jonge populatie. Daardoor hebben we verplichtingen op zeer lange termijn (lange duratie). Als gevolg daarvan voeren we een lange termijn beleggingsbeleid. Dat is aan de ene kant gericht op bescherming van de nominale rechten. En aan de andere kant op een rendementsstreven waarbij nominale zekerheden en toeslagambities evenwichtig worden gebalanceerd.

Kerncijfers

Voorwoord

Profiel

Bestuursverslag

Oordeel verantwoordingsorgaan

Verslag Raad van Toezicht

Jaarrekening

Overig

Jaarverslag 2023

Verbondenheid met NN CDC Pensioenfonds

We werken op uitvoerend vlak samen met NN CDC Pensioenfonds (NCP). Tot 1 oktober 2022 bestonden grote overeenkomsten tussen beide fondsen. Vanaf die datum is de pensioenregeling van NCP grotendeels premievrij gemaakt. Door deze premievrijmaking van NCP gaan we ook bij de invoering van de nieuwe regels voor pensioen (WTP), uiteenlopen. We verwachten dat de samenwerkingsmogelijkheden verder zullen afnemen.

Overzicht aanspraak- en pensioengerechtigden

Het aantal actieve deelnemers van ons fonds is in 2023 met 298 toegenomen. Het aantal oud deelnemers is in 2023 met 494 personen gestegen. Zie onderstaand overzicht van de aanspraak- en pensioengerechtigden per 31 december 2023. Ter vergelijking zijn de cijfers van eind 2022 opgenomen.

Per 31 december 2023		Mannen	%	Vrouwen	%	Totaal	%
Deelnemers		9.657	64%	5.394	36%	15.051	55%
Gewezen deelnemers		6.509	60%	4.342	40%	10.851	39%
Pensioengerechtigden	Ouderdomspensioen	1.080	77%	331	23%	1.411	
	Partnerpensioen	56	32%	117	68%	173	6%
	Wezenpensioen	55	57%	42	43%	97	
Totaal deelnemers		17.357	63%	10.226	37%	27.583	100%

Per 31 december 2022		Mannen	%	Vrouwen	%	Totaal	%
Deelnemers		9.487	64%	5.266	36%	14.753	56%
Gewezen deelnemers		6.209	60%	4.148	40%	10.357	39%
Pensioengerechtigden	Ouderdomspensioen	869	78%	243	22%	1.112	
	Partnerpensioen	50	34%	97	66%	147	5%
	Wezenpensioen	54	59%	38	41%	92	
Totaal deelnemers		16.669	63%	9.792	37%	26.461	100%

Kerncijfers

Voorwoord

Profiel

Bestuursverslag

Oordeel verantwoordingsorgaan

Verslag Raad van Toezicht

Jaarrekening

Overig

Jaarverslag 2023

Bestuur

Ons fonds heeft een paritair bestuur met vertegenwoordigers van werkgevers en werknemers. Van de acht bestuursleden worden er vier voorgedragen door de werkgever en vier voorgedragen door de werknemers. Daarbij gold in 2023 de volgende verdeling:

- ▲ Vier werkgeversbestuursleden.
- ▲ Twee werknemersbestuursleden van de centrale ondernemingsraad.
- ▲ Eén werknemersbestuurslid van de FNV.
- ▲ Eén werknemersbestuurslid van De Unie.

De eerstkomende jaren nemen we nog geen vertegenwoordiger van de pensioengerechtigden in ons bestuur op. Dit komt door het relatief geringe aantal gepensioneerden bij ons fonds. De bestuursleden worden voor vier jaar benoemd. Ze kunnen tweemaal worden herbenoemd. De personele samenstelling van ons bestuur in 2023 staat vermeld in hoofdstuk 8.3.

Ons bestuur kiest uit zijn midden een voorzitter en een vicevoorzitter. Er is een rooster van aftreden opgesteld. Dit is bedoeld om de continuïteit te waarborgen. We voorkomen met dit rooster dat veel bestuurders in één keer aftreden.

Ons bestuur vergadert minstens iedere maand. Daarnaast overleggen we regelmatig met de RvT, het VO, de vakorganisaties en de werkgever.

Bovendien is er iedere maand contact tussen de voorzitter van het bestuur en de voorzitter van de RvT en van het VO.

Commissies

Ons bestuur kent drie geclusterde deskundigheidsgebieden. Per cluster is er een commissie met minimaal drie bestuursleden.

Hieronder zijn de commissies en de bijbehorende deskundigheidsgebieden aangegeven.

Cluster	Deskundigheidsgebied
Balansbeheer	Beleggingen
	Renteafdeckingsbeleid
Finance & Risk	Administratieve organisatie en interne controle
	Financieel-technische en actuariale aspecten
	Risico management
Pensioen, Communicatie & Governance	Wet- en regelgeving
	Pensioenregelingen en -soorten
	Communicatie met deelnemers

De commissies vergaderen in principe eenmaal per maand. Daarin bereiden ze dan de bestuursvergadering van die maand voor.

Kerncijfers

Voorwoord

Profiel

Bestuursverslag

Oordeel verantwoordingsorgaan

Verslag Raad van Toezicht

Jaarrekening

Overig

Inrichting sleutelfuncties

De inrichting van de drie sleutelfuncties is als volgt:

- ▲ Sleutelfunctie actuarieel:
  - ▲ Houder: Milliman.
  - ▲ Vervuller: Milliman.
- ▲ Sleutelfunctie risicobeheer:
  - ▲ Houder: bestuurslid.
  - ▲ Vervuller: interne riskmanager op het bestuursbureau.
- ▲ Sleutelfunctie interne audit:
  - ▲ Houder: geen bestuurslid, de sleutelfunctiehouder interne audit huren we in door middel van een dienstverleningsovereenkomst.
  - ▲ Vervuller: PwC.

De taken en bevoegdheden van de sleutelfunctionarissen zijn vastgelegd in een functieprofiel. De sleutelfunctiehouders zijn verantwoordelijk voor hun aandachtsgebied. Ze zijn ook verantwoordelijk voor de rapportage van bevindingen aan ons bestuur en aan de RvT.

Reageert ons bestuur niet adequaat? Dan kan de sleutelfunctiehouder escaleren naar de RvT. De voorzitter van RvT is dan de eerste contactpersoon. Ook hebben de sleutelfunctiehouders periodiek overleg met de RvT.

Reageert na escalatie naar de RvT ons bestuur naar de mening van de sleutelfunctiehouder niet adequaat? Dan escaleert de sleutelfunctiehouder naar DNB. De vervullers van sleutelfuncties rapporteren aan de sleutelfunctiehouder en hebben periodiek formeel overleg met deze sleutelfunctiehouder.

Gezamenlijk bestuursbureau

ICP en NCP hebben één gezamenlijk bestuursbureau. Dat bureau ondersteunt beide besturen bij de voorbereiding en uitvoering van het beleid en bij de invulling van de bestuurlijke regiefunctie. Dit is inclusief het controleren en bewaken van de werkzaamheden van de uitbestedingspartners.

Ons bestuursbureau is daarnaast verantwoordelijk voor het operationele beheer van bepaalde onderdelen van de beleggingsportefeuille. En voor de uitvoering van het balansbeheer van ons pensioenfonds.

Kerncijfers

Voorwoord

Profiel

Bestuursverslag

Oordeel verantwoordingsorgaan

Verslag Raad van Toezicht

Jaarrekening

Overig

Jaarverslag 2023

De directeur van ons bestuursbureau voert het dagelijkse management uit. De directeur is verantwoordelijk voor de uitvoering van de strategie, het beleid van ons pensioenfonds en voor de genomen besluiten. Dit gebeurt op basis van de volgende principes:

- ▲ Volledige compliance met wet- en regelgeving.
- ▲ Een prudente en kostenefficiënte bedrijfsvoering, met borging van kwaliteit en klantgerichtheid.
- ▲ Onafhankelijk van ING/NN, maar waar mogelijk aansluiting bij de corporate cultuur.

Eind 2023 bedroeg de totale formatie van het bestuursbureau 10 fte.

Risicomanager

Ons bestuursbureau heeft een integraal risicomanager. Die rapporteert direct aan de sleutelfunctiehouder risicobeheer.

Daarnaast rapporteert de risicomanager aan ons bestuur. De risicomanager vervult ook de sleutelfunctie risicobeheer.

De risicomanager bewaakt het risicobeleid en adviseert ons bestuur over de vraag of we voldoende in control zijn met betrekking tot de relevante processen.

Klachten en geschillen

Ons fonds heeft een klachtenregeling. Een klacht betreft iedere uiting van ongenoegen van een deelnemer. De pensioenadministrateur (AZL) behandelt in eerste instantie een klacht. Vervolgens kan een deelnemer bij onze klachtencommissie in beroep gaan. De klachtencommissie, waarin drie leden van de commissie pensioen, communicatie en governance zitting hebben, komt alleen bijeen als dit nodig is.

Uitvoeringskosten

De werkgever vergoedt de uitvoeringskosten. Deze komen dus niet ten laste van de premie of het rendement. Ieder jaar stellen we een begroting vast voor de kosten die ons fonds in het komende boekjaar verwacht te maken. We komen deze kosten overeen met de werkgever. De begroting is taakstellend. Dat betekent dat als gedurende het jaar blijkt dat de werkelijke kosten hoger zijn dan de begrote kosten, we deze overschrijding in eerste instantie binnen de geldende begroting moeten oplossen. Is dat niet mogelijk? Dan treedt ons bestuur in overleg met de werkgever over een mogelijke uitbreiding van de begroting. Iedere maand informeert ons bestuursbureau ons bestuur over de ontwikkeling van de werkelijke kosten ten opzichte van de begroting en de verwachting van de kosten voor het gehele jaar. Een overzicht van de uitvoeringskosten is opgenomen in [hoofdstuk 4.3](#).

Jaarverslaggeving

Het boekjaar van het fonds valt samen met het kalenderjaar.

Kerncijfers

Voorwoord

Profiel

Bestuursverslag

Oordeel verantwoordingsorgaan

Verslag Raad van Toezicht

Jaarrekening

Overig

Jaarverslag 2023

Verantwoordingsorgaan

Ons bestuur legt verantwoording af aan het VO. Dat orgaan toetst de beleidskeuzes die we hebben gemaakt. Ook beoordeelt het VO of we het beleid goed en binnen de gemaakte afspraken en kaders uitvoeren. En het toetst of we ieders belangen evenwichtig afwegen. Het oordeel van het verantwoordingsorgaan is opgenomen in [hoofdstuk 5](#) van dit jaarverslag.

Het VO bestaat uit vier leden. Die hebben een zittingsperiode van vier jaar hebben. Twee leden zijn door de werkgever voorgedragen en twee zijn door de deelnemers. De leden van het VO kunnen tweemaal worden herbenoemd.

De personele samenstelling van het verantwoordingsorgaan in 2023 staat vermeld in [hoofdstuk 8.3](#).

Raad van toezicht

Ons fonds heeft een RvT. Die bestaat uit drie onafhankelijke personen. De leden van de RvT worden na bindende voordracht van het VO door ons bestuur voor een periode van vier jaar benoemd. We kunnen ze maximaal één keer herbenoemen. Dit gebeurt op basis van een bindend advies van het VO.

De RvT staat ons bestuur terzijde en stelt zich op als gesprekspartner. Daarnaast houdt de RvT toezicht op de uitvoering van ons beleid en op de algemene gang van zaken in ons fonds. Op grond van de Pensioenwet heeft de RvT een aantal specifieke toezichtstaken. Ook zijn bepaalde bestuursbesluiten aan de goedkeuring van de RvT onderworpen. Daaronder valt het besluit tot vaststelling van het jaarverslag en de jaarrekening.

De RvT vergadert ten minste viermaal per jaar waarvan eenmaal om de rapportage intern toezicht over het afgelopen jaar vast te stellen. Vergaderingen van de RvT en ons bestuur vinden plaats zo vaak als een van beide dit nodig acht, maar ten minste elk kwartaal. Daarnaast vergadert de RvT ten minste tweemaal per jaar met het VO.

De personele samenstelling van de RvT in 2023 staat vermeld in [hoofdstuk 8.3](#).

Externe dienstverleners

Ons fonds heeft delen van de bedrijfsprocessen uitbesteed aan externe partijen. Aan uitbesteding is een aantal risico's verbonden. Daarom hebben we beleid vastgesteld voor de selectie van uitbestedingspartners en voor de beheersing van de risico's die samenhangen met uitbesteding. Uitgangspunt bij uitbesteding is dat we altijd verantwoordelijk blijven voor de beheersing van het door ons uit te voeren beleid. Ook voor het gedeelte van de werkzaamheden dat is uitbesteed.

AZL verzorgt de pensioen- en financiële administratie. State Street heeft de effecten in bewaring en voert de

Kerncijfers

Voorwoord

Profiel

Bestuursverslag

Oordeel verantwoordingsorgaan

Verslag Raad van Toezicht

Jaarrekening

Overig

Jaarverslag 2023

beleggingsadministratie. Daarnaast beheren externe vermogensbeheerders een deel van de beleggingen. Dit gebeurt in de vorm van beleggingsfondsen, een discretionair aandelen- en high yield mandaat, een mandaat voor niet-beursgenoteerd onroerend goed en een mandaat voor Nederlandse woninghypotheken. Keylane verzorgt de pensioenplanner van ons fonds.

Pensioenadministratie

AZL administreert de bij ons ondergebrachte pensioenregeling. Daar is een overeenkomst voor afgesloten waarin de uitbestedingstaken en het kader waarbinnen die taken worden uitgevoerd, zijn opgenomen. Ook bevat deze overeenkomst een service level agreement (SLA) en een bewerkersovereenkomst. Die is nodig om de bescherming van data in overeenstemming met privacywetgeving te waarborgen. Periodiek rapporteert AZL over de aan haar uitbestede werkzaamheden. Ook is er regelmatig overleg tussen AZL en ons bestuursbureau over operationele zaken. De uitbestede taken betreffen voornamelijk:

- ▲ Pensioenadministratie en (wettelijke) deelnemerscommunicatie (waaronder het pensioenloket voor de deelnemers).
- ▲ Financiële administratie en (voorbereiding van) externe rapportages.
- ▲ Actuariële diensten.

Custodian

De bewaarneming van de effecten is ondergebracht bij State Street. Datzelfde geldt voor de:

- ▲ Beleggingsadministratie,
- ▲ Afhandeling van beleggingstransacties (exclusief niet-beursgenoteerde vastgoedfondsen),
- ▲ Voorbereiding van externe rapportages over beleggingen,
- ▲ Controle en bewaking van beleggingsrichtlijnen en
- ▲ Meting van beleggingsrendementen en van bepaalde risicomanagementdiensten.

De dienstverlening van State Street is vastgelegd in diverse overeenkomsten, waaronder de bewaarovereenkomst, een service level agreement en dienstenspecificaties.

Compliance officer

Projective Group (voorheen: Charco & Dique) bekleedt de functie van compliance officer voor ons fonds. De compliance officer ziet toe op de naleving van de gedragscode en de jaarlijkse rapportage hierover. Ook waakt hij ervoor dat we voldoen aan actuele wet- en regelgeving. Daarnaast houdt de compliance officer toezicht op de deugdelijkheid en effectiviteit van de interne regels en procedures. Hij geeft gevraagd én ongevraagd advies over de uitleg en toepassing van de gedragscode. Tot slot verzorgt de externe compliance officer de functie van vertrouwenspersoon voor ons fonds.

Kerncijfers

Voorwoord

Profiel

Bestuursverslag

Oordeel verantwoordingsorgaan

Verslag Raad van Toezicht

Jaarrekening

Overig

Externe controle

We hebben Mazars Accountants N.V. als externe accountant benoemd. Deze is belast met de wettelijke controle van de jaarrekening van ons fonds. De externe accountant beoordeelt de opzet en de werking van de door ons getroffen beheersingsmaatregelen voor zover deze relevant zijn voor de controle van de jaarrekening. De externe accountant legt verantwoording aan ons af door middel van een accountantsrapport en geeft een verklaring af bij de jaarrekening.

Ons bestuur heeft Milliman Pensioenen B.V. benoemd als certificerend actuaire. Deze is verantwoordelijk voor de jaarlijkse beoordeling van de pensioenvoorzieningen van ons fonds. Ook beoordeelt deze actuaire de gehanteerde actuariële grondslagen, de kostendekkende premie, de toepassing van de prudent person bepalingen en overige wettelijk voorgeschreven onderdelen van de Pensioenwet en het toetsingskader. Op basis van deze beoordeling geeft de certificerend actuaire ieder jaar een actuariële verklaring af, inclusief een toelichtend en verklarend rapport.

Adviseurs

Een aantal vaste externe adviseurs staat ons fonds bij. Dit zijn onder andere Sprenkels en Ortec. Er zijn bovendien mogelijkheden om, al dan niet tijdelijk, externe expertise in te roepen. Dit gebeurt als we dit voor specifieke onderwerpen of op specifieke momenten nodig of wenselijk vinden. Daar zijn afspraken voor gemaakt met verschillende partijen, bijvoorbeeld voor een second opinion of een juridisch advies, website support en communicatie.

Extern toezicht

Ons fonds staat onder toezicht van DNB en de (AFM). DNB is verantwoordelijk voor 'prudentieel toezicht' en kijkt naar de financiën en risico's. En naar de deskundigheid en integriteit van onze bestuurders. De AFM is belast met 'gedragstoezicht' en beoordeelt onder andere of ons fonds goede invulling geeft aan zijn informatieverplichtingen.

Kerncijfers

Voorwoord

Profiel

Bestuursverslag

Oordeel verantwoordingsorgaan

Verslag Raad van Toezicht

Jaarrekening

Overig

04. Bestuursverslag

Kerncijfers

Voorwoord

Profiel

Bestuursverslag

Oordeel verantwoordingsorgaan

Verslag Raad van Toezicht

Jaarrekening

Overig

Jaarverslag 2023

4. Bestuursverslag

De ontwikkelingen op de financiële markten zorgen, in samenhang met veranderingen in de samenleving, voor onzekerheid bij de deelnemers over de opzet en waardevastheid van hun toekomstige pensioen.

Ons bestuur ziet het als haar taak om met een goed en gedegen pensioenfondsbestuur stabiliteit en voorspelbaarheid na te streven. Daarbij zetten we heldere beleidskaders, een prudent beleggings- en risicobeheerbeleid, kostenefficiënte uitvoering, tijdige en duidelijke communicatie in.

4.1 Pensioenbeleid

Ons fonds is uitvoerder van de arbeidsvoorwaarde pensioen. Wij zijn zelf geen partij bij de pensioenovereenkomst die in overleg tussen de sociale partners tot stand komt. Waar nodig of gevraagd bieden we aan sociale partners wel informatie en technische ondersteuning.

Pensioenregeling

De Basispensioenregeling 67 die we uitvoeren, kwalificeert zich als een collectieve beschikbare premieregeling (Collective Defined Contribution, oftewel CDC-pensioenregeling). De werkgever kan IFRS-accounting (IAS 19R) met DC-classificatie toepassen.

Kern van de Basispensioenregeling 67 is dat de werkgever jaarlijks een vaste premie beschikbaar stelt. Daarbij streven we als fonds met deze vaste premie naar pensioenverwerving op basis van het middelloonstelsel. De werkgever geeft voor de pensioenverwerving geen garanties en heeft geen verplichting om méér te betalen dan de vaste premie volgens de uitvoeringsovereenkomst. Als de premie in een jaar niet voldoende is voor de beoogde pensioenopbouw in dat jaar, dan verlagen we de pensioenopbouw voor dat jaar.

We hebben als beleid dat de premiedekkingsgraad vooraf minstens 105% moet bedragen. Peildatum hiervoor is 30 september van het voorafgaande kalenderjaar. Op basis hiervan is in kalenderjaar 2023 geen opbouwkorting toegepast en waren de volgende opbouwpercentages van toepassing:

- ▲ Ouderdomspensioen 1,778% (gelijk aan de beoogde opbouw).
- ▲ Partnerpensioen 1,3130% (gelijk aan de beoogde opbouw).
- ▲ Wezenpensioen 0,2626% (gelijk aan de beoogde opbouw).

Samengevat luidt de pensioenregeling als volgt:

- ▲ Er is een vaste premie toegezegd van 30,5% van de pensioengrondslag voor de jaren 2023-2027.
- ▲ Naast deze vaste premie betaalt de werkgever de actuariële premie voor het tijdelijk partnerpensioen.
- ▲ Met de vaste premie streven we een pensioenregeling op basis van middelloon na met voorwaardelijke toeslagen.

Kerncijfers

Voorwoord

Profiel

Bestuursverslag

Oordeel verantwoordingsorgaan

Verslag Raad van Toezicht

Jaarrekening

Overig

Jaarverslag 2023

- ▲ Hoofdkenmerken van de CDC-regeling zijn:
  - ▲ Een ouderdomspensioen van 1,778% (2023) van de pensioengrondslag per jaar op opbouwbasis (dit is de op fondsgrondslagen berekende beoogde maximale fiscale opbouw).
  - ▲ Een pensioenrichtleeftijd van 67 jaar.
  - ▲ Een partnerpensioen van 1,3130% (2023) van de pensioengrondslag per jaar op opbouwbasis (de beoogde opbouw).
  - ▲ Een tijdelijk partnerpensioen op risicobasis van € 17.859 (2023) per jaar.
  - ▲ Een wezenpensioen van 20% van het partnerpensioen.
  - ▲ Voorwaardelijke toeslagverlening.
  - ▲ Als de vaste premie in enig jaar niet voldoende is voor de beoogde pensioenverwerving, dan verminderen we de pensioenverwerving in dat jaar in gelijke mate.

Fiscaal maximaal opbouwpercentage & opbouwkorting per 1 januari 2024

We analyseren ieder jaar in het vierde kwartaal of de premie voldoende is voor de geambieerde opbouw. Is dit niet het geval?

Dan verlagen we de opbouw in het komende boekjaar zodat premie en opbouw wel met elkaar in evenwicht zijn.

Meer specifiek hebben we als beleid dat de premiedekkingsgraad vooraf minstens 105% moet bedragen. Peildatum hiervoor is 30 september van het voorafgaande kalenderjaar. Bij de vaststelling houden we rekening met de door DNB gehanteerde methode voor de vaststelling van de rentetermijnstructuur per 1 januari 2024. Op basis hiervan is in kalenderjaar 2024 geen opbouwreductie nodig en bedragen de opbouwpercentages:

- ▲ Ouderdomspensioen 1,768% (fiscaal maximum voor 2024).
- ▲ Partnerpensioen 1,313%.
- ▲ Wezenpensioen 0,2626%.

Toeslagverlening

Algemeen

Ons bestuur ziet het als haar opdracht om zo goed mogelijk bij te dragen aan het koopkrachtbehoud van de ondergebrachte pensioenen. Dit betekent dat het beleggingsbeleid niet uitsluitend gericht is op het beschermen van de nominale rechten. In het beleggingsbeleid is een rendementsstreven ingebouwd. Daarbij zijn nominale zekerheden en toeslagambities evenwichtig gebalanceerd. Wel spelen de wettelijke grenzen een rol.

Volgens het besluit nFTK (nieuw Financieel Toetsings Kader) mag een fonds toeslag verlenen als de beleidsdekkingsgraad hoger is dan 110%. We mogen alleen toeslagen verlenen voor zover we ze bestendig kunnen toekennen. Voor ons fonds geldt dat we bij een beleidsdekkingsgraad van ongeveer 152% volledige toeslagen kunnen verlenen. Bij een beleidsdekkingsgraad tussen de 110% en 152% mogen we gedeeltelijke toeslagen verlenen. De toeslagmaatstaf is de

Kerncijfers

Voorwoord

Profiel

Bestuursverslag

Oordeel verantwoordingsorgaan

Verslag Raad van Toezicht

Jaarrekening

Overig

Jaarverslag 2023

'definitieve consumentenprijsindex alle huishoudens afgeleid oktober - oktober'. Welk deel van de prijsindex we als toeslag mogen geven, wordt bepaald door de toeslaggraadmeter op basis van de regels voor toekomstbestendig indexeren.

Het beleid van ons fonds is om in principe de toeslagen die we mogen toekennen ook toe te kennen op basis van de hoogte van de toeslaggraadmeter per eind september.

Toeslagverlening per 1 januari 2023

De beleidsdekkingsgraad per eind september 2022 was 117,1%. Daardoor mochten we volgens de regels voor toekomstbestendig indexeren toeslag verlenen. Ons bestuur heeft besloten de maximale toeslag van 4,58% te verlenen.

Toeslagverlening per 1 januari 2024

De CPI oktober 2023 bedraagt -1,98%. Omdat dit een negatief percentage is, heeft ons bestuur geen toeslag per 1 januari 2024 kunnen verlenen.

Gemiste toeslagen

Is over een jaar geen toeslag of niet de volledige toeslag verleend? Dan houden we dit bij in onze administratie. Zodra de beleidsdekkingsgraad van ons fonds hoger is dan ongeveer 152%, dan is inhaalindexatie mogelijk.

Klachten en geschillen

In 2023 is de klachtenregeling en het klachtenbeleid van ons fonds aangepast. Dit is gebeurd in verband met de Gedragslijn "Goed omgaan met klachten" van de Pensioenfederatie en de invoering van de WTP per 1 juli 2023. Uitgangspunt van de klachtenbehandeling is ontvankelijkheid, klantgevoeligheid en leren van klachten.

Onze administrateur AZL behandelt klachten in eerste instantie. Daarna kan een belanghebbende in beroep gaan bij de klachtencommissie van ons fonds. Vervolgens kan men de klacht aan de Ombudsman, vanaf 1 januari 2024 de Geschillen Instantie Pensioenfondsen, of aan de burgerlijke rechter voorleggen.

Kerncijfers

Voorwoord

Profiel

Bestuursverslag

Oordeel verantwoordingsorgaan

Verslag Raad van Toezicht

Jaarrekening

Overig

Jaarverslag 2023

Onder klacht verstaan we elke uiting van ontevredenheid. In 2023 zijn de volgende klachten behandeld:

Onderwerp	Aantal behandelde klachten	Geëscaleerde klachten	Geschillen
Service en klantgerichtheid	5		
Behandelingsduur	4		
Informatieverstrekking	9		
Deelnemersportaal	2		
Keuzebegeleiding			
Pensioenberekening en -betaling	2	1	
Registratie werknemersgegevens/datakwaliteit			
Toepassing wet- en regelgeving: algemeen	30		
Toepassing wet- en regelgeving: invaren, transitie			
Financiële situatie	5		
Duurzaamheid			
Overig	3	1	
Totaal	60	2	

49 belanghebbenden waren tevreden over hoe hun klacht is afgehandeld. Van 13 belanghebbenden is dit onbekend. Het lerend aspect betrof in 2023 de omslag van een procesgerichte klachtbehandeling naar een klantgerichte. Dit komt ook tot uitdrukking in de uitslag van de uitvraag van de Pensioenfederatie over de klachtenbehandeling. Daarbij hebben we een score van 89 (= duiding goed) behaald.

Naast bovengenoemde klachten, is één verzoek tot toepassing van de hardheidsclausule voor nabestaandenpensioenen behandeld en toegewezen.

Kerncijfers

Voorwoord

Profiel

Bestuursverslag

Oordeel verantwoordingsorgaan

Verslag Raad van Toezicht

Jaarrekening

Overig

Jaarverslag 2023

4.2. Beleggingsbeleid

Ons fonds is in 2014 gestart met het beleggen van de pensioenpremies. Het beheerd vermogen is de afgelopen tien jaar geleidelijk toegenomen. De opzet en structuur van onze beleggingsportefeuille is in die periode wel gewijzigd. De portefeuille is met enkele beleggingscategorieën uitgebreid door de groei van het beheerd vermogen, de afnemende invloed van de premie en de wens tot verdere diversificatie. Deze diversificatie houdt verband met het verder optimaliseren van de verhouding van risico en rendement. In 2023 hebben we de strategische asset allocatie van 50% matching portefeuille en 50% return portefeuille voortgezet. De strategische rente-afdekking voor 2023 was op 50% (op basis van markttrente) vastgesteld in het beleggings- en rente-afdeckingsbeleid van 2023. Door de stijging van de rentes steeg de dekkingsgraad gedurende het jaar en besloot het bestuur om de financiële belangen van de belanghebbenden te beschermen tegen neerwaartse risico's. Hierbij heeft het bestuur conform het beleid gebruik gemaakt van haar bevoegdheid om de strategische rente-afdekking maximaal 10% te laten afwijken: deze verhoging naar 60% vond plaats tijdens het pieken van de rentes in oktober 2023.

Economie

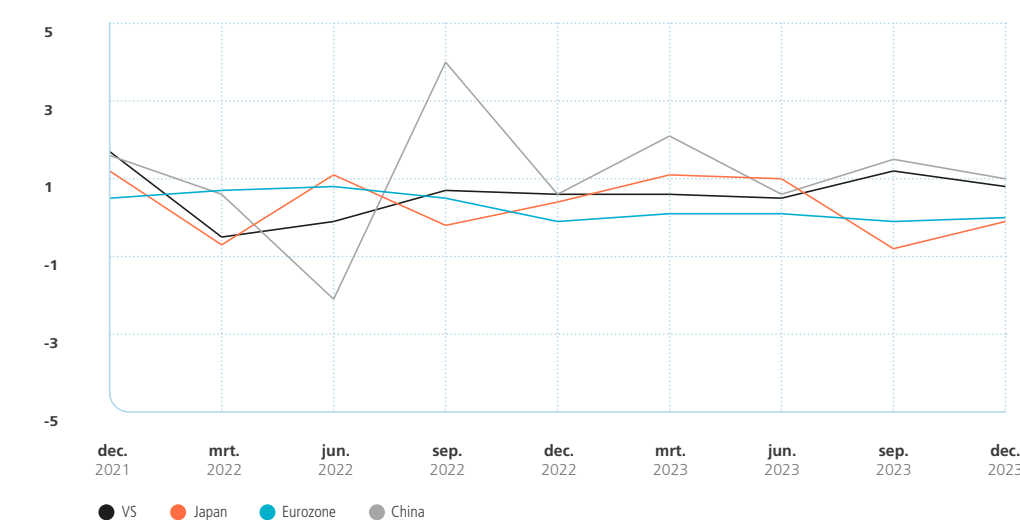
Konden de centrale banken de aanhoudende hoge inflatie terugdringen zonder de economie (recessie) te verzwakken? Dat was voor 2023 een belangrijke vraag, want bij terugdringing van de hoge inflatie liggen recessie en een stijging van de werkloosheid op de loer. Vooralsnog lijken de centrale banken aardig op schema te liggen om de economieën zacht te laten landen en een recessie te vermijden. Dit komt mede door de enorme fiscale stimuleringen door overheden. De Amerikaanse economie werd door president Biden met forse fiscale maatregelen gestimuleerd. De Inflation Reduction Act en de Chips Act hadden een enorme positieve invloed op de bedrijfsinvesteringen, met name in de halfgeleiderindustrie.

De wereldwijde economie is over heel 2023 met circa 3% gegroeid. Deze groei ligt in lijn met de trendmatige groei en werd voornamelijk gedreven door de sterke(re) Amerikaanse economie. Die is over heel 2023 met circa 2,5% toegenomen. Aan de andere kant is de economische groei in Europa met circa 0,1% achtergebleven. Aan de andere kant bleven Europa en China achter met een economische van respectievelijk circa 0,5% en 5,2%.

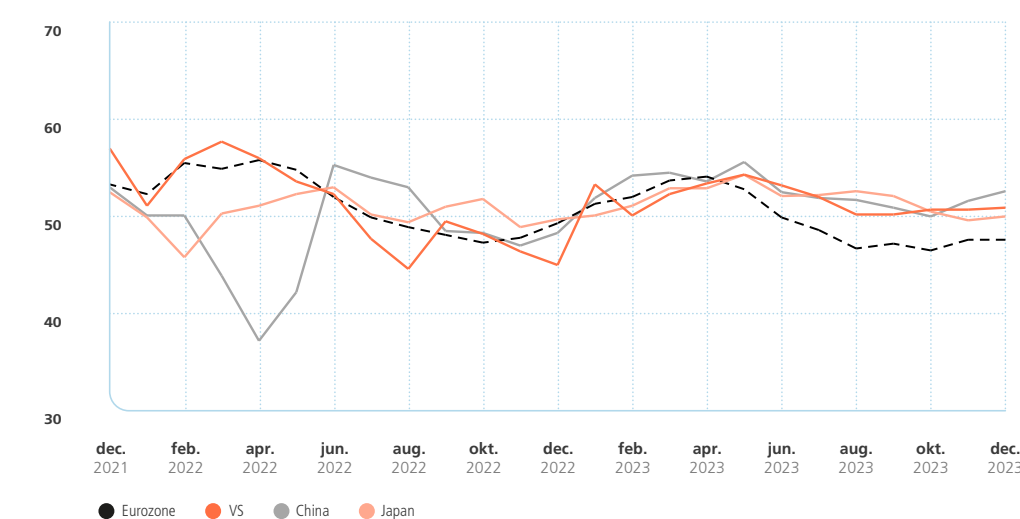
Het terugdringen van de hoge inflatie door de centrale banken kreeg in 2023 steun in de rug. Dit kwam doordat herstel optrad in de verstoring van de wereldwijde handelsketens. Die waren door de Coronacrisis ontstaan. In Amerika daalde de headline inflatie in december 2023 tot 3,4% jaar op jaar. In de eurozone tot 2,9% jaar op jaar. De kerninflatie lag iets hoger. In december 2023 bedroeg de Amerikaanse kerninflatie 3,9% jaar op jaar en in de eurozone 4,2% jaar op jaar.

In de Verenigde Staten liep de werkloosheid op van 3,5% tot 3,9%. In de Eurozone daalde de werkloosheid juist licht van 6,7% tot 6,5%. De stijging van de werkloosheid in Amerika werd voornamelijk gedreven door een hogere arbeidsparticipatie(graad). De afname van de krapte op de arbeidsmarkt was ook terug te zien in de daling van het aantal openstaande vacatures. In de Verenigde Staten daalde de jobs-workers gap (verschil tussen vraag naar arbeid en aanbod van arbeid) tot circa 2 miljoen. Daarmee lag de gap veel lager dan de piek van circa 5,7 miljoen die in maart 2022 werd bereikt. Als gevolg van de afgenomen krapte op de arbeidsmarkt nam de druk op loonstijgingen af. In het derde kwartaal van 2023 stegen de lonen in de Verenigde Staten met circa 4,4% geannualiseerd. Ook in Europa is er sprake van een afvlakking van de forse loonstijgingen. In Europa zullen de lonen in 2023 naar verwachting met circa 5% stijgen.

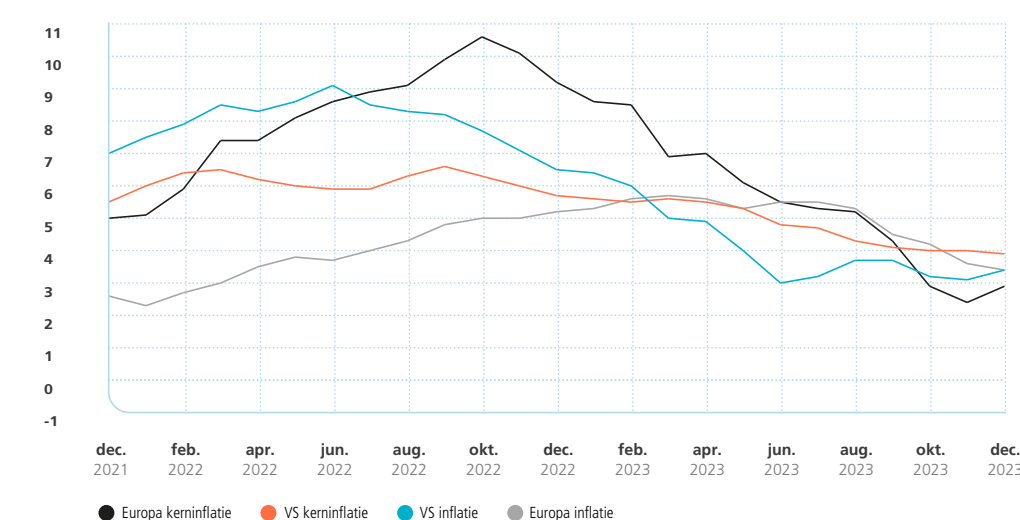
Grafiek 1 Bruto binnenlands product (BBP) (%)

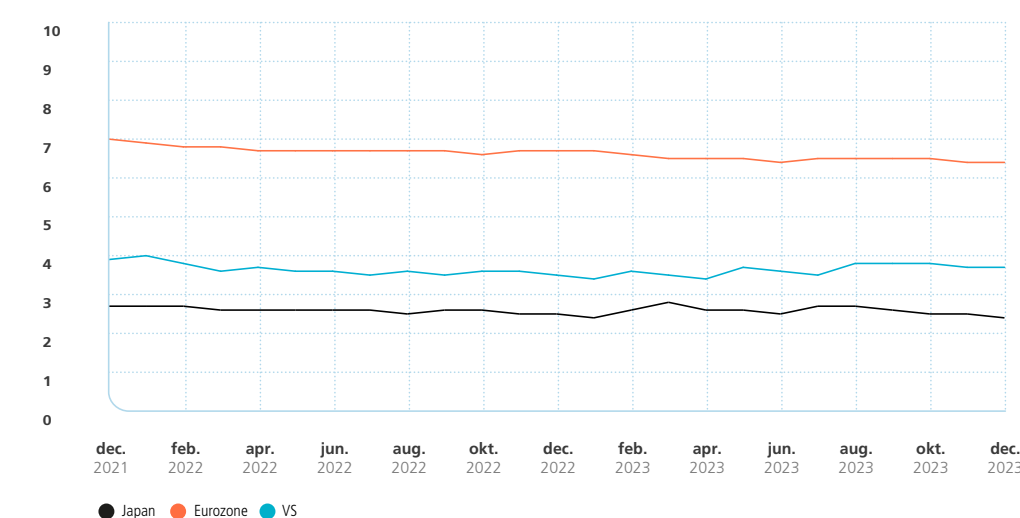
Grafiek 2 Samengestelde inkoopindicatoren (PMI)

Grafiek 3 Inflatie VS en Europa (%)

Grafiek 4 Werkloosheid VS, Eurozone en Japan (%)

Kerncijfers

Voorwoord

Profiel

Bestuursverslag

Oordeel verantwoordingsorgaan

Verslag Raad van Toezicht

Jaarrekening

Overig

Jaarverslag 2023

Monetair beleid

De Amerikaanse economie bleef in 2023 hard groeien, ondanks 425 basispunten aan renteverhogingen in 2022. Als gevolg van deze sterke groei werd de Amerikaanse centrale bank (Fed) gedwongen om het krappe monetaire beleid van 2022 verder voort te zetten. De beleidsrente is in 2023 met 100 basispunten verhoogd tot een bandbreedte van 5,25% tot 5,5%. Het tempo waarmee de Fed haar balans afbouwde (quantitative tightening (QT)) bleef in 2023 onveranderd. De maandelijkse afbouw bedroeg circa \$95 miljard.

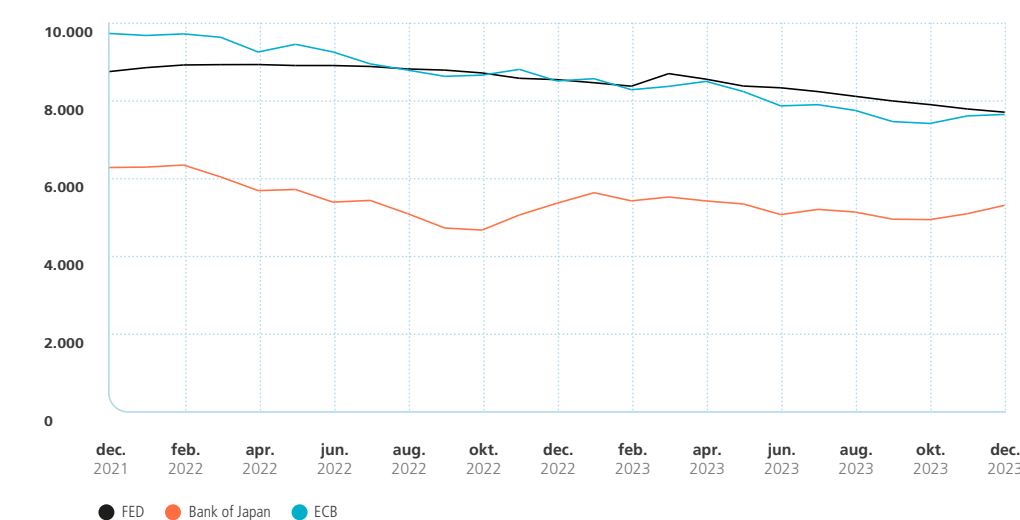
De Europese centrale bank (ECB) was agressiever dan de Fed; de depositorente steeg met 200 basispunten tot een tarief van 4%. Dit kwam door de hardnekkige Europese inflatie. In de Verenigde Staten steeg de depositorente vooral door de sterke economie. De herinvesteringen door de ECB, die voortvloeiden uit het Asset Purchase Programme (APP) werden vanaf juli 2023 definitief beëindigd. Daarmee wordt de balans van de ECB sindsdien met circa € 30 miljard per maand afgebouwd.

Financiële markten

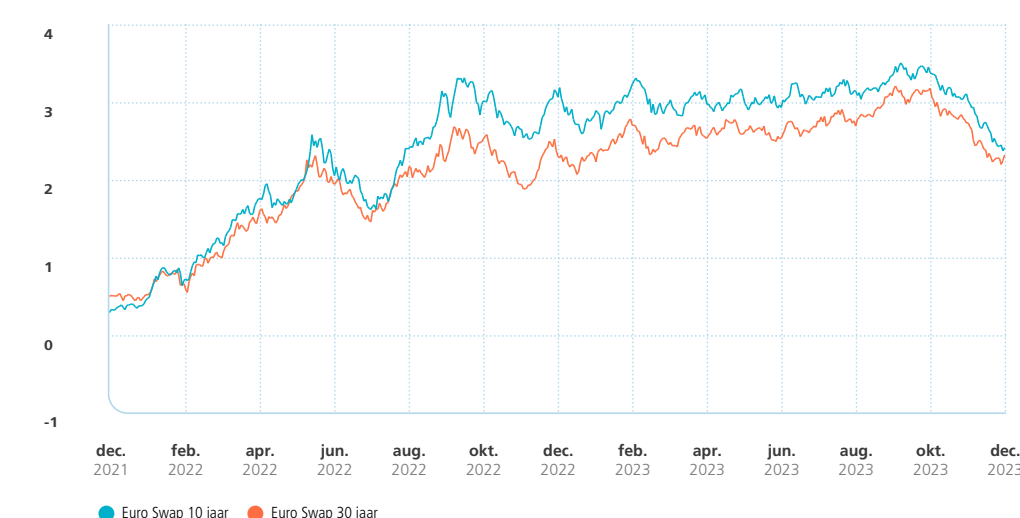
Het was een zeer volatiel jaar op de financiële markten. Amerikaanse kapitaalmarktrentes stegen in de eerste 10 maanden van het jaar hard. Dit kwam door de stijging van de beleidsrentes en een hogere "term premium". Dat is de risicovergoeding die beleggers eisen om langlopende obligaties in portefeuille te nemen. Deze hogere term premium werd met name gedreven door a) het gebrek aan begrotingsdiscipline van de Amerikaanse overheid, b) de Amerikaanse inflatie die waarschijnlijk structureel hoger zal komen te liggen en c) de grotere volatiliteit van de inflatie en de economische groei. In Europa werden de kapitaalmarktrentes hierdoor mee omhooggetrokken. Deze stijgingen werden in de laatste twee maanden van 2023 tenietgedaan. Dit kwam door de gunstige inflatieontwikkeling. De inflatie kwam steeds meer in de richting van de doelstelling van 2% die de centrale banken beogen. Beleggers denken daarom dat de piek in rentes is bereikt. Rentes zijn hierdoor de laatste maanden van 2023 flink gedaald.

2023 was een goed jaar voor aandelen, want de bedrijfswinsten hielden goed stand. De grootste stijgingen waren te zien in de Verenigde Staten en Japan. De stijging in Amerika werd vooral gedreven door de grote technologiebedrijven. Die profiteerden van de ontwikkelingen op het gebied van Artificial Intelligence (AI). Japanse aandelen werden onder andere ondersteund door de zwakke yen en corporate governance hervormingen. Bijvoorbeeld de Tokyo Stock Exchange die Japanse bedrijven aanspoorde hun balans te optimaliseren om een hoger rendement op het eigen vermogen te genereren. Aan het einde van 2023 kregen aandelen nog een extra stimulans door de lagere kapitaalmarktrentes. Financiële markten gingen in de futures-markten uit van circa zes renteverlagingen van 25 basispunten in 2024 door de Amerikaanse en Europese centrale bank.

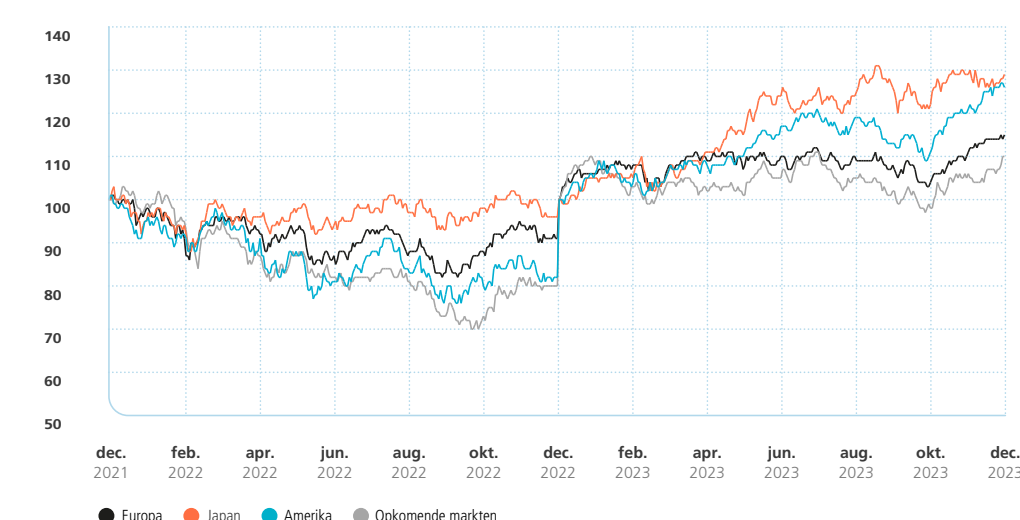
Grafiek 5 Schuldenberg centrale banken in mrd US\$

Grafiek 6 10 en 30 jaars swapcurve (%)

Grafiek 7 Aandelenrendementen in lokale valuta (01-01-2023 = 100)

Grafiek 8 Olieprijs in US\$ Noordzee Brent

Kerncijfers

Voorwoord

Profiel

Bestuursverslag

Oordeel verantwoordingsorgaan

Verslag Raad van Toezicht

Jaarrekening

Overig

Jaarverslag 2023

Allocatie, samenstelling balans en beleggingsportefeuille

Onze portefeuille is opgedeeld in een matching en een return portefeuille.

De matching portefeuille heeft als kerntaak het voor een belangrijk deel afdekken van de pensioenverplichtingen van ons fonds (renterisico). Dit gebeurt met vastrentende waarden, zoals langlopende staatsobligaties, renteswaps en Nederlandse woninghypotheken. De afdekking doen we ook vanwege regelgeving. Die vereist de afdekking van bepaalde risico's, waaronder het renterisico dat voortkomt uit de contantmaking van de verplichtingen.

De return portefeuille is opgezet met als doel op lange termijn overrendement voor de realisatie van toeslagen te behalen. Dit gebeurt door middel van beleggingen in zakelijke waarden. Dat zijn aandelen, vastgoed en bedrijfsobligaties. Daarmee kunnen we in principe ook het inflatierisico (voor een deel) afdekken.

Voor het grootste deel van het jaar hebben we volgens de strategische asset gewichten belegd. Daarbij lag de actuele rentehedge iets lager dan de strategische rentehedge van 50%. De verwachting was namelijk dat de (kern)inflatie hardnekkig zou zijn waardoor de centrale banken het monetaire beleid krap moesten houden. Na de sterke stijging van de kapitaalmarktrentes sinds medio juli liepen de dekkingsgraden op naar 135% tot 140%. Besloten werd om de strategische renteaafdekking te verhogen tot 60% op basis van de marktcurve. Ons doel was de financiële belangen van alle stakeholders van ons pensioenfonds te beschermen tegen neerwaartse risico's.

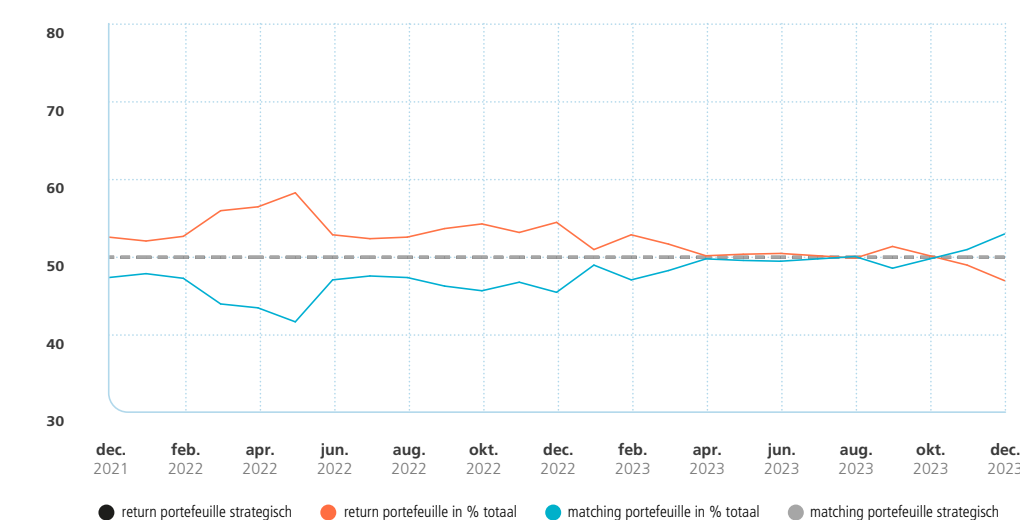
De verplichtingen groeien per maand. We ontvangen de premies per kwartaal en beleggen die grotendeels rond de stortingsdatum. Voor de afdekking van het renterisico hebben we de matching portefeuille op continue basis bijgestuurd, als dat in onze ogen wenselijk was. Overtollige liquiditeiten hebben we tijdelijk in korte staatsobligaties belegd binnen de matching portefeuille.

Gedurende 2023, en in lijn met het beleid, zijn de zeven belangrijkste valuta's op de balans (gedeeltelijk) afgedekt. Met de aanstelling van Berenberg, een Europese small cap manager, is de aandelenexposure naar Zweden uitgebreid. Begin juni hebben we besloten de valuta-afdekking uit te breiden met de Zweedse Kroon. We hanteren hiervoor een range van 50-110% en maken gebruik van valutatermijncontracten. Het doel van de afdekking is de volatiliteit van de performance van de totale portefeuille te reduceren. En daarmee ook de volatiliteit van de dekkingsgraad.

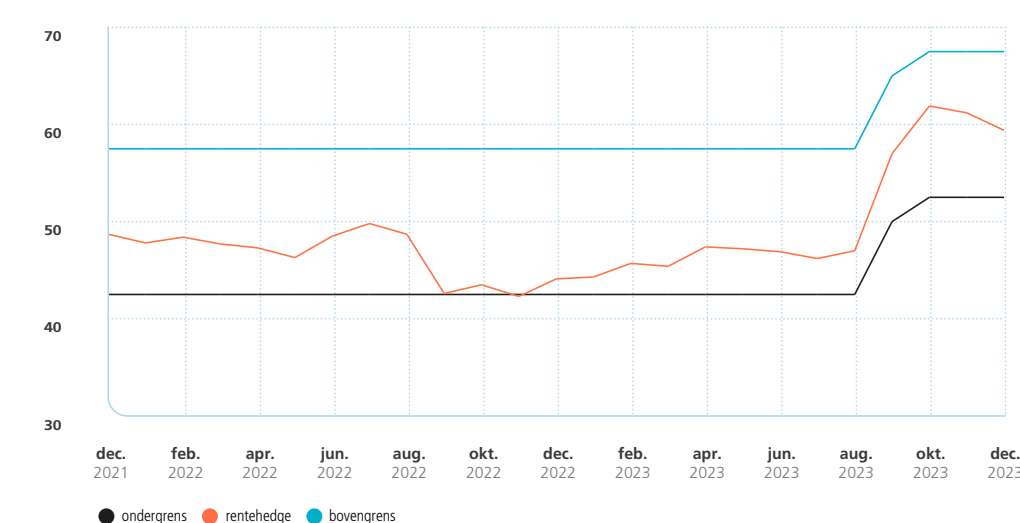
Samenstelling matching en return portefeuille

De matching portefeuille heeft als voornaamste doel de afdekking van het renterisico. Deze portefeuille bestaat uit Euro gedenomineerde vastrentende waarden met een hoge kredietwaardigheid: minimaal AA-/AA3), renteswaps en Nederlandse woninghypotheken. Sinds 1 maart 2023 kunnen we ook gebruik maken van repo's in de matching portefeuille.

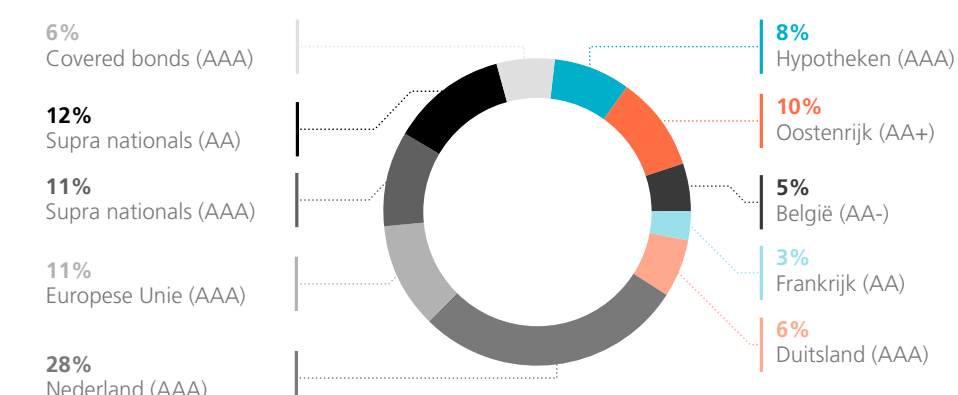
Grafiek 9 Verdeling matching en return portefeuille (%)

Grafiek 10 Rentehedge op basis van marktcurve (%)

Grafiek 11 Verdeling matching portefeuille

Kerncijfers

Voorwoord

Profiel

Bestuursverslag

Oordeel verantwoordingsorgaan

Verslag Raad van Toezicht

Jaarrekening

Overig

Jaarverslag 2023

Het grootste deel van de return portefeuille in het segment ontwikkelde markten werd verplaatst naar een passief discretionair wereldwijd aandelenmandaat. Door het discretionaire karakter hebben we meer grip en controle op de portefeuille. Daarnaast biedt dit aandelenmandaat voordelen voor kosten en fiscaliteit. Verder participeren we in de actief beheerde beleggingsfondsen in aandelen opkomende markten van Hermes en UBS. In de return portefeuille zijn de small cap managers Berenberg (Europa) en M&G (Japan) aangesteld. Berenberg is sinds half mei 2023 gestart met beheer van een discretionair mandaat. M&G is met een fondsoपlossing half januari 2024 gestart. Dit was na het doorlopen van een lange onboarding procedure bij hun fund administrator. Deze managers maken onderdeel uit van de aandelen ontwikkelde landen. ETFs voor aandelen ontwikkelde en opkomende markten kunnen we beperkt inzetten voor bijsturing of liquiditeitsdoeleinden.

Janus Henderson beheert sinds oktober 2022 actief de global high yield exposure. Dit gebeurt in een separaat mandaat. Het Europese investment grade bedrijfsobligaties mandaat beheren we intern. Voor de vastgoedportefeuille fungeert Van Lanschot Kempen als fiduciair vastgoedmanager.

Rendement

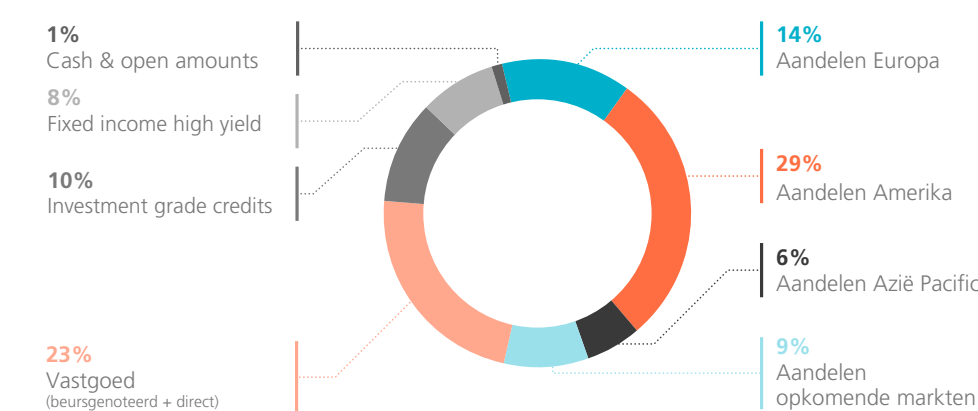
Over 2023 was het rendement van de gehele portefeuille positief. We behaalden positieve rendementen zowel in de matching portefeuille door de gedaalde rentes als in de return portefeuille. Met name de aandelen droegen bij aan de rendementen in de return portefeuille.

Matching portefeuille

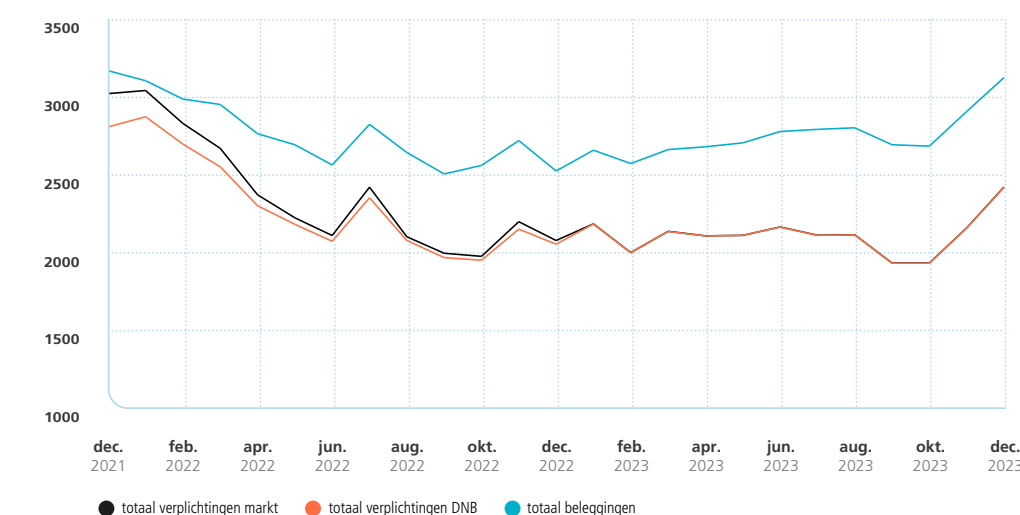
De uiteindelijke daling van de kapitaalmarktrentes resulteerde in een waardestijging van ruim 12% van de obligaties en de swaps in de matching portefeuille. Daarmee presteerde deze portefeuille ruim 6% beter dan de stijging van de verplichtingenbenchmark. Hypotheken lieten een positief rendement zien van ongeveer 2,3%. Ze deden het daarmee slechter dan de benchmark die een positief rendement haalde van 8,3%.

De transactiekosten in 2023 waren € 8 hoger dan in 2022.

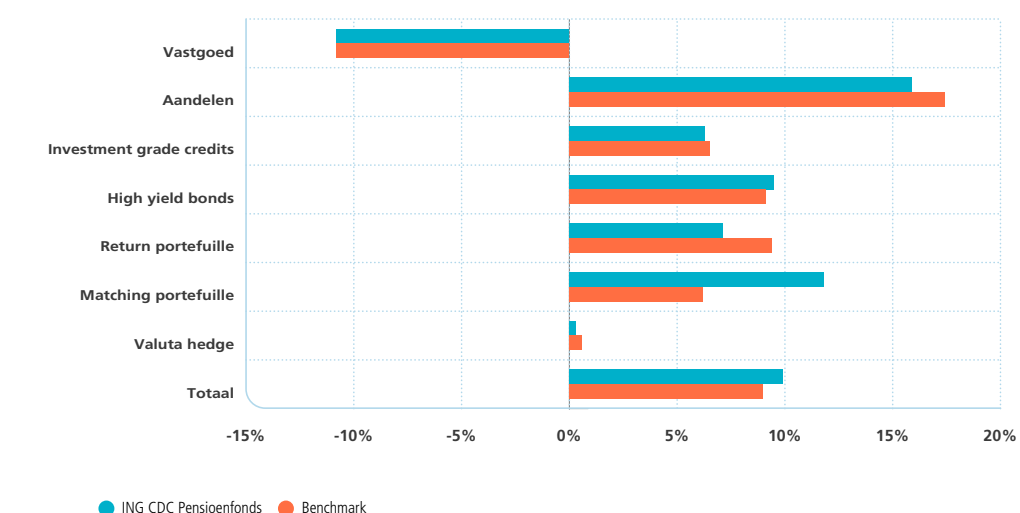
Grafiek 12 Verdeling return portefeuille

Grafiek 13 Totaal beleggingen en verplichtingen in € mln

Grafiek 14 Rendement matching en return portefeuille

Kerncijfers

Voorwoord

Profiel

Bestuursverslag

Oordeel verantwoordingsorgaan

Verslag Raad van Toezicht

Jaarrekening

Overig

Jaarverslag 2023

Return portefeuille

In 2023 zijn de small cap managers Berenberg (Europa) en M&G (Japan) aangesteld. Berenberg is sinds medio mei 2023 gestart met het beheer van een discretionair mandaat. M&G is met een fondsoplossing half januari 2024 gestart na het doorlopen van een lange onboarding procedure bij hun fund administrator. Deze managers maken onderdeel uit van de aandelen ontwikkelde landen. Ook participeert ons pensioenfonds in de actief beheerde beleggingsfondsen in aandelen opkomende markten van Hermes en UBS. ETFs voor aandelen ontwikkelde en opkomende markten kunnen worden beperkt ingezet voor bijsturing of liquiditeitsdoeleinden.

2023 was een goed jaar voor aandelen. Aandelen ontwikkelde markten stegen in 2023 met circa 19,5% en presteerden hiermee in lijn met de benchmark. De stijgingen werden voornamelijk gedreven door de bedrijfswinsten die goed standhielden, daling van de rentes en de sterk positieve koersontwikkelingen van de grote Amerikaanse technologiebedrijven. Die bedrijven profiteerden van de ontwikkelingen op het gebied van Artificial Intelligence (AI). Aandelen opkomende markten deden het minder goed dan de aandelen ontwikkelde markten. In deze regio heeft China een zware weging in de benchmark. De Chinese economie heeft te kampen met een diepe vastgoedcrisis: vastgoedbedrijven hebben hoge schulden. Daarnaast is er sprake van deflatie. Samen zorgt dit voor daling van het vertrouwen bij de Chinese consument. De werkloosheid bleef onder andere hierdoor ook hoger dan verwacht. Dit had negatieve gevolgen voor de economische groei. De opkomende markten aandelenfondsen stegen met ongeveer 2,9% en bleven hiermee achter op de benchmark. Die steeg met 6,1%.

Voor de vastgoedportefeuille is Van Lanschot Kempen de fiduciair vastgoedmanager. De vastgoedportefeuille bestaat uit Nederlandse woningen, multi-sectorfondsen met exposure naar Amerikaans, Aziatisch en Europees vastgoed en een Paneuropees logistiek vastgoedfonds. Direct vastgoed daalde met circa 10,6%. Dit kwam met name door de afwaardering van vastgoedobjecten wereldwijd. Nederlandse woningen stonden onder druk als gevolg van de opgelopen hypotheekrentes en de regulering van de huurwoningenmarkt door de Nederlandse overheid. Commercieel vastgoed zoals kantoren werden naast de hogere rentes ook geraakt door de shift naar thuiswerken.

De global high yield exposure wordt sinds oktober 2022 actief beheerd door Janus Henderson. Dit gebeurt in een separaat mandaat. Het Europese investment grade bedrijfsobligaties mandaat wordt intern beheerd. High yield bedrijfsobligaties kenden een positief rendement van circa 9,5%. Tegelijkertijd steeg de benchmark met ongeveer 9,1%. De investment grade credits portefeuille had een rendement van ongeveer 6,3%. Deze deed het hiermee 21 basispunten slechter dan de benchmark als gevolg van een kortere duratie/looptijd van de portefeuille. Hierdoor profiteerde de portefeuille minder van de daling van de rentes in de tweede helft van het vierde kwartaal.

De transactiekosten in 2023 waren € 189 lager dan in 2022.

Kerncijfers

Voorwoord

Profiel

Bestuursverslag

Oordeel verantwoordingsorgaan

Verslag Raad van Toezicht

Jaarrekening

Overig

Jaarverslag 2023

ING CDC Pensioenfonds en duurzaamheid

In Europa gelden sinds 2021 regels voor informatieverstrekking over duurzaamheid in de financiële sector. Deze regels gelden ook voor ons pensioenfonds. De volgende onderwerpen leggen we hieronder uit:

- ▲ Hoe gaan we om met duurzaamheidsrisico's.
- ▲ Waarom we geen rekening houden met de belangrijkste ongunstige effecten op duurzaamheid.
- ▲ Beloningsbeleid en duurzaamheidsrisico's.

Hoe gaan wij om met duurzaamheidsrisico's

Aan beleggen zijn risico's verbonden. Zo kan de waarde van de beleggingen veranderen door koersschommelingen en gebeurtenissen op de markt. Ook duurzaamheidsrisico's kunnen van invloed zijn op de waarde van de beleggingen.

Duurzaamheidsrisico's zijn risico's op ecologisch, sociaal en/of governance gebied, waardoor de waarde van een belegging kan dalen. Zo kan de waarde van vastgoed dalen als het in een gebied ligt waar de zeespiegel is gestegen en de kans op overstromingen is toegenomen. De beoordeling, de controle en bewaking van risico's heeft ons fonds in haar besluitvormingsprocedures en risicobeheer opgenomen. We beoordelen bij onze beleggingsbeslissingen duurzaamheidsrisico's zoals we dat ook doen voor andere risico's.

Als we hoge duurzaamheidsrisico's bij een belegging vaststellen, kunnen we besluiten om een belegging te vervangen door een andere belegging met lagere duurzaamheidsrisico's. Dit is bijvoorbeeld het geval als we van oordeel zijn dat het risico op onverwachte of voortijdige afschrijvingen groot is. Dit als gevolg van nieuwe regelgeving op klimaat- en milieugebied (stranded assets).

Ongunstige effecten van beleggingsbeslissingen op duurzaamheidsfactoren worden niet in aanmerking genomen

Ons pensioenfonds houdt geen rekening met de ongunstige effecten op duurzaamheidsfactoren in onze beleggingsbeslissingen. Dit betekent dat we geen onderzoek doen naar de negatieve gevolgen van onze beleggingen op mens, milieu, maatschappij en omgeving.

We beleggen de premies om rendement te behalen om een pensioen te kunnen uitkeren. Om de ongunstige effecten op duurzaamheidsfactoren te kunnen berekenen zijn veel data nodig. Deze data zijn kostbaar en de kwaliteit ervan is vaak nog onvoldoende. Ook zijn deze data niet voor alle beleggingen beschikbaar. Ons fonds weet niet of zij ongunstige effecten op duurzaamheidsfactoren in de toekomst wel gaat meewegen in haar beleggingsbeslissingen. We beoordelen dit periodiek opnieuw.

Hoe ziet het ESG-beleid in de matching portefeuille eruit?

De matching portefeuille belegt alleen in Europese landen en semi-overheidsdebiteuren met een minimale rating van AA-. De portefeuille belegt (daarmee) niet in landen waarvan het bij wet is verboden om in te beleggen. De lijst van

Kerncijfers

Voorwoord

Profiel

Bestuursverslag

Oordeel verantwoordingsorgaan

Verslag Raad van Toezicht

Jaarrekening

Overig

Jaarverslag 2023

uitgesloten landen houdt ons pensioenfonds bij. Daarnaast wordt ook belegd in Nederlandse woninghypotheken in een beleggingsfonds. Daarbij past de vermogensbeheerder een eigen ESG-beleid toe. Wij hebben hierop geen directe invloed.

Hoe ziet het ESG-beleid voor de return portefeuille eruit?

De return portefeuille belegt in:

1. Aandelen ontwikkelde markten.
2. Aandelen small caps,.
3. Aandelen opkomende markten.
4. Vastgoed.
5. Investment grade bedrijfsobligaties.
6. High yield bedrijfsobligaties en
7. Exchange-traded-funds (ETFs) (mogelijk).

- 1) Het beheer van aandelen ontwikkelde markten wordt voor het overgrote deel gevoerd door middel van een discretionaire portefeuille. Die wordt aangehouden bij State Street Global Advisors. Deze discretionaire portefeuille belegt niet in bedrijven en landen waarvan het bij wet is verboden om in te beleggen. Zo belegt ons pensioenfonds niet in landen die zijn geplaatst op de sanctielijsten van de Verenigde Naties en/of de Europese Unie. Ook beleggen we niet in:
  - ▲ Partijen die betrokken zijn bij de handel en productie van (controversiële) wapens.
  - ▲ De lijst van uitgesloten landen voor beleggingen.
  - ▲ De lijst van uitgesloten bedrijven voor beleggingen.

Een beperkt deel van het beheer van aandelen ontwikkelde markten wordt momenteel nog gevoerd door middel van een of meerdere Exchange Traded Funds (ETF). De manager van een ETF bepaalt haar eigen ESG-beleid. Daarbij heeft ons pensioenfonds als participerende belegger dit fonds niet geselecteerd op het ESG-beleid.

- 2) Het beheer van aandelen small caps vindt plaats in een discretionair mandaat voor Europese small caps en een participatie in een Japanse small caps aandelenfonds. De discretionaire portefeuille voor Europese small caps belegt niet in bedrijven en landen waarvan het bij wet is verboden om in te beleggen. De manager van het Japanse small caps aandelenfonds bepaalt haar eigen ESG-beleid, waarbij het thema duurzaamheid integraal onderdeel kan uitmaken van het beleggingsbeleid.
- 3) Het beheer van aandelen in opkomende markten wordt gevoerd door twee beleggingsfondsen. Deze fondsen voeren onafhankelijk van ons pensioenfonds een eigen ESG-beleid, waarbij het thema duurzaamheid integraal onderdeel kan uitmaken van het beleggingsbeleid.

Kerncijfers

Voorwoord

Profiel

Bestuursverslag

Oordeel verantwoordingsorgaan

Verslag Raad van Toezicht

Jaarrekening

Overig

- 4) Voor het vastgoed wordt voornamelijk belegd in vastgoedfondsen. Hierbij wordt niet belegd in uitgesloten bedrijven.
- 5) Het beheer van investment grade bedrijfsobligaties wordt door middel van een discretionaire portefeuille intern beheerd. Deze discretionaire portefeuille belegt niet in uitgesloten bedrijven zoals hierboven genoemd. Ons pensioenfonds kan hier namelijk zelf de regie over voeren.
- 6) Het beheer van high yield bedrijfsobligaties wordt gevoerd door middel van een discretionaire portefeuille waarbij het hierboven beschreven beleid wordt gehanteerd.
- 7) Exchange Traded Funds (ETFs) (kunnen) worden belegd in aandelen ontwikkelde landen, aandelen opkomende landen, beursgenoteerd vastgoedaandelen en high yield bedrijfsobligaties. De manager van een ETF bepaalt haar eigen ESG-beleid. Daarbij heeft het fonds als participerende belegger de ETFs niet geselecteerd op het ESG-beleid. Dit betekent dat niet uit te sluiten is dat door een ETF in een bedrijf wordt belegd dat op de lijst staat van uitgesloten bedrijven. Momenteel heeft het fonds geen exposure naar ETFs.

Kerncijfers

Voorwoord

Profiel

Bestuursverslag

Oordeel verantwoordingsorgaan

Verslag Raad van Toezicht

Jaarrekening

Overig

Jaarverslag 2023

4.3. Financieel beleid / actuariële paragraaf

In een CDC-pensioenregeling staat de jaarlijkse pensioenpremie vooraf vast. Daardoor weten we vooraf hoeveel premie er binnen zal komen. Over het boekjaar 2023 hebben we € 336 miljoen aan premie ontvangen. Deze premie beleggen we. De beleggingsresultaten en de rente bepalen de actuele financiële positie van ons pensioenfonds. Die drukken we uit in de dekkingsgraad. Deze geeft aan in hoeverre we op de lange termijn aan onze financiële verplichtingen kunnen voldoen. Hoe hoger de dekkingsgraad, des te beter onze financiële positie. In 2023 is onze dekkingsgraad gestegen. Dit kwam vooral door de goede rendementen op de zakelijke waarden. Daarnaast daalde de rente slechts licht.

x € 1 mln	2023	2022	2021	2020	2019
Voorziening per 1 januari	2.057,1	2.812,7	2.745,6	2.075,2	1.419,6
Inkoop nieuwe aanspraken	259,7	277,9	284,5	259,3	259,4
Wijziging rentecurve					
- wijziging UFR methodiek	-16,6	8,0	55,3		
- wijziging rentetermijnstructuur	56,3	-1.189,2	-267,2	480,5	405,6
Benodigde interesttoevoeging	74,5	-14,9	-16,0	-7,5	-3,9
Binnenkomende waardeoverdracht	9,4	13,0	3,6	4,9	6,3
Uitgaande waardeoverdracht	-5,5	-5,8	-2,6	-1,1	-1,4
Toename voorziening toekomstige kosten	5,5	5,8	5,3	4,8	4,8
Vrijval excassokosten	-0,2	-0,2	-0,1	0,0	0,0
Uitkeringen	-9,3	-7,0	-5,3	-3,6	-2,4
Actuarieel resultaat op sterfte	-2,2	-1,6	-0,7	-4,9	-4,3
Actuarieel resultaat op arbeidsongeschiktheid	-5,4	-3,3	4,2	2,4	1,8
Actuarieel resultaat op mutaties	0,2	0,2	0,1	0,2	-0,0
Toeslagverlening	0,0	137,0	0,0	0,0	0,0
Wijziging actuariële grondslagen/methoden	0,0	24,6	7,4	-63,5	-9,9
Overige mutaties technische voorzieningen	-0,1	-0,1	-1,4	-1,1	-0,4
Voorziening per 31 december	2.423,4	2.057,1	2.812,7	2.745,6	2.075,2

Kerncijfers

Voorwoord

Profiel

Bestuursverslag

Oordeel verantwoordingsorgaan

Verslag Raad van Toezicht

Jaarrekening

Overig

Jaarverslag 2023

Ontwikkeling voorziening pensioenverplichtingen

De toename van de voorziening pensioenverplichtingen in 2023 bedraagt € 366.214. De toename van de voorziening pensioenverplichtingen door nieuwe opbouw bedroeg € 259.702. Verder heeft de wijziging van de rentecurve per saldo voor een toename van € 39.649 gezorgd.

Het saldo van de binnenkomende waardeoverdrachten ten opzichte van de uitgaande waardeoverdrachten zorgde voor een stijging van de voorziening pensioenverplichtingen met € 3.911. Het jonge karakter van ons fonds speelt hierbij nog steeds een rol. Binnenkomende waardeoverdrachten vertegenwoordigen in het algemeen een waarde van vele jaren opbouw in een ander pensioenfonds. Uitgaande waardeoverdrachten omvatten de opbouw in ons fonds vanaf 1 januari 2014.

De voorziening toekomstige kosten is voor het dekken van toekomstige administratiekosten. Bij elke pensioenuitkering valt een stukje van deze voorziening vrij. In 2023 was de toevoeging aan deze voorziening € 5.449, terwijl er € 210 van deze voorziening vrijviel bij de uitkeringen.

Het actuariële resultaat op sterfte laat een verlies van € 48 zien op langlevensrisico. Daarnaast laat het een winst zien van € 2.438 op kortlevensrisico. Een verlies op langlevensrisico betekent dat de deelnemers langer leven dan we op grond van de sterftegrondslagen van ons fonds verwachten. Een winst op het kortlevensrisico betekent dat minder vaak een partnerpensioen is toegekend dan we op grond van onze grondslagen verwachten.

Het actuariële resultaat op arbeidsongeschiktheid komt door een positief resultaat voor de inloopgroep arbeidsongeschiktheid. En daarnaast door een positief resultaat op arbeidsongeschiktheid voor de reguliere deelnemers.

Voor wat betreft de reguliere voorziening uitloopriscio arbeidsongeschiktheid geldt dat in 2021 een risicopremie is betaald. Die is bedoeld om de schades voor arbeidsongeschiktheid in 2023 te dekken (na 104 weken wachttijd). De risicopremie 2021 die vrijvalt uit de voorziening voor uitloopriscio arbeidsongeschiktheid is meer dan voldoende om de schades in boekjaar 2023 mee te dekken. Voor het deel van de inloopgroep wordt dit veroorzaakt door uitdiensttreding van een deelnemer met een relatief hoge voorziening. In dit geval ontstond er geen recht op premievrijstelling. Voor de reguliere voorziening geldt dat de rente begin 2023 fors hoger ligt dan begin 2022. De resultatenanalyse in boekjaar 2023 is gebaseerd op de rente begin 2023. Hierdoor daalt de absolute schadelast bij arbeidsongeschiktheid.

Systematiek gedempte kostendeekkende premie

De Pensioenwet stelt dat de ontvangen premie de kosten van de pensioenopbouw moet dekken. Concreet schrijft de Pensioenwet voor dat de feitelijke premie die pensioenfondsen moeten ontvangen tenminste gelijk is aan de gedempte kostendeekkende premie. De gedempte kostendeekkende premie, zoals wij die hanteren, is de premie gebaseerd op het

Kerncijfers

Voorwoord

Profiel

Bestuursverslag

Oordeel verantwoordingsorgaan

Verslag Raad van Toezicht

Jaarrekening

Overig

Jaarverslag 2023

verwacht rendement van ons fonds. We sluiten hierbij aan op onze strategische beleggingsmix. Ook hanteren we de maximale parameters volgens het advies van de Commissie Parameters van 2015.

De jaarlijkse feitelijke premie die we ontvangen, is gelijk aan 30,5% van de pensioengrondslag. Daar bovenop betaalt ING de actuariële premie voor het tijdelijk partnerpensioen.

In de jaarrekening (vanaf pagina 70) zetten we de opbouw van de verschillende premies nader uiteen.

Ontvangen premie dekt de kosten

Over het boekjaar 2023 hebben we € 336 miljoen (inclusief kostenvergoeding) premie ontvangen. De gedempte kostendeekkende premie op basis van de Pensioenwet bedraagt € 296 miljoen (inclusief kostenvergoeding). De ontvangen premie voldoet hiermee aan de eis van de Pensioenwet dat de ontvangen premie de kosten van de pensioenopbouw moet dekken.

Herverzekeringsbeleid

Ons beleid is om de staartrisico's voor wat betreft arbeidsongeschiktheid en overlijden af te dekken. We hebben hiervoor een proportionele herverzekering afgesloten bij Elips Life. Een proportionele herverzekering is een herverzekering met een eigen risico per deelnemer. Voor de deelnemer heeft dit geen gevolgen. Als een deelnemer overlijdt of arbeidsongeschikt wordt, vergoedt de herverzekeraar de schade voor zover deze boven het eigen risico is van ons fonds.

Resultaat op de premie

x € 1 mln	2023	2022	2021	2020	2019
Ontvangen premie	335,6	310,9	319,8	308,5	288,3
Benodigd voor pensioenopbouw	-242,2	-258,9	-266,1	-239,4	-240,7
Beschikbaar voor kosten	-9,6	-9,6	-8,8	-8,4	-8,2
Risicopremie overlijdensrisico	-6,5	-8,1	-8,6	-10,2	-9,7
Risicopremie arbeidsongeschiktheid	-12,5	-11,1	-10,1	-9,8	-9,1
Totale benodigde premie	270,8	287,7	293,6	267,8	267,7
Resultaat op premie	64,8	23,2	26,2	40,7	20,6

Kerncijfers

Voorwoord

Profiel

Bestuursverslag

Oordeel verantwoordingsorgaan

Verslag Raad van Toezicht

Jaarrekening

Overig

Jaarverslag 2023

Resultaat op waardeoverdrachten

Op de waardeoverdrachten die in het boekjaar 2023 zijn afgerond, ontstaat een resultaat. Dat resultaat komt omdat de overdrachtswaarde berekend is op de wettelijke waarderingsgrondslagen op het moment van overdracht. Aan de andere kant is de mutatie in de technische voorziening gebaseerd op de grondslagen van ons fonds. Daardoor hebben we in 2023 een verlies van € 198 op waardeoverdrachten geboekt. Dit resultaat bestaat uit een verlies op inkomende waardeoverdrachten van € 540 en een winst op uitgaande waardeoverdrachten van € 342.

Ontwikkeling dekkingsgraad

De dekkingsgraad is de verhouding tussen het aanwezige vermogen en de contante waarde van de pensioenverplichtingen. De dekkingsgraad geeft dus aan in hoeverre we op de lange termijn aan onze financiële verplichtingen kunnen voldoen. Hoe hoger de dekkingsgraad, hoe beter de financiële positie van het fonds. Dit bepaalt ook of we de pensioenen onder voorwaarden kunnen verhogen met toeslagen. Dit moet zorgen voor een goed pensioen.

Bij een jong pensioenfonds als het onze, bepaalt de pensioenpremie in belangrijke mate de hoogte van de dekkingsgraad. Bij fondsen die al langer bestaan, bepaalt vooral de balans de hoogte van de dekkingsgraad. Onze balans is nog in opbouw met nog te ontvangen premies. Eind 2023 stond de dekkingsgraad die wordt berekend met de door DNB voorgeschreven rentecurve op 129,0%. De beleidsdekkingsgraad kwam eind 2023 uit op 130,5%.

Onze dekkingsgraad steeg gedurende 2023. Dat kwam met name door goede rendementen op zakelijke waarden. De ontwikkeling van de dekkingsgraad in 2023 is te zien in grafiek 15. Grafiek 16 toont de ontwikkeling van de rentetermijnstructuur, zoals gepubliceerd door DNB.

De premie voor het komende jaar is een vast percentage van de pensioengrondslag. Gedurende 2023 nam de buffer in de premie door de dalende rente licht af.

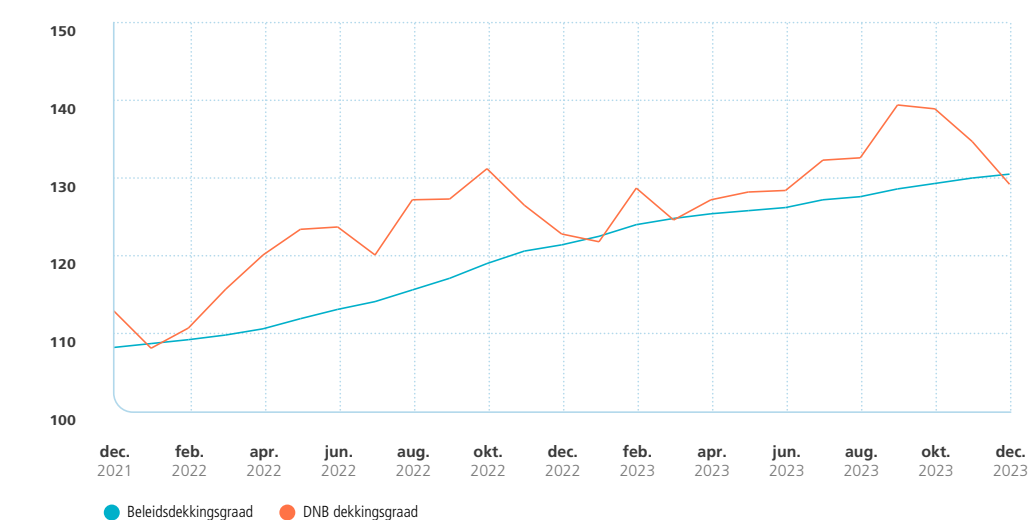
Eind 2023 hebben we onze reële dekkingsgraad gepubliceerd. Bij de berekening van de reële dekkingsgraad houden we rekening met een verwacht prijsindexcijfer van 2%. Met andere woorden: als de reële dekkingsgraad gelijk is aan 100%, dan is de beleidsdekkingsgraad voldoende om toekomstbestendig een indexatie van 2% per jaar toe te kennen.

Haalbaarheidstoets

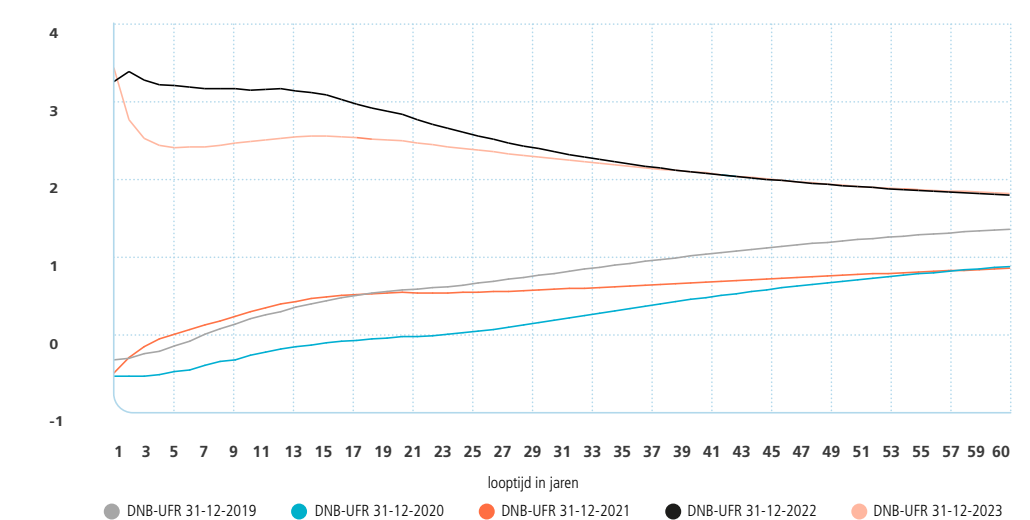
In het eerste kwartaal van 2023 hebben we de jaarlijkse haalbaarheidstoets uitgevoerd. Met deze haalbaarheidstoets analyseren we of:

- ▲ Het verwachte pensioenresultaat op fondsniveau voldoende aansluit bij de door ons gekozen ondergrens.
- ▲ Het pensioenresultaat op fondsniveau in het slechtweersscenario niet te veel afwijkt van het gemiddeld verwachte pensioenresultaat.

Grafiek 15 Dekkingsgraad o.b.v. DNB rentestructuur (%)

Grafiek 16 Rentetermijnstructuur (DNB-UFR%)

Kerncijfers

Voorwoord

Profiel

Bestuursverslag

Oordeel verantwoordingsorgaan

Verslag Raad van Toezicht

Jaarrekening

Overig

De wettelijk voorgeschreven berekeningshorizon is 60 jaar. De doorrekening voeren we uit op basis van een uniforme scenario set die DNB ieder kwartaal ter beschikking stelt. Verder wordt verondersteld dat zowel de pensioenregeling als de premiestelling gedurende de berekeningshorizon niet wijzigen. Ons bestuur heeft in overleg met de sociale partners de volgende grenzen vastgesteld voor het pensioenresultaat:

- ▲ Het gemiddeld verwachte pensioenresultaat op fondsniveau: minstens 80%.
- ▲ De spreiding tussen het gemiddeld verwachte pensioenresultaat en het pensioenresultaat in een slechtweerscenario: maximaal 40%.

Het gemiddeld verwachte pensioenresultaat op fondsniveau is in deze toets 93%. Dat is ruim boven de ondergrens van 80%. De spreiding tussen het gemiddeld verwachte pensioenresultaat en het pensioenresultaat in een slechtweerscenario is 34%. Dat is ruim onder de bovengrens van 40%.

Kerncijfers

Voorwoord

Profiel

Bestuursverslag

Oordeel verantwoordingsorgaan

Verslag Raad van Toezicht

Jaarrekening

Overig

Jaarverslag 2023

4.4 Communicatiebeleid

In 2023 waren de activiteiten gericht op het uitvoeren van een waardevol pensioen en de voorbereiding op de WTP. Via de nieuwsflitsen en de websitepagina 'nieuw pensioenstelsel' informeerden we de belanghebbenden over de rolverdeling tussen ons pensioenfonds en de sociale partners (ING als werkgever en vakbonden namens de werknemers). Ook informeerden we over het tijdspad, om verwachtingen te managen.

In een veranderde omgeving vond ons fonds het belangrijk om transparant te zijn over al zijn activiteiten: openheid over het gevoerde beleid, de resultaten, de consequenties voor de deelnemers en de deelnemers bewust maken van hun eigen pensioensituatie. Daarnaast is aandacht besteed aan de pensioenopbouw in 2024 en de toeslagverlening over 2023.

Beleid

In 2023 hebben we ons communicatiebeleid uitgevoerd, gebaseerd op onze missie, visie en strategie. Onze kernboodschappen en middelen zijn daarop afgestemd, evenals de doelgroepen waarop we ons richtten.

Missie

Ons fonds streeft naar het zorgvuldig uitvoeren van de CDC-pensioenregeling die door sociale partners is overeengekomen.

Dit houdt in:

- ▲ Uitvoeren van de pensioenadministratie (verplichtingen/opgebouwde aanspraken) van deelnemers.
- ▲ De optimalisatie van het pensioenresultaat binnen aanvaardbare risico's en kosten.
- ▲ Tijdige, duidelijke en transparante communicatie.

Kerncijfers

Voorwoord

Profiel

Bestuursverslag

Oordeel verantwoordingsorgaan

Verslag Raad van Toezicht

Jaarrekening

Overig

Visie

Ons fonds is transparant over al zijn activiteiten. Daaronder vallen:

- ▲ Het gevoerde beleid.
- ▲ De bereikte resultaten.
- ▲ De gevolgen van het beleid voor onze deelnemers.
- ▲ Deelnemers bewust maken van hun pensioensituatie.

Thema's

Naast aandacht voor de dagelijkse pensioenuitvoering, communiceerden we over:

- ▲ De gestegen dekkingsgraad.
- ▲ Beleggingsresultaten.
- ▲ Keuzemogelijkheden.
- ▲ De komst van nieuwe bestuursleden.
- ▲ Toeslagverlening.
- ▲ De nieuwe regels voor pensioen.
- ▲ Nieuwe klachten- en geschillenregeling.
- ▲ De nieuwe online webinar tool.

Deelnemers zijn door ons uitgenodigd om zich te verdiepen in hun pensioen en om in actie te komen als dat nodig was.

Overige activiteiten zijn geweest:

- ▲ Voortzetting van correcte, evenwichtige, duidelijke en tijdige pensioencommunicatie. De deelnemer en zijn of haar behoefte aan een realistisch pensioenbeeld met inzicht in koopkracht, risico's en handelingsperspectief stonden en staan centraal.
- ▲ Inspannen om pensioen relevant te maken door middel van op leeftijdsgroepen gerichte communicatie, online tools, webinars en workshops.
- ▲ (Uit) bouwen van duurzame relaties met in- en externe stakeholders.

Kerncijfers

Voorwoord

Profiel

Bestuursverslag

Oordeel verantwoordingsorgaan

Verslag Raad van Toezicht

Jaarrekening

Overig

Jaarverslag 2023

Doelgroepen

In 2023 hebben we een gewogen mix van pensioencommunicatie en corporate communicatie ingezet die is afgestemd op de behoeften van de gesegmenteerde doelgroepen:

- ▲ Ruim 15.000 medewerkers die door hun arbeidsrelatie met ING sinds 1 januari 2014 pensioen opbouwen in de CDC-pensioenregeling. We maken onderscheid op basis van:
  - ▲ Leeftijd (20-34 jarigen, 35-44 jarigen, 45-57 jarigen en 58-67 jarigen).
  - ▲ Medewerkers die belangrijke veranderingen meemaken in hun leefsituatie, zoals ontslag, huwelijk, scheiding en arbeidsongeschiktheid.
  - ▲ Engelstalige medewerkers.
  - ▲ Bijna 11.000 oud-deelnemers en een relatief kleine groep pensioengerechtigden (bijna 1.700) die aanspraken bij ons fonds hebben opgebouwd en periodiek informatie ontvangen over hun pensioen.
  - ▲ Interne stakeholders (verantwoordingsorgaan, raad van toezicht, werkgever, HR, ondernemingsraad, platform pensioencommunicatie).
  - ▲ Externe stakeholders (De Nederlandsche Bank (DNB), de Autoriteit Financiële Markten (AFM) en de vakorganisaties).

Online tools

We stimuleren onze deelnemers hun pensioen actief te bewaken en controleren. Dat maakt ze pensioenbewust. Daardoor krijgen ze ook inzicht in wat hun pensioenregeling inhoudt, of hun pensioen voldoende is en wat hun handelingsperspectief is. Daarbij hebben ze de keuze uit de volgende online tools:

- ▲ De Pensioenplanner die inzicht geeft in hun pensioensituatie (wat krijg ik straks en is het voldoende), de mogelijke acties en de gevolgen van (en combinatie van) pensioenkeuzes op hun pensioen. Uit eerder klanttevredenheidsonderzoek is gebleken dat meer dan de helft van onze deelnemers de Pensioenplanner ooit heeft bezocht.
- ▲ De Mijn Omgeving ('Mijn Pensioen') die inzicht geeft in het pensioen bij ons pensioenfonds (bedragen, toeslagen, UPO en nieuwe pensioenregeling) en toegang tot het zelf online regelen van pensioenzaken.
- ▲ Pensioen 1-2-3 dat een gelaagd overzicht geeft van wat onze deelnemers in de CDC-pensioenregeling krijgen.
- ▲ Mijn Pensioenoverzicht dat inzicht geeft in AOW, opgebouwd en te bereiken werkgeverspensioen, pensioen voor nabestaanden en life events. Uit eerder onderzoek is gebleken dat bijna 90% van onze deelnemers deze site inmiddels een keer heeft bezocht.

Kerncijfers

Voorwoord

Profiel

Bestuursverslag

Oordeel verantwoordingsorgaan

Verslag Raad van Toezicht

Jaarrekening

Overig

Jaarverslag 2023

Resultaten

In 2023 zijn vier onderzoeksmethoden ingezet om de realisatie van de communicatiedoelstellingen te bewaken en controleren.

Webstatistieken

In 2023 is op kwartaalbasis het bezoek aan de website gevolgd door middel van google analytics. Op grond hiervan is meer inzicht gekregen in de mate waarin de website voldoet aan informatiebehoeften van deelnemers. Waar nodig zijn verbeteringen aangebracht.

Feedbacktool

Om de uitwerking en invloed van communicatie te meten (is de informatie begrijpelijk, relevant en zet het aan tot actie?), is in 2023 een feedbacktool ingezet op de website en nieuwsbrieven. Waar nodig heeft dit geleid tot verbeteringen.

Digitale nieuwsflitsen

In 2023 zijn vijf nieuwsflitsen verstuurd naar (oud) deelnemers, pensioengerechtigden en abonnees. Deze nieuwsflitsen bevatten actueel nieuws over ons fonds. Deze informatie hebben we voor een deel gerelateerd aan life events en opinies. Doel is het pensioenbewustzijn te stimuleren en de lezers aan te zetten tot actie (handelingsperspectief). De response statistieken van de nieuwsflitsen laten zien dat ze goed gelezen worden en voor veel websitebezoek zorgen. De statistieken geven inzicht in bezoek- en leesgedrag. Ook zien we in de statistieken het aantal keer dat lezers doorklikken naar de achterliggende artikelen op de website.

Pensioenplanner

Elk kwartaal analyseren we de statistieken van het bezoek aan de planner. Helaas blijkt dat het bezoek aan onze planner tegenvalt. En dat komt doordat onze planner een beperkte functionaliteit heeft. Daarom zijn in 2023 voorbereidingen getroffen voor een nieuwe pensioenplanner.

Kerncijfers

Voorwoord

Profiel

Bestuursverslag

Oordeel verantwoordingsorgaan

Verslag Raad van Toezicht

Jaarrekening

Overig

Jaarverslag 2023

4.5. Integraal risicomanagement

Pensioenuitvoering brengt risico's met zich mee: financiële en niet-financiële. Integraal risicomanagement is een kerntaak van ons pensioenfondsbestuur. Het omvat de vaststelling van strategisch risicobeleid, de handhaving van dit beleid en het inrichten van risicomanagementprocessen om de feitelijk gelopen risico's te monitoren en om in te spelen op toe- en afname van risico's.

Risicomanagement maakt deel uit van de besluitvormingsprocessen van ons bestuur. Het behoort ook tot het dagelijks werk van ons bestuursbureau. Het is onderdeel van de aan derden uitbestede processen, waar we scherp toezicht op houden. De sleutelfunctiehouder risk van ons fonds wordt vervuld door een bestuurslid. Een onafhankelijke riskmanager binnen ons bestuursbureau is de vervuller van de risk functie.

Risico's op de bestuursagenda

Ons bestuur heeft ongeveer tachtig risico's vastgesteld om te bewaken. Ook is er aandacht voor ontwikkelingen die mogelijk buiten deze vastgestelde risico's vallen. Dit doen we onder meer door het nauwgezet volgen van de financiële markten, van bestandsontwikkelingen en van demografische ontwikkelingen. De vastgestelde risico's beoordelen we ieder jaar opnieuw. Dan stellen we vast of een risico nog van toepassing is. Of dat we andere risico's moeten bewaken. Ook bepalen we of de maatregelen om de risico's te beheersen nog voldoende en aanvaardbaar zijn.

Daarnaast bespreken we ieder kwartaal het integrale risicobeleid en de risico-ontwikkeling op basis van daarvoor opgestelde rapportages. Iedere bestuursvergadering informeert de integraal risicomanager ons over de laatste ontwikkelingen en meldt zij eventuele incidenten. In 2023 is veel aandacht besteed aan:

- ▲ De processen bij AZL: in 2023 zijn er meerdere problemen geweest in de uitvoering bij deze uitbestedingspartner. Ons bestuursbureau heeft nauw contact met AZL om de dienstverlening te controleren, bewaken en bij te sturen.
- ▲ De vernieuwing van het IT-landschap van AZL: die vernieuwing is bedoeld om de overstap naar een nieuwe pensioenregeling onder de WTP te kunnen faciliteren. De vernieuwing van het IT-landschap is een omvangrijk programma. We volgen dat nauwgezet.

In het vierde kwartaal van 2023 heeft ons fonds haar tweede Eigenrisicobeoordeling (ERB) gehouden. De ERB is een proces om te komen tot een integrale beoordeling van de effectiviteit van het risicobeheer, de beheersmaatregelen en de doelmatigheid daarvan. In deze ERB is geanalyseerd hoe ons fonds op een beheerste wijze de overgang naar de WTP gaat uitvoeren. In het eerste kwartaal van 2024 zal ons fonds het verslag dat is opgesteld naar aanleiding van de ERB, delen met DNB.

Kerncijfers

Voorwoord

Profiel

Bestuursverslag

Oordeel verantwoordingsorgaan

Verslag Raad van Toezicht

Jaarrekening

Overig

Jaarverslag 2023

Risicohouding ING CDC Pensioenfonds

Onze risicohouding voldoet aan de 'prudent person regel' (= goed huisvaderschap). Onze risicohouding komt voor de lange termijn tot uitdrukking in twee grenzen, die voortvloeien uit de periodieke haalbaarheidstoets. De eerste grens is een ondergrens van de mediaan van het pensioenresultaat. De tweede grens is een bovengrens voor het verschil tussen de mediaan van het pensioenresultaat en het pensioenresultaat in een slecht weer scenario (de 5% slechtste scenario's).

In 2023 heeft ons fonds de twee grenzen in overleg met sociale partners als volgt vastgesteld.

1. Ondergrens van de mediaan van het pensioenresultaat: 80%
2. Bovengrens voor het verschil tussen de mediaan van het pensioenresultaat en het pensioenresultaat in een slecht weer scenario (de 5% slechtste scenario's): 40%

Voor de korte termijn is de risicohouding terug te zien in de hoogte van het vereist eigen vermogen. Het vereist eigen vermogen is een door DNB voorgeschreven noodzakelijke buffer op basis van het risico dat ons pensioenfonds loopt. Hiervoor geldt een bandbreedte van 117% tot 123%.

Ons fonds sluit voor de indeling van risico's en het risicobeleid in de fondsdocumenten aan bij de hoofdingeling van het model Financiële Instellingen Risicoanalyse Methode (FIRM) van DNB. Volgens dit model zijn er twee soorten risico's:

- ▲ Financiële risico's: matching risico, marktrisico, krediet- en tegenpartijrisico en verzekeringstechnisch risico.
- ▲ Niet-financiële risico's: uitbestedingsrisico, IT risico, juridisch risico, operationeel risico, integriteitsrisico, reputatierisico en omgevingsrisico.

Financiële risico's

De financiële risico's komen in belangrijke mate tot uiting in het totale solvabiliteitsrisico van ons fonds. Anders gezegd: het risico dat we nu of in de toekomst onvoldoende financiële middelen hebben om onze pensioendoelstellingen waar te maken. Onze doelstellingen zijn een combinatie van de nominale opbouwambitie en het streven om ieder jaar toeslagen te verlenen op basis van prijsinflatie. Deze pensioendoelstellingen zijn vastgelegd in het pensioenreglement en in de overige fondsdocumenten.

Als maatstaven om de ontwikkeling van het solvabiliteitsrisico te bewaken, gebruiken we het vereist eigen vermogen. Deze maatstaf geeft ons een indicatie van het risico op korte termijn (1 jaar). De bereidheid tot het nemen van beleggingsrisico's is in overeenstemming met de afspraken in de pensioenovereenkomst, de CDC-premiefinanciering en de pensioenambities. De risicohouding stemmen we periodiek af met de sociale partners en het VO.

De bereidheid om financiële risico's te lopen komt concreet tot uitdrukking in het beleid voor:

- ▲ Het (deels) afdekken van renterisico en valutarisico en
- ▲ Het beleggen in obligaties, aandelen en vastgoed.

Kerncijfers

Voorwoord

Profiel

Bestuursverslag

Oordeel verantwoordingsorgaan

Verslag Raad van Toezicht

Jaarrekening

Overig

Jaarverslag 2023

Voor ieder van deze risico's zijn richtlijnen vastgelegd in het beleggingsplan. De optelsom van deze financiële risico's komt tot uitdrukking in het vereist eigen vermogen van 17 tot 23%.

De belangrijkste financiële risico's die ons fonds loopt zijn:

- ▲ Renterisico: Door rentedalingen neemt de dekkingsgraad af (indien niet 100% afgedekt). Dit renterisico wordt op basis van de marktrente voor 59% afgedekt per eind december 2023.
- ▲ Aandelenrisico en vastgoedrisico: Koersverliezen op aandelen en vastgoedbeleggingen kunnen leiden tot een afname van de dekkingsgraad. Per eind december 2023 was ongeveer 47% van het vermogen in deze categorieën belegd.
- ▲ Kredietrisico: De dekkingsgraad kan dalen vanwege uitlopende credit-spreads op obligatiebeleggingen of door wanbetaling en/of faillissement van uitgevende ondernemingen (van bedrijfsobligaties).
- ▲ Valutarisico: We beleggen wereldwijd in aandelen en vastgoed. Het hieraan verbonden valutarisico wordt voor de zes belangrijkste valuta voor 50% tot 110% afgedekt.
- ▲ Concentratierisico: Concentratierisico's kunnen optreden bij een concentratie van de beleggingsportefeuille in regio's, economische sectoren of bij tegenpartijen. Ons fonds heeft geen posities in eenzelfde uitgevende instelling in vastgoed en aandelen groter dan 2% van de totale beleggingen.
- ▲ Actuariële risico's: Als deelnemers gemiddeld langer leven dan is verondersteld bij de premiestelling. Of is er sprake van een grotere toename van arbeidsongeschiktheid dan verondersteld? Dan kan de dekkingsgraad van ons fonds dalen. Dit risico beheersen we door bij het vaststellen van de voorzieningen met prudente grondslagen te rekenen. Daarnaast is ons fonds verzekerd. Dit is voor het geval dat zich grote verliezen voordoen bij arbeidsongeschiktheid of sterfte.
- ▲ Premierisico: De CDC-premie is een vast percentage van de pensioengrondslag. Elk jaar toetst ons fonds of de premiedekkingsgraad op eind september minstens gelijk is aan 105%. Als dit niet het geval is, passen we een opbouwkorting toe. Daarmee is de premiedekkingsgraad eind september vooraf op 105% gesteld. Als gedurende het jaar de rente daalt, leidt dit tot een lagere of negatieve bijdrage van de premie aan de solvabiliteit van het fonds.

Om de feitelijke ontwikkeling van de financiële risico's te controleren en bewaken maakt ons fonds gebruik van een op dagelijkse basis bijgewerkte beleggingenadministratie, maandrapportages en periodieke scenario-analyses. Ook gebruiken we per deelrisico vastgestelde limieten, richtlijnen en restricties. Deze liggen vast in het beleggingsplan en in de overeenkomsten met externe uitvoerders. Ons bestuursbureau ziet toe op de naleving ervan en de risicomanager rapporteert hierover aan ons bestuur.

Niet-financiële risico's

De niet-financiële risico's komen voor in de interne processen van ons fonds. Ook komen deze risico's voor in de uitbestede processen. Bijvoorbeeld in rapportages, administratie, betalingen, vermogensbeheer, bewaarneming van effecten en communicatie. Hieronder gaan we specifiek in op uitbestedingsrisico, IT-risico en integriteitsrisico. Dit zijn de belangrijkste niet-financiële risico's.

Kerncijfers

Voorwoord

Profiel

Bestuursverslag

Oordeel verantwoordingsorgaan

Verslag Raad van Toezicht

Jaarrekening

Overig

- ▲ **Uitbestedingsrisico:** Om dit risico te beheersen heeft ons fonds een uitbestedingsbeleid opgesteld. Daarnaast zijn er richtlijnen voor de selectie en monitoring van externe managers vastgelegd. Operationeel risicomanagement is daarin een cruciale factor. Het beleid van ons fonds voor de niet-financiële risico's is, om deze waar mogelijk te vermijden. Of door effectieve controle- en beheersingsmaatregelen deze risico's zoveel mogelijk te verminderen. Ons bestuursbureau is zo ingericht dat er continu toezicht is op de externe uitvoerders.
- ▲ **IT-risico:** Ons fonds heeft in 2023 onderzocht in hoeverre de belangrijkste uitbestedingspartners voldoen aan de DNB Good Practice Informatiebeveiliging. Daarnaast controleren en bewaken we nauwlettend het programma IT-vernieuwing bij AZL.
- ▲ **Integriteitsrisico:** Ons fonds vindt het van groot belang om te voorkomen dat het betrokken raakt bij handelingen die tegen de wet ingaan en/of die maatschappelijk onbetamelijk zijn. Ons fonds beheerst het integriteitsrisico door het treffen van adequate beheersmaatregelen. Mocht zich een kans op een integriteitsrisico voordoen, nemen we zo snel mogelijk adequate maatregelen.

Verantwoord risico

Ons fonds voert een CDC-pensioenregeling uit met een vaste premie. Daarin zoek we steeds de balans tussen bescherming van de nominale pensioenen en het nastreven van rendement. Dat doen we om pensioenen te kunnen verhogen met toekomstige toeslagen. Zo zorgen we dat de koopkracht bij inflatie behouden blijft.

Kerncijfers

Voorwoord

Profiel

Bestuursverslag

Oordeel verantwoordingsorgaan

Verslag Raad van Toezicht

Jaarrekening

Overig

Jaarverslag 2023

4.6. Governance

Bij de oprichting van ons fonds hebben we voor een paritair bestuursmodel gekozen. Dit hebben we gedaan op basis van een weging van de voor- en nadelen van de verschillende bestuursmodellen is. Onze stakeholders hebben hier ook hun voorkeuren voor uitgesproken.

Werkgever ING heeft belang bij een bestuurlijke inrichting die rekening houdt met zijn belangen en reputatie. ING hecht daarom aan vertegenwoordiging in ons bestuur. Dit ondanks dat de financiële gevolgen voor de werkgever beperkt zijn tot de hoogte van de jaarlijks te betalen pensioenpremie. In de CDC-pensioenregeling liggen alle financiële risico's namelijk bij de (gewezen) deelnemers en pensioengerechtigden. Vertegenwoordiging in ons bestuur door ING heeft nog een andere dimensie. ING is bereid om in zijn rol als werkgever deskundigheid en beschikbaarheid van bestuursleden uit de eigen organisatie te waarborgen.

Ook de vakorganisaties hechten sterk aan blijvende betrokkenheid bij de uitvoering. Zij zien zichzelf als belangenbehartiger van zowel medewerkers (actieve deelnemers) en gepensioneerden. De vakorganisaties vinden dat zij met hun eigen deskundige medewerk(st)ers kunnen bijdragen aan een professionele uitvoering in het belang van hun achterban. De ondernemingsraad heeft ook aangegeven het van belang te vinden om betrokken te blijven bij de uitvoering.

Deze betrokkenheid van werkgever, vakbonden en ondernemingsraad wordt weerspiegeld in de samenstelling van ons bestuur. Deze betrokkenheid is zonder last of ruggespraak. Dat is in het belang van en bevorderlijk voor het draagvlak voor beslissingen en afstemming met alle belanghebbenden.

Bestuur van ons pensioenfonds

In 2023 is Ingmar Minderhoud als werknemersbestuurslid teruggetreden en opgevolgd door Dick Ravesteijn. Ons bestuur is Ingmar Minderhoud zeer erkentelijk voor zijn inzet en expertise voor ons fonds en onze deelnemers.

Bestuursvergaderingen

In principe vergadert ons bestuur twaalf keer regulier per jaar. Daarnaast vinden er aanvullende vergaderingen en besluitvorming per e-mail plaats. De reguliere bestuursvergaderingen werden, waar nodig, afgesloten met een apart overleg tussen het bestuur en de integraal risicomanager. Eén of twee weken voor de reguliere bestuursvergaderingen kwamen de commissies en het bestuursbureau bijeen. Dit gebeurde ter voorbereiding van de bestuursvergaderingen.

In 2023 is onder andere over de volgende onderwerpen vergaderd:

- ▲ De ontwikkeling van de dekingsgraad van ons fonds tegen de achtergrond van de financiële markten (terugkerend onderwerp in elke vergadering).

Kerncijfers

Voorwoord

Profiel

Bestuursverslag

Oordeel verantwoordingsorgaan

Verslag Raad van Toezicht

Jaarrekening

Overig

Jaarverslag 2023

- ▲ Het beleggingsbeleid en het renteaftdeckingsbeleid, inclusief het te voeren beleggingsplan voor 2024.
- ▲ Beleggen rekening houdend met het ESG-beleid.
- ▲ De ABTN.
- ▲ De WTP.
- ▲ De verlenging van de uitvoeringsovereenkomst met ING.
- ▲ De pensioenuitvoering.
- ▲ De klachtenregeling.
- ▲ Het communicatiebeleid en de implementatie en uitvoering van de communicatiemiddelen.
- ▲ Eigen risicobeoordeling.
- ▲ De toeslagverlening per 1 januari 2024.
- ▲ Uitbestedingspartijen.
- ▲ Uitkomsten uitgevoerde audits.
- ▲ De contacten met de toezichthouders.

Commissies

De commissies balansbeheer, finance & risk en pensioen, communicatie & governance vergaderden in 2023 bijna elke maand. Daarnaast vond enkele malen kort aanvullend overleg plaats. Aan elke commissie namen medewerkers van ons bestuursbureau deel. Daardoor konden we intensief en direct, zowel in de breedte als in de diepte, overleggen met deskundigen. Tijdens deze vergaderingen zijn de rapportages, dossiers en stukken voorbereid, zodat ons voltallige bestuur daarover kon besluiten.

Risk assessment

De strategische risico's zijn in 2023 tweemaal door ons bestuur geanalyseerd. De niet-strategische risico's eenmaal. Hierbij hebben we vastgesteld hoe we als bestuursleden de risico's inschatten en in welke mate we als bestuur de uiteindelijk gelopen risico's acceptabel vinden. Kortom: het gaat er om of we de mate waarin we risico's beheersen afdoende vinden.

Geschiktheid bestuursleden

Als bestuur beschikken we over een geschiktheidsplan. Daarmee kunnen we inventariseren welke kwaliteiten ons bestuur nodig heeft om goed te kunnen besturen. Dit plan helpt ons ook erop toe te zien dat de vereiste kwaliteiten in ons bestuur aanwezig zijn. Verder zijn we met het geschiktheidsplan in staat deze kwaliteiten te onderhouden én verder te ontwikkelen. Het geschiktheidsplan is mede gebaseerd op de betreffende servicedocumenten van de Pensioenfederatie en de Beleidsregel geschiktheid 2012.

In het geschiktheidsplan staan de eisen die we aan de individuele bestuursleden en aan ons bestuur als geheel stellen. Ook geven we er de competenties in aan die binnen ons bestuur aanwezig moeten zijn. Verder geven we erin aan op

Kerncijfers

Voorwoord

Profiel

Bestuursverslag

Oordeel verantwoordingsorgaan

Verslag Raad van Toezicht

Jaarrekening

Overig

Jaarverslag 2023

welke wijze we de deskundigheid en competenties bevorderen en waarborgen. Bij vacatures gebruiken we daarom een competentiematrix. Zo borgen we de deskundigheid en competenties van nieuwe bestuurders.

De kennis van onze bestuursleden werd in 2023 onder meer op peil gehouden door deelname aan diverse online seminars, themadagen en bijeenkomsten. Verder boden de vergaderingen van de commissies en sessies met externe deskundigen en adviseurs ruimte om dieper in te gaan op inhoudelijke vraagstukken.

Diversiteitsbeleid

We hechten als bestuur grote waarde aan de geschiktheid van onze bestuurders. Dit gezien het belang een goed bestuurd pensioenfonds. Daarvoor is ook diversiteit in alle fondsorganen van ons fonds en zeker ook in ons bestuur nodig. Diversiteit in geslacht, leeftijd, culturele achtergrond, zienswijzen en in vaardigheden van onze bestuursleden. Zo zorgen we er voor dat belanghebbenden zich in ons herkennen en vertegenwoordigd voelen. Bij de keuze uit meerdere geschikte kandidaten, staat daarom diversiteit voorop.

Naleving Code Pensioenfondsen (Code)

De Code Pensioenfondsen (Code) is opgesteld door de Pensioenfederatie en Stichting van de Arbeid. In deze Code, draait het om de drie functies van 'goed pensioenfondsbestuur': besturen, toezicht houden en verantwoording afleggen. Het is een gedragscode voor de pensioensector en bestaat uit normen die de sector zichzelf oplegt. De Code is wettelijk verankerd en is een aanvulling op wet- en regelgeving. Pensioenfondsen moeten de Code via zelfregulering naleven. Dit gebeurt volgens het 'pas-toe-of-leg-uit'-beginsel.

Ons fonds heeft getoetst of we de Code naleven. We hebben geconstateerd dat we voldoen aan de opgestelde normen. We voldoen als bestuur aan norm 33 ('In zowel het bestuur als in het VO is er tenminste één vrouw en één man. Er zitten zowel mensen van boven als van onder de 40 jaar in'). In het VO zitten geen mensen van onder de 40 jaar. De [checklist Code Pensioenfondsen](#) is als bijlage bij het jaarverslag gevoegd.

Sleutelfuncties

Ons fonds heeft sleutelfunctiehouders en -vervullers actuarieel, risicobeheer en interne audit. De sleutelfunctiehouders zijn verantwoordelijk voor hun aandachtsgebied en de rapportage van bevindingen aan het bestuur en de RvT. De sleutelfunctiehouder escaleert naar DNB als na escalatie naar de raad van toezicht ons bestuur naar de mening van de sleutelfunctiehouder niet adequaat reageert.

Kerncijfers

Voorwoord

Profiel

Bestuursverslag

Oordeel verantwoordingsorgaan

Verslag Raad van Toezicht

Jaarrekening

Overig

Overleg met sociale partners

Ons bestuur heeft in 2023 periodiek overlegd met de werkgever. Daarnaast overlegden we met de sociale partners in het zogeheten tripartietoverleg. Tijdens deze overleggen is onder andere het volgende besproken:

- ▲ De stand van zaken van ons fonds in algemene zin.
- ▲ De WTP.
- ▲ De verlenging van de looptijd van de huidige pensioenovereenkomst en de te sluiten pensioenovereenkomst onder de WTP.
- ▲ De financiële markten en de ontwikkeling van de dekkingsgraad.
- ▲ Het beleggingsbeleid.
- ▲ Het toeslagbeleid.
- ▲ De ontwikkeling van de uitvoeringskosten ten opzichte van het budget.
- ▲ De communicatie met de deelnemers.

Overleg voorzitters bestuur, verantwoordingsorgaan en raad van toezicht

De voorzitter van ons bestuur had maandelijks telefonisch contact met de voorzitter van de RvT en met de voorzitter van het VO. Ook de directeur van ons bestuursbureau nam hier aan deel. Het gaat hier om een informeel overleg, dat staat ingepland buiten de formele vergaderingen om. Daarnaast kan het contact tussen de verschillende fondsorganen zorgen voor verbinding. Dit kan zonder dat het de vrijheid van die organen inperkt en waarbij partijen zich bij hun natuurlijke rol kunnen houden. Wel vindt vastlegging plaats, zodat ook andere bestuursleden en leden van de RvT en het VO kennis kunnen nemen van wat besproken is.

Kerncijfers

Voorwoord

Profiel

Bestuursverslag

Oordeel verantwoordingsorgaan

Verslag Raad van Toezicht

Jaarrekening

Overig

Jaarverslag 2023

Overleg met raad van toezicht

Ons bestuur overlegt in principe vier keer formeel met de RvT. Verder wonen leden van de raad van toezicht enkele bestuurs- en commissievergaderingen als toehoorder bij. Onderwerpen aan de orde kwamen waren:

- ▲ De algehele (financiële) positie van ons fonds.
- ▲ De WTP en de toekomst van ons fonds.
- ▲ Het beleggingsbeleid, renteaftdeckingsbeleid en risicohouding.
- ▲ Beleggen rekening houdend met het ESG-beleid.
- ▲ Uitbestedingspartners.
- ▲ Verlening toeslagen.
- ▲ Communicatie.
- ▲ De governance van het fonds.

Aan de RvT zijn ter goedkeuring in 2023 voorgelegd:

- ▲ Jaarverslag 2022.
- ▲ Goedkeuring beloningsbeleid.
- ▲ Diverse profielschetsen nieuwe bestuurders.

Een samenvatting van de bevindingen en verleende goedkeuringen van de raad van toezicht en de reactie van ons bestuur hierop staat op [pagina 47](#) en [pagina 61](#).

Overleg met verantwoordingsorgaan

Het VO bestaat uit twee werknemersleden en twee werkgeversleden. Eén werknemerslid is teruggetreden. De opvolger is na verkiezingen door het bestuur benoemd.

Het bestuur overlegt in principe vier maal per jaar met het VO. Onderwerpen die met het VO zijn besproken waren onder andere:

- ▲ De financiële markten en de ontwikkeling van de dekkingsgraad.
- ▲ De WTP.
- ▲ Het beleggingsbeleid.
- ▲ Uitbestedingspartners.
- ▲ Het transitie-FTK.
- ▲ De (toekomstige) governance van het fonds.

Het VO heeft daarnaast een opvolger geselecteerd voor het RvT-lid Pim Baljet.

Een samenvatting van de uitgebrachte adviezen, bevindingen en het oordeel van het VO en de reactie van het bestuur hierop is te vinden op [pagina 56](#) en [pagina 61](#).

Kerncijfers

Voorwoord

Profiel

Bestuursverslag

Oordeel verantwoordingsorgaan

Verslag Raad van Toezicht

Jaarrekening

Overig

Jaarverslag 2023

Overleg met ondernemingsraad

Er is in 2023 één keer gezamenlijk overleg geweest tussen een delegatie van het bestuur en een delegatie van de ondernemingsraad van ING. Onderwerpen daarbij waren onder andere:

- ▲ De ontwikkeling van de financiële positie van het fonds.
- ▲ De WTP.
- ▲ Het beleggingsbeleid.
- ▲ De toeslagverlening.

Samenwerking met andere pensioenfondsen

De directeuren van ING CDC Pensioenfonds, NN CDC Pensioenfonds, Pensioenfonds ING en Delta Lloyd Pensioenfonds hadden overleg over onderwerpen met raakvlakken voor de vier fondsen.

Wet toekomst pensioenen

De bestuursleden volgen via diverse kanalen de ontwikkelingen rondom de Wet toekomst pensioenen. Daarbij wordt gekeken naar de impact hiervan voor ons pensioenfonds. Tevens is, zoals eerder vermeld, een projectorganisatie hiervoor ingericht. Ook wordt er formeel en informeel met de sociale partners overlegd.

Controle

Compliance officer

De compliance officer rapporteerde elk kwartaal de bevindingen op de naleving van de gedragscode en de controle op het naleven van de wet- en regelgeving op het gebied van compliance aan het bestuur. Daaruit zijn geen bijzonderheden naar voren gekomen.

Accountant en actuaris

De verklaring van de controlerend accountant staat op [pagina 106](#). De actuariële verklaring is te lezen op [pagina 104](#).

Extern toezicht

In 2023 is er diverse malen contact/overleg geweest met de toezichhouders.

Kerncijfers

Voorwoord

Profiel

Bestuursverslag

Oordeel verantwoordingsorgaan

Verslag Raad van Toezicht

Jaarrekening

Overig

Jaarverslag 2023

4.7. Kosten

Ons fonds maakt verschillende kosten om de pensioenregeling te kunnen uitvoeren. Deze kunnen we onderscheiden in uitvoeringskosten van de pensioenregeling en vermogensbeheerkosten die we maken om het beheerde vermogen te beleggen. De werkgever betaalt de uitvoeringskosten, deze gaan dus niet ten laste van het vermogen van ons fonds. De vermogensbeheerkosten gaan grotendeels wel ten laste van het rendement van de beleggingen.

Uitvoeringskosten

We streven naar een optimale, prudente en kostenefficiënte uitvoering van de ondergebrachte pensioenregeling. De kosten van ons fonds, exclusief die voor vermogensbeheer, waren in 2023 totaal € 4,4 miljoen, dat is € 260,28 (2022: € 242,30) per deelnemer (exclusief inactieven). Volgens de kostenvergelijker van Sprenkels & Verschuren was over 2022 de mediaan van alle onderzochte ondernemingspensioenfondsen € 381,- en het gewogen gemiddelde € 256,-.

De uitvoeringskosten van ons fonds liggen daarmee in de lijn met de markt. Dit is in lijn met de strategie van ons fonds om de pensioenregeling en -uitvoering niet onnodig complex te maken.

	2023	2022	2021	2020	2019
Uitvoeringskosten totaal	4.355	3.902	3.593	3.673	3.411
Aantal deelnemers totaal	27.583	26.461	25.200	24.111	22.685
Inactieve deelnemers	10.851	10.357	9.143	8.021	7.347
Uitvoeringskosten / deelnemers in €	158	147	143	152	150
Uitvoeringskosten / deelnemers excl inactieve deelnemers in €	260	242	224	228	222

Kerncijfers

Voorwoord

Profiel

Bestuursverslag

Oordeel verantwoordingsorgaan

Verslag Raad van Toezicht

Jaarrekening

Overig

Jaarverslag 2023

De werkgever heeft de uitvoeringskosten volledig vergoed, naast het werkgeversdeel in de pensioenpremie. De werkgever vergoedt de vermogensbeheerkosten gedeeltelijk, zie ook wat over vermogensbeheerkosten is vermeld op [pagina 87](#).

Uitgesplitst naar de verschillende functies in ons fonds zijn deze:

	2023	2022	2021	2020	2019
Administratie	2.125	1.990	1.936	1.825	1.678
Kosten bestuursbureau*	931	826	767	823	903
Kosten bestuur	148	145	67	164	145
Overige governance kosten	186	179	135	162	147
Communicatie	285	244	241	322	231
Accountantscontrole	60	61	39	67	65
Certificering actuaris	27	24	24	18	19
Actuarieel advies	37	47	35	64	20
Juridisch en fiscaal advies	22	13	6	13	40
Contributies en bijdragen	308	213	184	160	128
Overige kosten	226	160	159	55	35
Totaal	4.355	3.902	3.593	3.673	3.411

* Van de totale kosten bestuursbureau ad € 1.406 (2022: € 1.293) heeft € 475 (2022: € 467) betrekking op vermogensbeheer en € 931 (2022: € 826) op de uitvoeringskosten.

Vermogensbeheerkosten

Voor de presentatie van en toelichting op de integrale kosten van het vermogensbeheer volgt ons fonds de aanbevelingen van de Pensioenfederatie. Voor de (fictieve) transactiekosten van obligaties is een nadere interpretatie gegeven van deze aanbevelingen. In overeenstemming met deze aanbevelingen worden de vermogensbeheerkosten onderverdeeld in (vaste) beheer- kosten, bewaarloon en overige kosten. In totaal bedroegen deze kosten in 2023 € 7.734 (= 0,28% van het gemiddeld belegd vermogen).

In de jaarrekening zijn, volgens de daarvoor geldende richtlijnen, alleen de direct in rekening gebrachte kosten van beheer en het bewaarloon als vermogensbeheerkosten verantwoord. De direct op het rendement in mindering gebrachte vermogensbeheerkosten zijn in de jaarrekening niet apart zichtbaar. Waar nodig zijn ze zo nauwkeurig mogelijk geschat,

Kerncijfers

Voorwoord

Profiel

Bestuursverslag

Oordeel verantwoordingsorgaan

Verslag Raad van Toezicht

Jaarrekening

Overig

Jaarverslag 2023

in overeenstemming met de aanbevelingen van de Pensioenfederatie. Deze kosten betreffen in hoofdzaak de kosten van 'spreads' (verschil tussen aan- en verkoopkoersen bij obligaties en valutatransacties). En de transactiekosten die worden gemaakt door vermogensbeheerders van de beleggingsfondsen waarin wordt deelgenomen in de returnportefeuille.

Als vermogensbeheerkosten niet direct toewijsbaar zijn aan de matching portefeuille of de return portefeuille, worden ze verdeeld op basis van de strategische mix. De direct in rekening gebrachte vermogensbeheerkosten worden nagenoeg geheel door de werkgever betaald, evenals de kosten van ons bestuursbureau.

Kostensoort	2023 Totaal	Return	Matching	2022 Totaal	2021 Totaal	2020 Totaal	2019 Totaal
Vermogensbeheerkosten	7.734	6.199	1.535	7.260	4.946	4.320	3.370
Transactiekosten	1.007	565	442	1.188	988	1.435	1.051
Beheerkosten	6.727	5.634	1.093	6.072	3.958	2.885	2.319
Vermogensbeheerkosten	7.734			7.260	4.946	4.320	3.370
Direct in rekening gebrachte vermogensbeheerkosten	1.032			1.052	940	857	1.046
Op rendement in mindering gebrachte vermogensbeheerkosten	6.702			6.208	4.006	3.463	2.324
Gemiddeld belegd vermogen	2.788.478	1.406.794	1.381.684	2.968.804	2.999.453	2.491.592	1.988.442
Kosten in % van het gemiddeld belegd vermogen	0,28%	0,44%	0,11%	0,24%	0,16%	0,17%	0,17%
Transactiekosten	0,04%	0,04%	0,03%	0,04%	0,03%	0,06%	0,05%
Beheerkosten	0,24%	0,40%	0,08%	0,20%	0,13%	0,11%	0,12%
Verdeling kosten matching/ return portefeuille	7.734			7.260	4.946	4.320	3.370
Matching portefeuille	1.535			1.181	851	1.379	1.166
Return portefeuille	6.199			6.079	4.095	2.941	2.204

Een substantieel gedeelte (70-75%) van het uiteindelijke pensioen wordt gerealiseerd door beleggingen. Deze beleggingen brengen kosten met zich mee. Deze kosten, en de ontwikkeling daarvan, beoordelen we ieder kwartaal in onze bestuursvergadering.

Dit gebeurt op basis van een door ons bestuursbureau vervaardigd gedetailleerd overzicht. De kosten vallen uiteen in twee categorieën, te weten de zogenaamde transactiekosten en niet- transactiekosten. De kosten worden, zowel individueel als gezamenlijk, uitgedrukt in een percentage van het gemiddeld belegd vermogen over de relevante periode. En onder andere getoetst aan de kosten van (qua omvang) vergelijkbare pensioenfondsen.

Kerncijfers

Voorwoord

Profiel

Bestuursverslag

Oordeel verantwoordingsorgaan

Verslag Raad van Toezicht

Jaarrekening

Overig

De totale beleggingskosten over 2023, uitgedrukt als percentage van het gemiddeld belegd vermogen, bedroegen 0,28% (2022: 0,24%). Dat betekent dat de kosten in 2023 gestegen zijn ten opzichte van 2021. Dit komt met name door het aanstellen van meer externe beheerders voor een deel van de portefeuille. Daarnaast is het gemiddeld belegd vermogen gedaald ten opzichte van vorig jaar ondanks het positieve rendement. Het gemiddeld belegd vermogen wordt gewogen per maand bepaald. Over 2022 was de trend dalend en in 2023 stijgend. Per saldo viel het gewogen gemiddeld belegd vermogen over heel 2022 daardoor hoger uit dan over 2023. Een lager gemiddeld belegd vermogen doet de kosten als percentage van dit gemiddeld belegd vermogen stijgen.

In euro's zijn de vermogensbeheerkosten ook gestegen, onder andere door de toename van de beleggingen en door de voornoemde aanstelling van meer externe beheerders voor een deel van de beleggingen.

Op het moment van schrijven van het jaarverslag is er voor 2023 nog geen informatie beschikbaar waarmee de beleggingskosten van ons fonds kunnen toetsen aan de beleggingskosten van vergelijkbare fondsen. De uitkomsten van deze vergelijking over 2022 geeft ons het vertrouwen dat de toets over 2023 ook weer positief zal uitvallen. Dit baseren we op het niveau van de beleggingskosten van vergelijkbare fondsen die volgens de vergelijker van Sprenkels voor 2022 0,39% was. Hierbij wordt opgemerkt dat de beleggingsportefeuille van ons fonds nog relatief eenvoudig is, hetgeen deels de lagere kosten verklaart.

Ons bestuur verwacht dat het verschil met vergelijkbare fondsen in de toekomst kleiner zal blijven. De oorzaak hiervan is het feit dat de beleggingsportefeuille van ons fonds verder zal worden gediversifieerd, wat zal leiden tot toenemende inhuur en aanstelling van externe managers.

Kerncijfers

Voorwoord

Profiel

Bestuursverslag

Oordeel verantwoordingsorgaan

Verslag Raad van Toezicht

Jaarrekening

Overig

4.8. Verwachte ontwikkelingen komend jaar

Inmiddels is de WTP alweer een jaar geleden van kracht geworden. En de voorbereidingen voor het nieuwe pensioenstelsel zijn in volle gang, maar nog lang niet afgerond. Terwijl de oorlogen in de Oekraïne en in Gaza nog steeds voort woeden, wordt het op andere plekken op het geopolitieke toneel niet rustiger. De aandelenmarkten vertonen dit jaar een stijging en de inflatie wereldwijd is iets afgezwakt, maar zeker niet weg. De FED houdt de rente op peil om de inflatie te beteugelen. Door de herrekening van het Centraal Planbureau was er in Nederland in 2023 sprake van deflatie. Daardoor kan ons pensioenfonds de pensioenen niet verhogen. Voor 2024 is het maar zeer de vraag of sprake zal zijn van inflatie. Een positief punt is wel dat de in 2024 maximale pensioenopbouw mogelijk is.

Het belangrijkste thema voor de komende jaren is de veranderingen die de WTP met zich meebrengt. Sociale partners zijn aan de slag om een nieuwe pensioenovereenkomst af te sluiten als onderdeel van de cao. De gesprekken daarover vorderen gestaag, maar minder snel dan bij andere partijen. Er is nog op geen enkel belangrijk punt een beslissing genomen. Daarom heeft ons fonds bij de sociale partners zijn zorgen geuit over het gebrek aan voortgang. We bereiden ons intern wel voor op de uitvoering van een nieuwe pensioenregeling aan de hand van verschillende scenario's die uit de WTP voortvloeien. Het gevolg van het niet vlot lopende overleg is dat de overgang niet op korte termijn kan worden gerealiseerd. Waarschijnlijk pas begin of eind 2027. De deadline waarop alles klaar moet zijn is 1 januari 2028.

Van belang is dat snel duidelijk is voor welk type pensioenregeling de sociale partners kiezen. En of de bestaande pensioenen worden ingevaren of niet. Verder is van belang dat duidelijk wordt wie de pensioenregeling gaat uitvoeren. Ons pensioenfonds zal zich vervolgens moeten buigen over de uitvoering van de nieuwe regeling, waaronder het beleggingsbeleid en de inrichting van eventuele reserves. Daarna moeten er nog de nodige advies- en instemmingsprocedures worden doorlopen. Ook is instemming van De Nederlandsche Bank vereist.

In afwachting van de beslissingen over een nieuwe pensioenregeling, zijn de huidige afspraken over de pensioenuitvoering verlengd tot eind 2028. En er is een optie om de overeenkomst aan te passen bij invoering van een nieuwe pensioenregeling.

Kerncijfers

Voorwoord

Profiel

Bestuursverslag

Oordeel verantwoordingsorgaan

Verslag Raad van Toezicht

Jaarrekening

Overig

Een terugkerend punt van discussie is de Europese wetgeving van environment, social en governance (ESG) beleggen, oftewel het maatschappelijk verantwoord beleggen. Een belangrijk onderdeel hiervan is de Sustainable Finance Disclosure Regulation (SFDR). De bedoeling van de SFDR is om transparant te rapporteren over de beleggingen van financiële instellingen. Daarmee wordt duidelijk in welke mate een financiële instelling wel of niet maatschappelijk verantwoord belegt. In de praktijk wordt rapporteren op grond van de SFDR soms gebruikt om groene labels aan te brengen. Doel daarvan is beleggingen te promoten als groen en duurzaam. Daarvoor is deze wetgeving helemaal niet bedoeld. Soms is zelfs sprake van greenwashing. De transparantie die we nu dus hebben, waarborgt nog niet dat er echt sprake is van maatschappelijk verantwoord beleggen. Daarvoor zijn de rapportagedata van onvoldoende kwaliteit. De SFDR is helaas een slecht werkbaar geheel. Inmiddels heeft de EU besloten de SFDR op de schop te nemen en met een nieuwe opzet te komen. Dat vinden wij een goede zaak.

De omvang van het pensioenvermogen is de afgelopen jaren fors toegenomen. Daarom zijn in 2023 stappen gezet in de verdere spreiding van de fondsbeleggingen. Voor 2024 houden we een verdere spreiding nog in beraad. De oplopende rente en dekkingsgraad hebben binnen het bestuur voor de nodige aandacht gezorgd voor de mate van renteafdekking. Besloten is om de renteafdekking iets te verhogen.

Amsterdam, 19 juni 2024

Kerncijfers

Voorwoord

Profiel

Bestuursverslag

Oordeel verantwoordingsorgaan

Verslag Raad van Toezicht

Jaarrekening

Overig

05. Oordeel verantwoordingsorgaan

Kerncijfers

Voorwoord

Profiel

Bestuursverslag

Oordeel verantwoordingsorgaan

Verslag Raad van Toezicht

Jaarrekening

Overig

Jaarverslag 2023

5. Oordeel verantwoordingsorgaan

Het VO vertegenwoordigt de pensioengerechtigden, actieve deelnemers en de gewezen deelnemers. Het bestuur van ons pensioenfonds legt verantwoording aan ons af over het beleid en de uitvoering daarvan. In dit hoofdstuk leest u ons oordeel over het door het bestuur gevoerde beleid. Ook doen we verslag van onze werkzaamheden in het afgelopen jaar.

Werkwijze en samenstelling VO

In 2023 waren er de volgende reguliere overleggen: vier VO-vergaderingen, drie VO-vergaderingen met het bestuur en drie VO-vergaderingen met de RvT. Daarnaast was er een maandelijks voorzittersoverleg, waarbij de voorzitter van het bestuur en de directeur van het bestuursbureau, de voorzitters van het VO en de RvT informeerden over de (actuele) ontwikkelingen. Een vast agendapunt bij de reguliere VO-vergaderingen en de overleggen met het bestuur en de RvT is de voorbereiding op de Wet Toekomst Pensioen (WTP) en het Transitie-FTK.

Verder heeft het VO vergaderd ter voorbereiding op het Verantwoordingsverslag 2023 en is het bijeengekomen tijdens een kennis- en evaluatiemiddag. Tijdens deze middag is de werkwijze en de effectiviteit van het VO geëvalueerd. Ook heeft het VO regelmatig stil gestaan bij haar samenstelling en de noodzaak om over de juiste mix van kennis, competenties en ervaring binnen haar gelederen te bezitten en daar naar gehandeld. Aanvullend op de reguliere vergaderingen is een afvaardiging van het VO meerdere malen bijeengekomen voor de selectie van een nieuw lid van de RvT. Hierover leest u later meer.

In 2023 werden drie adviesaanvragen behandeld. Het VO heeft positief geadviseerd over de adviesaanvragen inzake de aanpassing van het beloningsbeleid en het klachtenbeleid. Een adviesaanvraag inzake het communicatiebeleid is door het VO aangehouden omdat het VO van mening was dat het document eerder beschrijvend van aard was dan dat het een beleidskader geeft.

Het VO bestaat uit vier leden, twee uit de geleding namens de werknemers en twee namens de werkgever. In 2023 heeft er een wisseling in de geleding van de werknemers plaatsgevonden. Door het vertrek van mevrouw De Waal-Schaafsma is mevrouw Kassner voorgedragen als haar opvolger. Conform het verkiezingsreglement was het mogelijk om de nummer twee van de verkiezingen voor te dragen als VO-lid, zonder nieuwe verkiezingen te houden. Het Bestuur heeft mevrouw Kassner per 1 september 2023 benoemd als VO-lid.

Algemeen oordeel

Het oordeel van het VO over het door het bestuur gevoerde beleid en de implementatie daarvan is gebaseerd op de informatie en documentatie die door het bestuur aan het VO ter beschikking is gesteld. Deze informatie is verkregen door middel van overleg met het bestuur en/of bestuursleden (veelal in de reguliere periodieke vergaderingen), als ook met

Kerncijfers

Voorwoord

Profiel

Bestuursverslag

Oordeel verantwoordingsorgaan

Verslag Raad van Toezicht

Jaarrekening

Overig

Jaarverslag 2023

(vertegenwoordigers van) ons bestuursbureau en de RvT. Het VO is van oordeel dat het bestuur in 2023 op een zorgvuldige wijze zijn taak heeft uitgevoerd en dat er sprake is van een consistent beleid.

Algemene zaken en governance

Ondanks de geopolitieke spanningen presteerde het fonds goed.

Ondanks de vele geopolitieke spanningen in de wereld had dit wonderwel geen negatieve consequenties voor de aandelenbeurzen. Dalende wereldwijde inflatiecijfers zorgde voor optimisme op de beurzen vanwege de verwachte rentedalingen. Hierdoor heeft het fonds in 2023 een mooi rendement kunnen realiseren. Ook steeg de dekkingsgraad naar 129% per 31 december 2023. Het bestuur heeft het VO regelmatig op de hoogte gehouden van de actuele ontwikkelingen en de impact daarvan op ons fonds.

Het reglement VO en het VO verkiezingsreglement zijn in lijn gebracht met de fondsstatuten

In 2023 heeft het VO het reglement VO en het verkiezingsreglement aangepast. Deze aanpassingen waren nodig om beide documenten in lijn te brengen met de geldende statuten van het fonds. Het VO heeft de wijzigingen met het bestuur besproken. Het bestuur heeft daarbij geen opmerkingen geplaatst waardoor het VO het gewijzigde reglement en het verkiezingsreglement VO definitief heeft vastgesteld.

Wisselingen in het bestuur

Per april 2023 is de heer Minderhoud afgetreden als bestuurder van ons pensioenfonds. De Centrale Ondernemingsraad heeft de heer Ravesteijn voorgedragen als zijn opvolger. In juni 2023 is de heer Ravesteijn benoemd als nieuwe bestuurder. Het VO dankt de heer Minderhoud voor de samenwerkingen en kijkt uit naar de samenwerking met de heer Ravesteijn. Ook voor 2024 staan er een aantal herbenoemingen op de agenda evenals de benoeming van drie nieuwe bestuurders. Het VO hoopt dat het bestuur spoedig goed geïnformeerde opvolgers kan vinden in een jaar waarin belangrijke beslissingen ten aanzien van de WTP genomen dienen te worden.

In 2023 heeft de selectie van een nieuw RvT-lid plaats gevonden

De zittingstermijn van het RvT-lid met aandachtsgebied Vermogensbeheer eindigde per 1 januari 2024. De leden van de RvT worden na bindende voordracht van het VO door het bestuur benoemd.

De selectiecommissie heeft als doel het uitbrengen van een advies aan het VO over het voor te dragen nieuwe RvT-lid. De besluitvorming over de bindende voordracht aan het bestuur vindt plaats in het VO. De selectiecommissie heeft een extern searchbureau in de arm genomen voor het opstellen van een longlist. De selectiecommissie stelt op basis van de longlist een shortlist samen en voert vervolgens gesprekken met de kandidaten op de shortlist. Evaluatie van de gesprekken vindt plaats in de selectiecommissie en onder begeleiding van het searchbureau. De selectiecommissie selecteert de beoogde kandidaat.

Kerncijfers

Voorwoord

Profiel

Bestuursverslag

Oordeel verantwoordingsorgaan

Verslag Raad van Toezicht

Jaarrekening

Overig

Jaarverslag 2023

De selectiecommissie heeft mevrouw Matelski geadviseerd aan het VO. Het VO heeft dit advies overgenomen en een bindende voordracht tot benoeming uitgebracht. Het Bestuur heeft deze voordracht overgenomen en mevrouw Matelski (onder voorbehoud van goedkeuring DNB) benoemd als lid van de RvT.

Het VO dankt de heer Baljet voor zijn jarenlange inzet en betrokkenheid als toezichthouder bij het fonds en wil mevrouw Matelski van harte welkom heten bij ons fonds.

Wet Toekomst Pensioenen

Nog steeds onduidelijkheid over het wel of niet invaren in de WTP

Helaas hebben de sociale partners ook in 2023 nog geen voornemen uitgesproken om wel of niet in te varen in het nieuwe pensioenstelsel. Hierdoor was het wettelijk gezien nog steeds niet mogelijk om gebruik te maken van het transitie-FTK. Dit heeft een behoorlijke impact gehad op het toeslagbesluit.

Ondanks dat de sociale partners nog in overleg zijn heeft het VO gedurende 2023 verschillende keren de urgentie aangegeven bij bestuur en RvT. Het VO constateert dat zowel bestuur als RvT de noodzaak onderkennen. Vooruitlopend op een eventueel invaarverzoek constateert het VO dat ons fonds zich gedegen voorbereidt. Met ondersteuning van het projectteam is er een "roadmap" gemaakt waarin de mijlpalen zijn benoemd. Ook zijn er in 2023 diverse kennissessies met het bestuur geweest en afzonderlijk met het VO. Verder waren er regelmatig updates van het projectteam. Daarnaast is er een risicopreferentieonderzoek uitgevoerd, waarbij de risicobereidheid en de risicocapaciteit van de deelnemers is uitgevraagd. De uitkomst van dit onderzoek moet in 2024 leiden tot een risicohouding van het fonds. De risicohouding wordt na overleg met het VO vastgesteld.

Pensioen-, financieel en actuariael beleid

Ondanks gestegen dekkingsgraden was toeslagverlening niet mogelijk

De beleidsdekkingsgraad van het fonds is 130% per einde boekjaar 2023. Hiermee zou je verwachten dat toeslagverlening mogelijk is. Het fonds heeft de consumenten prijsindex afgeleid (CPI) van oktober als toeslagmaatstaf. Eind oktober 2023 bedroeg de CPI -2,0%. Doordat de CPI negatief was en ons fonds geen gebruik kan maken van het transitie-FTK heeft het bestuur moeten besluiten om geen toeslag toe te kennen. Dit is natuurlijk enorm zuur voor alle deelnemers. De premiedekkingsgraad op de peildatum is meer dan 105% waardoor in 2024 geen sprake is van een opbouwkorting.

Verlenging uitvoeringsovereenkomst

Op verzoek van de sociale partners heeft ons fonds getoetst of de uitvoeringsovereenkomst, die op 31 december 2023 afliep, verlengd kon worden. Het fonds heeft dit getoetst en heeft geconstateerd dat dit mogelijk is. Ons fonds heeft de sociale partners geadviseerd om de uitvoeringsovereenkomst met meerdere jaren te verlengen met een

Kerncijfers

Voorwoord

Profiel

Bestuursverslag

Oordeel verantwoordingsorgaan

Verslag Raad van Toezicht

Jaarrekening

Overig

Jaarverslag 2023

tussentijdse opzegmogelijkheid. Op deze wijze is de opbouwambitie gelijk gebleven. De sociale partners hebben de uitvoeringsovereenkomst verlengd tot 2028. Het VO is positief over deze meerjarige verlenging.

Uitvoeringskosten

Met de invoering van de wet toekomst pensioenen per 1 juli 2023 is tevens in de Pensioenwet opgenomen dat het VO over beleidskeuzes die van invloed zijn op de uitvoeringskosten en over de gemaakte uitvoeringskosten over het verslagjaar een oordeel geeft. In dit oordeel geeft het VO hier voor het eerst invulling aan. Het VO heeft hiervoor nodig:

- ▲ Inzicht in beleidswijzigingen die een grote impact hebben op de kosten.
- ▲ Een analyse met bestuurlijke conclusie ten aanzien van de gemaakte uitvoeringskosten.

Het VO vermoedt dat de beleidswijzigingen- die impact hebben op de uitvoeringskosten uit hoofde van het invoeren van de WTP- nog in behandeling zijn. Hierover wordt echter niets vermeld in dit jaarverslag. Noch geeft het bestuur inzicht in de uitvoeringskosten inclusief en exclusief kosten van invoeren van het nieuwe pensioenstelsel. Tevens mist het VO informatie over de invloed op het structurele kostenniveau.

Het VO beveelt het bestuur aan komend jaar specifiek inzicht te geven in beleidswijzigingen met invloed op eenmalige en structurele uitvoeringskosten en ten aanzien van de totale uitvoeringskosten het VO te voorzien van een duidelijkere analyse op hoofdlijnen van de ontwikkeling van de uitvoeringskosten ten opzichte van de begroting en de bestuurlijke conclusie daarbij.

Beleggingsbeleid

De strategische beleggingsmix is onveranderd

Ten opzichte van 2022 is de strategische beleggingsmix niet veranderd. Deze is 50% matchingportefeuille, 50% returnportefeuille en 50% marktrenteafdekking. Door gestegen aandelenmarkten en de gestegen rente is de dekkingsgraad van het fonds gestegen. Dit is voor het fonds aanleiding geweest om de strategische renteafdekking van 50% naar 60% te brengen. Hierbij voelt het bestuur zich comfortabel. Daarnaast heeft het VO inzage gehad in het voorgesteld beleggingsbeleid 2024 en constateert dat het bestuur oriënterend onderzoek doet naar complexe beleggingsproducten.

De search naar een Europese en Japanse small cap manager is afgerond en inmiddels geïmplementeerd

In 2023 heeft het fonds de search naar een Europese en Japanse small cap manager afgerond. Berenberg is aangesteld als Europese small cap manager en is in mei gestart. M&G is als Japanse small cap manager aangesteld en is per januari 2024 gestart. Het VO ziet deze beleggingscategorie als een goede toevoeging aan de portefeuille.

Kerncijfers

Voorwoord

Profiel

Bestuursverslag

Oordeel verantwoordingsorgaan

Verslag Raad van Toezicht

Jaarrekening

Overig

Jaarverslag 2023

ESG

In 2023 heeft het bestuur een herijking van het ESG-beleid geïmplementeerd. Vooralnog blijft het fonds zich kwalificeren als een artikel 6 fonds onder de SFDR wet- en regelgeving. Door deze kwalificatie moet ons fonds voorzichtig zijn met uitingen op het gebied van duurzaamheid. En hoewel het VO begrijpt dat een kwalificatie als artikel 8 fonds een behoorlijke impact heeft op het bestuursbureau vanwege de SFDR-rapportageverplichting blijft het VO het belangrijk vinden dat de duurzaamheidsdoelstellingen van ons fonds in lijn zijn met die van de werkgever, de mening van de deelnemer en de huidige maatschappelijke opinie. Het VO blijft met het bestuur in gesprek om dit onderwerp onder de aandacht te houden.

Uitbestedingsbeleid

Ons fonds kent een hoge mate van uitbesteding. Hierbij is het goed te beseffen dat bij uitbesteding ons fonds altijd volledig verantwoordelijk blijft voor de naleving van wet- en regelgeving. Na een opgaande lijn in 2022 constateert het VO dat de performance van de pensioenadministrateur in 2023 teleurstelt. Gezien de aankomende werkzaamheden bij de WTP en de afhankelijkheid van de pensioenadministrateur, deelt het VO de zorgen hierover. Het VO zal ook in 2024 aandacht vragen voor de performance van de pensioenadministrateur.

Het beheersen van risico's op het gebied van o.a. cybersecurity en datakwaliteit blijft belangrijk

In deze tijden van digitalisering is het beschermen van data belangrijk. Het VO heeft geconstateerd dat het bestuur een versterkte aandacht heeft voor het beschermen van deze data binnen en buiten ons fonds. De sleutelfunctiehouder internal audit heeft goed zicht op de audits en rapportages op dit vlak van uitbestedingspartijen. Het VO vindt het belangrijk dat de cyberweerbaarheid van het fonds op orde blijft en zal hier dan in 2024 ook regelmatig aandacht aan besteden.

Bevindingen van de RvT

Het VO heeft kennis genomen van de bevindingen van de RvT en in het overleg op 24 april 2024 verantwoording afgenomen van de RvT. De RvT beschouwt nauwgezet de procedurele stappen die gevolgd worden bij de besluitvorming door het bestuur. Daarnaast is de RvT een belangrijk klankbord voor het bestuur. Het VO constateert dat de RvT haar toezichthoudende rol op doelmatige wijze heeft vervuld en het VO waardeert de onafhankelijke observaties en aanbevelingen van de Raad.

Vooruitblik 2024

In 2024 zullen de sociale partners een beslissing nemen met betrekking tot de WTP. Bij het verzoek tot invaren zullen de hieruit voortvloeiende werkzaamheden veel tijd en aandacht vragen van zowel bestuur, RvT en het VO. Eén van de eerste zaken die duidelijk moet zijn is het beoordelingskader waaraan het bestuur het invaarverzoek beoordeeld. Ook het VO zal een eigen beoordelingskader formuleren. Het VO zal met het oog op de verantwoordelijkheden een eigen besluitvormingsproces volgen en zelfstandig activiteiten ondernemen in het kader van het verzwaarde adviesrecht. Het VO zal zich hierbij laten bijstaan door externe expertise.

Kerncijfers

Voorwoord

Profiel

Bestuursverslag

Oordeel verantwoordingsorgaan

Verslag Raad van Toezicht

Jaarrekening

Overig

Naast alle zaken rondom de WTP zal het VO extra aandacht schenken aan het implementeren van DNB Good Practice en de DORA-wetgeving. Ook hier zal het bestuur voldoende tijd voor vrij moeten maken om te voldoen aan deze vernieuwde regelgeving.

Reactie van het bestuur op het oordeel verantwoordingsorgaan

Het bestuur dankt het VO voor zijn oordeel op het bestuursverslag, de constructieve samenwerking en de uitgebrachte adviezen en kijkt uit naar de samenwerking op de grote voorliggende dossiers.

Daarnaast zijn er de volgende opmerkingen op het oordeel. Naar verwachting is er in het derde kwartaal 2024 meer inzicht in de uitkomsten van de nieuwe regeling, waardoor we de kosten van de werkzaamheden van de transitie kunnen gaan kwantificeren. De permanente kosten na de transitie zullen pas vanaf 2025 duidelijker worden. Ten aanzien van alignment van ESG-doelstellingen met de werkgever is het bestuur van mening dat het een eigen verantwoordelijkheid heeft om ESG-beleid te formuleren. Uiteraard zullen we daarbij waar nodig rekening houden met de koers die de werkgever vaart.

Kerncijfers

Voorwoord

Profiel

Bestuursverslag

Oordeel verantwoordingsorgaan

Verslag Raad van Toezicht

Jaarrekening

Overig

06. Verslag Raad van Toezicht

Kerncijfers

Voorwoord

Profiel

Bestuursverslag

Oordeel verantwoordingsorgaan

Verslag Raad van Toezicht

Jaarrekening

Overig

Jaarverslag 2023

6. Verslag Raad van Toezicht

De raad van toezicht (hierna raad) houdt toezicht op het beleid van het bestuur en de algemene gang van zaken binnen het fonds. Hoofdonderwerpen van het toezicht zijn de adequate risicobeheersing en de evenwichtige belangenafweging door het bestuur. De raad staat het bestuur met raad terzijde. Daarnaast heeft de raad een aantal specifieke goedkeuringsrechten bij (voorgenomen) bestuursbesluiten.

De raad betreft de normen uit de Code Pensioenfondsen met inbegrip van de VITP-toezichtcode.

Het algemeen oordeel van de raad over 2023 is positief. Het bestuur heeft op adequate wijze de taken en verantwoordelijkheden uitgevoerd waarbij de belangen van de verschillende belanghebbenden in ogenschouw zijn genomen. Het bestuur heeft in 2023 vorderingen gemaakt op de dossiers Wet Toekomst Pensioenen (WTP) en ESG.

De samenstelling van de raad is gewijzigd. De (tweede) termijn van Pim Baljet liep eind 2023 af. De raad is Pim zeer erkentelijk voor zijn bijdrage in de raad. Jessica Matelski is per 1 januari 2024 benoemd als lid van de raad van toezicht.

Hierna volgt een verantwoording over de werkwijze van de raad. Daarna volgen de bevindingen en aanbevelingen over het verslagjaar 2023.

Verantwoording

De raad heeft periodiek onderling, gezamenlijk met het bestuur en met het verantwoordingsorgaan gesproken. Daarnaast woonden leden van de raad als toehoorders commissievergaderingen bij. Ook voerde de raad in kleiner gezelschap gesprekken om bepaalde onderwerpen verder uit te diepen. Tot slot vond er tussen de voorzitters van het bestuur, het verantwoordingsorgaan en de raad periodiek overleg plaats.

Kerncijfers

Voorwoord

Profiel

Bestuursverslag

Oordeel verantwoordingsorgaan

Verslag Raad van Toezicht

Jaarrekening

Overig

Goedkeuring

In 2023 heeft de raad goedkeuring verleend aan de volgende besluiten:

Goedkeuring jaarverslag

De raad heeft in een vergadering met het bestuur het jaarverslag 2022 besproken en op 21 juni 2023 goedgekeurd.

Beloningsbeleid

De raad heeft in 2023 het aangepaste beloningsbeleid goedgekeurd (met uitzondering van de beloning voor de leden van de raad zelf).

Benoeming bestuursleden

De raad heeft in 2023 diverse door het bestuur voorgelegde profielschetsen goedgekeurd, dat wil zeggen voor de (vice) voorzitter van het bestuur en voor de aandachtsgebieden Balansbeheer en Pensioen. De Raad heeft tevens vastgesteld dat alle voorgedragen kandidaten voldoen aan de verschillende functieprofielen en dat er geen bezwaren zijn tegen de benoeming van de kandidaten.

Kerncijfers

Voorwoord

Profiel

Bestuursverslag

Oordeel verantwoordingsorgaan

Verslag Raad van Toezicht

Jaarrekening

Overig

Jaarverslag 2023

Bevindingen

In de vergaderingen met het bestuur is gesproken over uiteenlopende onderwerpen als de toekomst van het fonds, de Wet toekomst pensioenen, het duurzaamheidsbeleid, risicoafdekkingstrategieën, het risicomangement en de eigen risicobeoordeling. Overkoepelend heeft de raad een positief beeld over de gesprekken met het bestuur over de huidige ontwikkelingen binnen het fonds.

Wet toekomst pensioenen (Wtp)

Het dossier Wtp heeft in 2023 prominent op de agenda gestaan van het bestuur. Het bestuur heeft de WTP ook in 2023 verder opgepakt in projectvorm, bestaande uit vier werkgroepen onder leiding van een externe procesbegeleider. Er is een routemap opgesteld waarin de formele mijlpalen uitgewerkt staan. De raad heeft hiermee een positief beeld bij de wijze waarop dit project vorm wordt gegeven.

Aandachtspunt blijft het kritieke pad en de planning: sociale partners hebben in 2023 en ten tijde van de opmaak van dit verslag nog geen keuze gemaakt voor het type contract. Daarnaast hebben sociale partners nog geen intentie uitgesproken over wel of niet invaren. Sociale partners zijn zich bewust dat er tempo gemaakt moet worden in de discussie zeker gezien de deadline van 1 januari 2025 voor het transitieplan. Een formeel verzoek van de werkgever ligt er nog niet. Reden dat dit een aandachtspunt is, is dat de tijdslijnen hiervoor korter worden. De capaciteit van het bestuursbureau om het bestuur adequaat te kunnen ondersteunen in zowel de beleidsfase als de uitvoeringsfase heeft de aandacht.

Vermogens- en balansbeheer

De raad heeft zich laten informeren over de invulling van het vermogens- en balansbeheer en over het duurzaamheidsbeleid. De raad heeft daartoe de commissievergadering bijgewoond en gesproken met de bestuursleden met het aandachtsgebied vermogens- en balansbeheer. De raad stelt vast dat, ondanks dat het fonds gebruik heeft gemaakt van de mogelijkheid voor een opt-out onder artikel 4 van de SFDR, ESG in 2023 goed op de radar en op de agenda's van de commissievergadering Balansbeheer en het bestuur heeft gestaan.

Onderwerp van gesprek is de wens van het bestuur om de (hoge) dekkingsgraad te beschermen voor een terugval door afdekking van het rente- en/of aandelenrisico. De renteafdekking is in ieder geval reeds opgehoogd naar 60%. Voor de afdekking van het aandelenrisico bevindt het fonds zich nog in de onderzoeksfase. De raad volgt dit dossier nauwgezet.

Governance

De divergentie tussen ICP en NCP blijft toenemen en dit wordt verankerd in de bemensing van het fonds. De rol van vicevoorzitter van het fonds is in oktober 2023 overgenomen door een bestuurder van ICP en andere bestuurders nemen begin 2024 afscheid. Ook zal het bestuursvoorzitterschap overgenomen worden alsmede een herbenoeming van een bestuurder. Daarnaast zal de rol van sleutelfunctiehouder risicobeheer opnieuw worden ingevuld.

De raad is van mening dat de samenwerking tussen het bestuur, het verantwoordingsorgaan en de raad binnen het pensioenfonds goed functioneert. Met op komst zijnde veranderingen in het kader van de Wtp vraagt de Raad aandacht

Kerncijfers

Voorwoord

Profiel

Bestuursverslag

Oordeel verantwoordingsorgaan

Verslag Raad van Toezicht

Jaarrekening

Overig

voor het aantal contactmomenten en informatiedeling tussen en met de bestuurlijke gremia. Een intensivering hiervan lijkt de komende periode gewenst en is inmiddels in de planning opgenomen.

Adequate risicobeheersing

Het risicobeheer binnen het fonds is op een adequate wijze ingevuld en daarmee is de basis voor een goed werkende tweede lijn gewaarborgd. Dit blijkt onder meer uit de wijze waarop het risicomanagement is ingericht en ook uit de wijze waarop de risicobeheersing bij de uitvoeringsorganisatie wordt bewaakt. De kwaliteit en slagkracht van de uitvoeringsorganisatie hebben de aandacht van het bestuur: het behalen van de SLA afspraken was een aandachtspunt in 2023 en daarnaast hebben diverse incidenten plaatsgevonden. Deze uitbesteding blijft daarmee ook in 2023 verhoogde aandacht vragen. Dit wordt vanuit risicobeheer adequaat geadresseerd door het fonds.

De verdere integratie van de klimaat- en milieurisico's in het integraal risicomanagementkader van het fonds heeft de aandacht.

De raad stelt vast dat gepaste maatregelen zijn genomen in reactie op tijdelijk belet van de sleutelfunctiehouder risicobeheer en beveelt aan om deze rol structureel te borgen.

Eind 2023 is de driejaarlijks uit te voeren eigen risicobeoordeling ('ERB') opgestart. De in dit document uitgewerkte scenario's houden verband met de toekomst van het fonds. De ERB is in het eerste kwartaal van 2024 afgerond en vastgesteld.

Tot slot zijn het jaarwerkproces en het opstellen van de jaarrekening 2022 vertraagd ten opzichte van de voorgenomen planning. Vanwege de onvolledige aanlevering van externe gegevens is dit proces onder druk komen te staan. De raad heeft geconstateerd dat het bestuur passend heeft gehandeld en daarmee is de wettelijke deadline behaald.

Zelfevaluatie

De raad heeft in juni 2023 een zelfevaluatie uitgevoerd. Aandacht hebben het aantal contactmomenten onderling en met het bestuur in relatie tot de change waarin het fonds zich bevindt, de onboarding van nieuwe leden van de raad en de verdere invulling van de adviesrol van de raad. De raad heeft geconcludeerd dat het de toezichtsfunctie naar behoren heeft kunnen uitoefenen.

Kerncijfers

Voorwoord

Profiel

Bestuursverslag

Oordeel verantwoordingsorgaan

Verslag Raad van Toezicht

Jaarrekening

Overig

Opvolging aanbevelingen 2023

De aanbeveling inzake het evalueren en herformuleren van de huidige strategische doelen, missie en visie heeft in 2023 aandacht gekregen met de verkenning van de toekomst van het fonds. Aan de hand van deze verkenning wordt een nieuwe visie ontwikkeld, die bepalend zal zijn voor de missie en strategie van het fonds. Deze wordt naar verwachting in het eerste kwartaal van 2024 afgerond.

De raad constateert dat het bestuur de aanbeveling inzake het vervullen van een pro-actieve rol bij de verdere ontwikkeling en vormgeving van de Wtp en het kritieke pad heeft opgepakt. Niettemin blijft deze aanbeveling ook voor 2024 staan gezien de toenemende urgentie voor concrete besluitvorming door sociale partners over cruciale onderdelen in de Wtp. Mogelijke verdere vertraging zal de druk op de planning vergroten en kan leiden tot ongewenste situaties.

Met betrekking tot de aanbeveling inzake de man- en slagkracht van het bestuursbureau geldt dat dit voldoende aandacht heeft. In de beleidsfase waarin het fonds zich nu bevindt, zijn er voldoende resources. Voor de volgende fase van implementatie wordt aandacht gevraagd.

Er is een start gemaakt met de gevraagde aandacht voor datakwaliteit. Met de vaststelling van het beleid in 2023 wordt een start gemaakt met de uitvoering ervan. Dit onderwerp blijft, ook gezien de toekomst van het fonds en het mogelijk invaren, aandacht vragen in zowel in de uitvoering als bestuurlijk gezien.

Op het ESG beleid is het bestuur tot besluitvorming gekomen in 2024. De verdere integratie van ESG risico's in het risicoraamwerk blijft aandacht vragen.

Kerncijfers

Voorwoord

Profiel

Bestuursverslag

Oordeel verantwoordingsorgaan

Verslag Raad van Toezicht

Jaarrekening

Overig

Aanbevelingen 2024

De raad blijft aandacht vragen voor het vervullen van een pro-actieve rol bij de verdere ontwikkeling en vormgeving van de Wtp en het kritieke pad. Met name de tijdslijnen vragen aandacht gezien de fase waarin het fonds zich nu bevindt en waarin er nog geen duidelijkheid is over de contractkeuze en of al dan niet wordt ingevaren.

De raad vraagt aandacht voor de verdere integratie van de ESG risico's in het risicoraamwerk van het fonds. De raad moedigt het bestuur aan tot een evaluatie van de gemaakte keuzes met betrekking tot het ESG beleid mede gezien de relevantie van dit onderwerp.

De raad vraagt aandacht voor de verdere bestuurlijke verankering rondom het IT-domein. Dit wordt mede ingegeven door de nieuwe DNB Good Practice informatiebeveiliging 2023 en de aankomende Europese wetgeving DORA vanaf 1 januari 2025. Gegeven de wens van het bestuur om de relatief hoge dekkinggraad minder gevoelig te maken voor schommelingen op financiële markten, beveelt de raad aan om een goede inventarisatie te maken van de verschillende (financiële) risico's voor de verschillende groepen deelnemers en gemotiveerd aan te geven welke maatregelen in het belang zijn van de deelnemers. Ook vraagt de raad aandacht voor een bestuurlijke afstemming en een gedragen besluit gezien de complexiteit van mogelijke oplossingen voor afdekking van de risico's.

Mede naar aanleiding van de geconstateerde incident in het jaarwerkproces 2022, beveelt de raad aan dat het fonds haar verantwoordelijkheden bewaakt.

Tot slot

De raad bedankt het bestuur en het verantwoordingsorgaan voor de goede en constructieve samenwerking en kijkt uit naar een constructieve en prettige voortzetting van de samenwerking in 2024.

Amsterdam, juni 2024

De raad van toezicht ICP CDC Pensioenfondsen

Irene Vermeeren, voorzitter

Jessica Matelski

André de Kraa

Kerncijfers

Voorwoord

Profiel

Bestuursverslag

Oordeel verantwoordingsorgaan

Verslag Raad van Toezicht

Jaarrekening

Overig

Reactie bestuur op de aanbevelingen RvT

Het bestuur heeft met interesse kennis genomen van de aanbevelingen van de Raad van Toezicht.

Ten aanzien van het nieuwe stelsel is de samenwerking tussen sociale partners en pensioenfondsen in een versnelling gekomen, wat ook noodzakelijk is. Sociale partners zijn zich bewust van de deadlines. Het bestuur is betrokken bij het CAO-overleg.

Dat geeft overigens geen zekerheid dat in de onderhandelingen ook daadwerkelijk de deadlines worden gehaald.

Klimaatrisico's staan op de agenda van het bestuur voor 2024. In Q2 wordt gestart met een meting van een aantal klimaatrisico's in portefeuille. Onderdeel van WTP-veranderingen is mogelijk de implementatie van ESG in de lifecycles.

Waar ICT in het verleden belegd was in een aparte werkgroep, is dit nu een vast onderdeel van de agenda van de commissie F&R, waardoor het een vaste verankering krijgt in het bestuur en beleid. Ten aanzien van DORA is begonnen met een gap analyse. Hiervoor is externe capaciteit ingehuurd. De verdere uitwerking volgt in de loop van 2024. Bij AZL wordt voortvarend gewerkt aan de implementatie van DORA.

Ten aanzien van de rente-afdekking gaat het bestuur op dit moment niet verder dan de afdekking van een neerwaartse rente conform het vastgestelde strategische beleid, zoals vastgelegd in de ABTN.

Het bestuur dankt de Raad van Toezicht ook dit jaar weer voor de prettige en constructieve samenwerking.

Kerncijfers

Voorwoord

Profiel

Bestuursverslag

Oordeel verantwoordingsorgaan

Verslag Raad van Toezicht

Jaarrekening

Overig

A smiling man with short dark hair and a beard, wearing a blue button-down shirt, is sitting at a light-colored wooden desk in a bright office. He is looking at a large computer monitor and has his hands on a white mouse. A laptop is open on the desk to his right. The background shows a large window with a view of green trees outside. The overall atmosphere is professional and positive.

07. Jaarrekening

Kerncijfers

Voorwoord

Profiel

Bestuursverslag

Oordeel verantwoordingsorgaan

Verslag Raad van Toezicht

Jaarrekening

Overig

Jaarverslag 2023

7. Jaarrekening

Alle bedragen in deze jaarrekening zijn in duizenden euro, tenzij anders vermeld.

Balans

(na bestemming saldo)

Activa		31-12-2023	31-12-2022
Beleggingen voor risico pensioenfonds	1		
Vastgoed		328.035	363.799
Aandelen		837.775	703.793
Vastrentende waarden		1.920.530	1.366.612
Derivaten		65.990	259.346
		3.152.330	2.693.550
Vorderingen en overlopende activa	2	9.620	5.084
Vorderingen en overlopende activa	3	24.616	79.687
Totaal activa		3.186.566	2.778.321

Passiva		31-12-2023	31-12-2022
Reserves			
Fondsvermogen	4	703.047	469.637
		703.047	469.637
Technische voorzieningen voor risico pensioenfonds			
Technische voorziening pensioenverplichtingen	5	2.422.722	2.056.248
Technische voorziening AO	6	642	902
		2.423.364	2.057.150
Kortlopende schulden en overlopende passiva	7	60.155	251.534
Totaal passiva		3.186.566	2.778.321

Kerncijfers

Voorwoord

Profiel

Bestuursverslag

Oordeel verantwoordingsorgaan

Verslag Raad van Toezicht

Jaarrekening

Overig

Jaarverslag 2023

Staat van baten en lasten

(in duizenden euro)		2023	2022
Belegingsopbrengsten voor risico pensioenfondsen	8		
Directe beleggingsopbrengsten		45.242	50.564
Indirecte beleggingsopbrengsten		231.863	-1.001.576
Kosten van vermogensbeheer		-3.011	-2.721
		274.094	-953.733
Premiebijdragen van werkgevers en werknemers	9	336.591	311.946
Saldo van overdrachten van rechten	10	3.713	7.054
Pensioenuitkeringen	11	-9.144	-6.832
Mutatie overige voorzieningen	12		
Pensioenopbouw		-259.702	-277.935
Indexering en overige toeslagen		0	-137.011
Kanssystemen		7.288	3.593
Rentetoevoeging		-74.457	14.902
Onttrekking voor pensioenuitkeringen		9.359	7.001
Toevoeging voor pensioenuitvoeringskosten		-5.239	-5.668
Wijzigen marktrente		-39.641	1.180.563
Wijziging uit hoofde van overdracht van rechten		-3.911	-7.141
Wijziging actuariële uitgangspunten		0	-24.622
Overige mutaties voorziening pensioenverplichtingen		-171	-25
		-366.474	753.657
Mutatie technische voorziening AO	13	260	1.915
Herverzekering	14	-1.270	-183
Pensioenuitvoerings- en administratiekosten	15	-4.355	-3.902
Overige baten en lasten	16	-5	-1
Saldo van baten en lasten		233.410	109.921

Kerncijfers

Voorwoord

Profiel

Bestuursverslag

Oordeel verantwoordingsorgaan

Verslag Raad van Toezicht

Jaarrekening

Overig

Jaarverslag 2023

Kasstroomoverzicht

Pensioenactiviteiten	2023	2022
<i>(in duizenden euro)</i>		
Ontvangsten		
Premiebijdragen van werkgevers en werknemers	330.770	310.759
Uitkeringen uit herverzekering	201	0
Overgenomen pensioenverplichtingen	8.884	12.533
Overige	-4	-1
	339.851	323.291
Uitgaven		
Uitgekeerde pensioenen	-9.082	-6.788
Premies herverzekering	-1.499	-214
Overgedragen pensioenverplichtingen	-5.157	-5.767
Pensioenuitvoerings- en administratiekosten	-3.936	-3.956
	-19.674	-16.725
Totaal Pensioenactiviteiten	320.177	306.566

Beleggingsactiviteiten	2023	2022
<i>(in duizenden euro)</i>		
Ontvangsten		
Verkopen en aflossingen beleggingen	1.684.927	2.123.092
Directe beleggingsopbrengsten	44.477	50.564
	1.729.404	2.173.656
Uitgaven		
Aankopen beleggingen	-2.101.697	-2.433.847
Kosten van vermogensbeheer	-2.955	-2.837
	-2.104.652	-2.436.684
	-375.248	-263.028
Mutatie liquide middelen	-55.071	43.538
Saldo liquide middelen 1 januari	79.687	36.149
Saldo liquide middelen 31 december	24.616	79.687

Kerncijfers

Voorwoord

Profiel

Bestuursverslag

Oordeel verantwoordingsorgaan

Verslag Raad van Toezicht

Jaarrekening

Overig

Jaarverslag 2023

Grondslagen voor waardering en resultaatbepaling

Algemeen

ING CDC Pensioenfonds heeft bij de samenstelling van het bestuursverslag, de jaarrekening en de overige gegevens Titel 9 Boek 2 BW en de Richtlijnen voor de Jaarverslaggeving toegepast, in het bijzonder RJ610 'Pensioenfondsen'.

Waardering

Schattingen en veronderstellingen

De opstelling van de jaarrekening in overeenstemming met Titel 9 Boek 2 BW vereist dat ons bestuur oordelen vormt en schattingen en veronderstellingen maakt die van invloed zijn op de gerapporteerde waarde van activa en verplichtingen, en van baten en lasten. De schattingen en veronderstellingen zijn gebaseerd op ervaringen uit het verleden en factoren die gegeven de omstandigheden als redelijk worden beschouwd. De uitkomsten hiervan vormen de basis voor het oordeel over de boekwaarde van activa en verplichtingen die niet op eenvoudige wijze uit andere bronnen blijkt. De daadwerkelijke uitkomsten kunnen afwijken van deze schattingen.

De schattingen en onderliggende veronderstellingen worden voortdurend beoordeeld. Herzieningen van schattingen worden opgenomen in de periode waarin de schatting wordt herzien. De financiële gevolgen van een herziening worden verwerkt in de periode(n) waarop de herziening betrekking heeft.

Schattingswijzigingen

Tot en met 2021 werd voor niet ingegane wezenpensioenen een voorziening gevormd van 2% van de voorziening voor het latent partnerpensioen voor deelnemers en gewezen deelnemers. In 2022 is dit verhoogd naar 3%.

Criteria voor opname

Een actief wordt in de balans opgenomen wanneer het waarschijnlijk is dat de toekomstige economische voordelen naar het fonds zullen toevloeien en de waarde daarvan betrouwbaar kan worden vastgesteld. Een verplichting wordt in de balans opgenomen wanneer het waarschijnlijk is dat de afwikkeling daarvan gepaard zal gaan met een uitstroom van middelen en de omvang van het bedrag daarvan betrouwbaar kan worden vastgesteld.

Baten worden in de staat van baten en lasten opgenomen wanneer een vermeerdering van het economisch potentieel, samenhangend met een vermeerdering van een actief of een vermindering van een verplichting, heeft plaatsgevonden. Als de omvang betrouwbaar kan worden vastgesteld. Lasten worden verwerkt wanneer een vermindering van het economisch potentieel, samenhangend met een vermindering van een actief of een vermeerdering van een verplichting, heeft plaatsgevonden, waarvan de omvang betrouwbaar kan worden vastgesteld.

Kerncijfers

Voorwoord

Profiel

Bestuursverslag

Oordeel verantwoordingsorgaan

Verslag Raad van Toezicht

Jaarrekening

Overig

Jaarverslag 2023

Als een transactie ertoe leidt dat nagenoeg alle of alle toekomstige economische voordelen en alle of nagenoeg alle risico's met betrekking tot een actief of een verplichting aan een derde zijn overgedragen, wordt het actief of de verplichting niet langer in de balans opgenomen. Verder worden activa en verplichtingen niet meer in de balans opgenomen vanaf het tijdstip waarop niet meer wordt voldaan aan de voorwaarden van waarschijnlijkheid van de toekomstige economische voordelen en betrouwbaarheid van de bepaling van de waarde. Transacties worden verwerkt op handelsdatum en niet op afwikkelingsdatum. Als gevolg hiervan kan sprake zijn van een post nog af te wikkelen transacties. Deze post kan zowel een actief als een passief zijn.

Saldering van een actief en een verplichting

Een financieel actief en een financiële verplichting worden gesaldeerd als nettobedrag in de balans opgenomen indien sprake is van een wettelijke of contractuele bevoegdheid om het actief en de verplichting gesaldeerd en gelijktijdig af te wikkelen. En bovendien de intentie bestaat om de posten op deze wijze af te wikkelen. De met de gesaldeerd opgenomen financiële activa en financiële verplichtingen samenhangende rentebaten en rentelasten worden eveneens gesaldeerd opgenomen.

Algemene grondslagen

De activa en passiva worden gewaardeerd tegen nominale waarde, tenzij hierna een andere grondslag wordt vermeld. Activa en passiva in vreemde valuta worden omgerekend tegen de middenkoers per balansdatum. Alle baten en lasten worden ten gunste of ten laste van het resultaat gebracht. We houden rekening met de overlopende posten per balansdatum. Baten en lasten voortvloeiend uit transacties in vreemde valuta worden omgerekend tegen de koersen op transactiedatum. Waar nodig vindt waardevermindering plaats voor het risico van onvolwaardigheid van het actief.

Beleggingen voor risico van het pensioenfonds

Alle beleggingen zijn voor risico van het fonds. De beleggingen worden gewaardeerd tegen de reële waarde per balansdatum. Vaststelling van deze reële waarde vindt plaats op basis van de onderstaande uitgangspunten. De uit de waarderingsgrondslagen voortvloeiende gerealiseerde en ongerealiseerde waarderingsverschillen op beleggingen en op derivaten worden als indirecte beleggingsopbrengsten ten gunste of ten laste van het resultaat gebracht.

Vastgoed

▲ Beursgenoteerd indirect vastgoed

Participaties in vastgoedbeleggingsfondsen met een beursnotering worden gewaardeerd tegen de ultimo verslagperiode laatst bekende beurskoers.

▲ Niet-beursgenoteerd indirect vastgoed

Participaties in vastgoedbeleggingsfondsen die geen beursnotering kennen, worden gewaardeerd tegen de reële waarde, dat is de intrinsieke waarde. Deze waarde wordt ontleend aan de meest recente taxaties op kwartaalbasis. Ons fonds

Kerncijfers

Voorwoord

Profiel

Bestuursverslag

Oordeel verantwoordingsorgaan

Verslag Raad van Toezicht

Jaarrekening

Overig

Jaarverslag 2023

toetst de geschiktheid van de gehanteerde grondslagen, schattingen en veronderstellingen die gehanteerd worden bij de taxaties.

Vastrentende waarden

▲ Obligaties

Beursgenoteerde obligaties worden gewaardeerd tegen de einde verslagperiode laatst bekende beurskoers.

Aandelen

▲ Beursgenoteerde aandelen

Beursgenoteerde aandelen worden gewaardeerd tegen de einde verslagperiode laatst bekende beurskoers.

▲ Beleggingsinstellingen in aandelen

Participaties in beleggingsfondsen in aandelen met een beursnotering worden gewaardeerd tegen de einde verslagperiode laatst bekende koers.

Derivaten

Derivaten, die zijn afgesloten voor risicoafdekking en die deel uitmaken van de beleggingsportefeuille, zijn separaat gerubriceerd onder de categorie Derivaten. De derivatenposities met een negatieve waardering zijn opgenomen onder de post kortlopende schulden en overlopende passiva.

▲ Valutaderivaten

De reële waarde van valutatermijntransacties wordt bepaald op basis van de einde verslagperiode geldende marktnotering voor de resterende looptijd. Indien geen marktnotering beschikbaar is, wordt de waarde bepaald met behulp van in de markt gangbare waarderingsmodellen.

▲ Aandelenderivaten

In 2023 heeft ons fonds geen andere aandelenderivaten dan beursgenoteerde futures, die onderdeel uitmaken van de portefeuille die middels mandaat door State Street Global Asset Advisors wordt beheerd. Deze derivaten worden op beurskoers gewaardeerd.

▲ Rentederivaten

De reële waarde van renteswaps wordt bepaald op basis van de einde verslagperiode geldende marktnotering voor de resterende looptijd. Als geen marktnotering beschikbaar is, wordt de waarde bepaald met behulp van in de markt gangbare waarderingsmodellen.

Vorderingen en overlopende activa

Vorderingen en overlopende activa worden bij eerste verwerking gewaardeerd op reële waarde. Na eerste verwerking, worden vorderingen gewaardeerd op geamortiseerde kostprijs (gelijk aan de nominale waarde indien geen sprake is van transactiekosten). Onder aftrek van eventuele bijzondere waardeverminderingen, indien sprake is van oninbaarheid.

Kerncijfers

Voorwoord

Profiel

Bestuursverslag

Oordeel verantwoordingsorgaan

Verslag Raad van Toezicht

Jaarrekening

Overig

Jaarverslag 2023

Reserves

▲ Algemene reserve

Aan de algemene reserves wordt het resultaat over het kalenderjaar toegevoegd dan wel onttrokken.

Technische voorzieningen

De technische voorzieningen worden actuarieel bepaald als de contante waarde van de opgebouwde pensioenrechten van de verzekerden. Met inachtneming van onder meer de volgende verzekeringstechnische grondslagen:

- ▲ Interest: de DNB-rentecurve eind 2023, die is gepubliceerd door DNB.
- ▲ Sterfte: meest recente prognosetafel (Prognosetafel AG2022), met een fonds specifieke leeftijdsafhankelijke correctiefactor op de sterftetekansen (ervaringssterfte)¹. Voor ingegaan wezenpensioen wordt de sterftetekans verwaarloosd.
- ▲ Partnerfrequentie: de voorziening voor het latente partnerpensioen voor niet-gepensioneerden is vastgesteld volgens het onbepaalde partnersysteem. De partnerfrequenties zijn gebaseerd op fondsspecifieke waarnemingen. Op pensioenleeftijd wordt de partner- frequentie 100% verondersteld in verband met de mogelijkheid tot uitruil. Na pensionering wordt uitgegaan van het bepaalde partnersysteem.
- ▲ Niet ingegaan wezenpensioen: een voorziening wordt gevormd ter grootte van 3% van de voorziening voor het latent partnerpensioen voor deelnemers en gewezen deelnemers.
- ▲ Uitkeringen: de uitkeringen worden continu betaalbaar verondersteld.
- ▲ Leeftijden: de leeftijd van de (gewezen) deelnemer, de pensioengerechtigde, de nabestaande of de wees wordt in jaren en maanden nauwkeurig vastgesteld.
- ▲ Leeftijdsverschil: het leeftijdsverschil tussen de mannelijke hoofdverzekerde en vrouwelijke partner is op 2,5 jaar gesteld (man ouder dan vrouw). Het leeftijdsverschil tussen de vrouwelijke hoofdverzekerde en mannelijke partner is op 2 jaar gesteld (vrouw jonger dan man).
- ▲ Kosten: in de voorziening pensioenverplichtingen is een excassovoorziening begrepen van 2,25% van de netto voorziening.
- ▲ Arbeidsongeschiktheid: de technische voorziening voor (gedeeltelijk) arbeidsongeschikte deelnemers is vastgesteld als de contante waarde van de bereikbare pensioenaanspraken. Daarbij wordt geen rekening gehouden met revalideringskansen (dus 100% reservering voor de toekomstige premievrijgestelde opbouw).

De voorziening pensioenverplichtingen omvat tevens de voorziening 'uitlooprisico arbeidsongeschiktheid'. Deze voorziening dient ter dekking van toekomstige arbeidsongeschiktheidsschades. De voorziening is gelijk aan de som van de opslag voor premievrijstelling in de feitelijke premie over de laatste twee verstreken jaren.

Kerncijfers

Voorwoord

Profiel

Bestuursverslag

Oordeel verantwoordingsorgaan

Verslag Raad van Toezicht

Jaarrekening

Overig

Jaarverslag 2023

Overige technische voorzieningen

- ▲ Inlooprisico arbeidsongeschiktheid. Bij de start van ING CDC Pensioenfonds was een groep deelnemers reeds ziek of gedeeltelijk arbeidsongeschikt. Indien één van deze deelnemers ontslagen wordt vanwege een toekenning van een IVA-uitkering, wordt de pensioen- opbouw van deze deelnemer premievrij voortgezet binnen ons pensioenfonds. De voorziening inlooprisico arbeidsongeschiktheid is gevormd voor premievrije voorzetting van pensioenopbouw van deze groep.

Herverzekeringen

- ▲ Uitgaande herverzekeringspremies worden verantwoord in de periode waarop de herverzekering betrekking heeft.
- ▲ Twee jaar na afloop van de contractperiode wordt door de verzekeraar bepaald aan de hand van de overlijdenskapitalen en arbeidsongeschiktheidskapitalen of er uitkering plaatsvindt uit hoofde van overlijdensrisico/arbeitsongeschiktheidsrisico.
- ▲ Op het herverzekeringscontract is geen winstdeling van toepassing.

Kortlopende schulden en overlopende passiva

Overige schulden en overlopende passiva worden bij eerste verwerking gewaardeerd op reële waarde. Na eerste verwerking worden schulden gewaardeerd op geamortiseerde kostprijs. Die is gelijk aan de nominale waarde als geen sprake is van transactiekosten.

Resultaatbepaling

Beleggingsopbrengsten voor risico pensioenfonds

Onder de directe beleggingsopbrengsten worden ook begrepen de verdiende interest en de dividenden op aandelen. De dividenden worden als opbrengst verantwoord op het tijdstip dat de koers van het desbetreffende aandeel ex-dividend noteert. Tot de indirecte beleggingsopbrengsten behoren zowel de gerealiseerde als de niet-gerealiseerde koers- en valutakoersresultaten van beleggingen. Activa en passiva in vreemde valuta worden omgerekend naar euro's tegen de per balansdatum geldende middenkoersen. De daarbij optredende waarderingsverschillen worden in de staat van baten en lasten verantwoord. Alle transacties in vreemde valuta worden verantwoord tegen de op de transactiedatum laatst bekende middenkoers.

Premiebijdragen van werkgevers en werknemers

De CDC-premie is door de sociale partners voor 2023 vastgesteld op 30,5%. De werkgever betaalt de totale premie aan ons fonds. Van deze totale premie krijgt de werkgever een deel terug doordat de werknemers een eigen bijdrage aan de werkgever betalen waarvan de hoogte vast ligt in de cao.

De uitvoeringskosten en de directe beleggingskosten worden apart van de hierboven vermelde premie door de werkgever vergoed.

Kerncijfers

Voorwoord

Profiel

Bestuursverslag

Oordeel verantwoordingsorgaan

Verslag Raad van Toezicht

Jaarrekening

Overig

Mutatie voorziening pensioenverplichtingen voor risico pensioenfonds

Onder de toelichting onder technische voorzieningen zijn de grondslagen voor de mutatievoorziening pensioenverplichtingen opgenomen.

Grondslagen voor de opstelling van de risico-informatie (RJ610)

We beleggen onder meer via beleggingsfondsen. De nadere risico-informatie die uit hoofde van de regelgeving (RJ610) wordt gerepresenteerd, is ook ontleend aan de onderliggende gegevens van die beleggingsfondsen. De beleggingen in die beleggingsfondsen zijn betrokken in de rubriceringen.

Grondslagen voor de opstelling van het kasstroomoverzicht

Het kasstroomoverzicht geeft inzicht in de herkomst en aanwending van kasmiddelen.

De kasstromen zijn gerubriceerd naar kasstroom uit pensioenactiviteiten, kasstroom uit beleggingsactiviteiten en overige mutaties. Bij het opstellen van het kasstroomoverzicht is de directe methode gehanteerd.

Kerncijfers

Voorwoord

Profiel

Bestuursverslag

Oordeel verantwoordingsorgaan

Verslag Raad van Toezicht

Jaarrekening

Overig

Jaarverslag 2023

Toelichting op de balans

Activa

[1] Beleggingen voor risico pensioenfondsen

Beleggingen voor risico pensioenfondsen

(in duizenden euro)

Categorie	Stand ultimo 2022	Aankopen/ Verstrekingen	Verkopen aflos- singen	Gerealiseerde beleggings- resultaten	Niet- gerealiseerde beleggings- resultaten	Stand ultimo 2023
Vastgoed						
Indirecte vastgoedbeleggingen	363.799	14.913	-1.572	41	-49.146	328.035
	363.799	14.913	-1.572	41	-49.146	328.035
Aandelen						
Aandelen (rechtstreeks en via beleggingsfondsen)	703.793	213.124	-181.220	21.106	80.972	837.775
	703.793	213.124	-181.220	21.106	80.972	837.775
Vastrentende waarden						
Obligaties	1.366.612	1.614.293	-1.215.436	-45.581	200.642	1.920.530
	1.366.612	1.614.293	-1.215.436	-45.581	200.642	1.920.530
Derivaten						
Valutaderivaten	41.969	0	-40.061	40.061	-24.165	17.804
Rentederivaten	-33.122	259.367	-244.618	-14.790	22.723	-10.440
	8.847	259.367	-284.679	25.271	-1.442	7.364
Totaal beleggingen voor risico pensioenfondsen	2.443.051	2.101.697	-1.682.907	837	231.026	3.093.704
Derivaten opgenomen onder kortlopende schulden en overige passiva	250.499					58.626
Totaal beleggingen voor risico pensioenfondsen activa zijde	2.693.550					3.152.330

Kerncijfers

Voorwoord

Profiel

Bestuursverslag

Oordeel verantwoordingsorgaan

Verslag Raad van Toezicht

Jaarrekening

Overig

Ultimo 2023	Directe marktnotering	Afgeleide marktnotering	Overige waarderings- methoden	Totaal
Vastgoed	2.316	0	325.719	328.035
Aandelen	837.775	0	0	837.775
Vastrentende waarden	1.920.530	0	0	1.920.530
Derivaten	0	7.364	0	7.364
	2.760.621	7.364	325.719	3.093.704

Ultimo 2022	Directe marktnotering	Afgeleide marktnotering	Overige waarderings- methoden	Totaal
Vastgoed	2.650	0	361.149	363.799
Aandelen	703.793	0	0	703.793
Vastrentende waarden	1.366.612	0	0	1.366.612
Derivaten	0	8.847	0	8.847
	2.073.055	8.847	361.149	2.443.051

In de opstelling zijn de posities in overlopende posten voor beleggingen meegenomen. In de bovenstaande opstelling zijn de beleggingen ingedeeld naar waarderingsmethode, welke hieronder kort zijn toegelicht.

- ▲ Directe marktnotering: de waarde van de belegging is gebaseerd op direct waarneembare marktnoteringen van identieke beleggingen in een actieve markt.
- ▲ Afgeleide marktnotering: actuele waarde wordt vastgesteld aan de hand van waarderingsmodellen waarin gebruik is gemaakt van waarneembare marktdata.
- ▲ Overige waarderingsmethoden: de waarde wordt vastgesteld met waarderingsmodellen waarin niet gebruik is gemaakt van waarneembare marktdata.

Ons fonds bezit ook niet-beursgenoteerd indirect vastgoed. Dit is verantwoord onder de overige waarderingsmethoden. De waardering hiervan gebeurt op basis van taxaties per kwartaal.

Kerncijfers

Voorwoord

Profiel

Bestuursverslag

Oordeel verantwoordingsorgaan

Verslag Raad van Toezicht

Jaarrekening

Overig

Jaarverslag 2023

Verpanding

Ons fonds heeft eind 2023, evenals in 2021, geen securities lending toegepast. Bij het afsluiten van derivaten contracten wordt onderpand gevraagd of gegeven. Van de totale obligatieportefeuille is per 31 december 2023 € 3,9 miljoen ontvangen (2022: € 103,7 miljoen ontvangen) als onderpand.

2 Vorderingen en overlopende activa

(in duizenden euro)

	31-12-2023	31-12-2022
Vorderingen op aangesloten ondernemingen	6.762	984
Vorderingen inzake overlopende intrest en dividend	2.750	4.005
Verzekeringsmaatschappijen	59	31
Overige	49	64
Totaal vorderingen en overlopende activa	9.620	5.084

De vorderingen op de aangesloten ondernemingen blijven onder de wettelijke maxima. De vorderingen en overlopende activa hebben een looptijd korter dan 1 jaar.

3 Liquide middelen

(in duizenden euro)

	31-12-2023	31-12-2022
Depotbanken	23.767	79.268
ING Bank N.V.	849	419
	24.616	79.687

De liquide middelen zijn ter vrije beschikking van ons fonds.

4 Fondsvermogen

(in duizenden euro)

	31-12-2023		31-12-2022	
Stand 1 januari	469.637		359.716	
Saldobestemming boekjaar	233.410		109.921	
Stand 31 december	703.047		469.637	
Het minimaal vereist vermogen bedraagt	2.530.896	105,1%	2.164.682	105,2%
Het feitelijk vereist vermogen bedraagt	2.878.106	119,0%	2.511.892	122,1%
Het strategisch vereist vermogen bedraagt	2.905.030	119,9%	2.491.441	121,1%
De dekkingsgraad is		129,0%		122,8%
De beleidsdekkingsgraad is		130,5%		121,4%
De reële dekkingsgraad is		90,2%		85,4%

Kerncijfers

Voorwoord

Profiel

Bestuursverslag

Oordeel verantwoordingsorgaan

Verslag Raad van Toezicht

Jaarrekening

Overig

Jaarverslag 2023

De dekkingsgraad is vastgesteld als het totaal eigen vermogen gedeeld door de totale technische voorzieningen.

De beleidsdekkingsgraad is het 12-maands gemiddelde van de dekkingsgraad.

5 Technische voorziening pensioenverplichtingen (in duizenden euro)	31-12-2023	31-12-2022
Stand 1 januari	2.056.248	2.809.905
Het verloop van de voorziening is als volgt:		
Pensioenopbouw	259.702	277.935
Indexering en overige toeslagen	0	137.011
Kanssystemen	-7.288	-3.593
Rentetoevoeging	74.457	-14.902
Onttrekking voor pensioenuitkeringen	-9.359	-7.001
Toevoeging voor pensioenuitvoeringskosten	5.239	5.668
Wijzigen marktrente	39.641	-1.180.563
Wijziging uit hoofde van overdracht van rechten	3.911	7.141
Wijziging actuariële uitgangspunten	0	24.622
Overige mutaties voorziening pensioenverplichtingen	171	25
Stand 31 december	2.422.722	2.056.248

De duratie (modified duration) van de voorziening bedraagt 27,7 (2022: 28,3).

De rentetoevoeging is gelijk aan de 1-jaarsrente voor de voorziening pensioenverplichtingen. Voor 2023 is deze gelijk aan 3,26% (2022: -0,48%).

Kerncijfers

Voorwoord

Profiel

Bestuursverslag

Oordeel verantwoordingsorgaan

Verslag Raad van Toezicht

Jaarrekening

Overig

6 Overige technische voorziening

(in duizenden euro)

	31-12-2023	31-12-2022
Technische voorziening AO		
Stand 1 januari	902	2.817
Mutatie	-260	-1.915
Stand 31 december	642	902
Totaal technische voorzieningen	2.423.364	2.057.150
De voorziening pensioenverplichtingen voor risico pensioenfonds is als volgt opgebouwd:		
Actieve deelnemers	1.582.316	1.361.736
Gewezen deelnemers	652.608	551.111
Pensioengerechtigden	164.817	122.308
Overige	23.623	21.995
	2.423.364	2.057.150

Ons fonds brengt de werkelijke uitvoeringskosten in rekening bij de werkgever. Van het 2023 voorschot is € 218 (2022: € 263) niet aangewend en wordt gerestitueerd.

7 Kortlopende schulden en overlopende passiva

(in duizenden euro)

	31-12-2023	31-12-2022
Derivaten	58.626	250.499
Schulden inzake beleggingen	169	113
Belastingen en sociale premies	257	201
Schulden inzake pensioenuitvoerings- en administratiekosten	183	175
Te verrekenen (vooruitontvangen) voorschot uitvoeringskosten	213	263
Overige schulden	707	283
	60.155	251.534

Alle kortlopende schulden en overlopende passiva hebben een looptijd korter dan 1 jaar.

Kerncijfers

Voorwoord

Profiel

Bestuursverslag

Oordeel verantwoordingsorgaan

Verslag Raad van Toezicht

Jaarrekening

Overig

Niet in de balans opgenomen vorderingen en verplichtingen

Door het fonds zijn verplichtingen aangegaan met betrekking tot de periode na 31 december 2023. Deze investeringsverplichtingen zijn aangegaan uit hoofde van de beleggingen in niet- beursgenoteerd vastgoed en bedragen € 1,7 miljoen.

Verder is er een meerjarige overeenkomst gesloten met een service organisatie tot en met 2025 voor het verlenen van administratiediensten voor een bedrag van € 1,8 miljoen per jaar.

Bij ING beschikt ons fonds over een kredietfaciliteit van € 50.

Kerncijfers

Voorwoord

Profiel

Bestuursverslag

Oordeel verantwoordingsorgaan

Verslag Raad van Toezicht

Jaarrekening

Overig

Jaarverslag 2023

Toelichting op de staat van baten en lasten

8 Beleggingsopbrengsten voor risico pensioenfondsen

(in duizenden euro)

	2023	2022
Directe beleggingsopbrengsten		
Vastgoed	8.965	8.279
Aandelen	13.623	16.033
Vastrentende waarden	28.246	19.888
Derivaten	-697	304
Overige beleggingen	-4.936	6.072
Banken	32	-12
Aangesloten ondernemingen	0	0
Waardeoverdrachten	9	0
Overig	0	0
Totaal directe beleggingsopbrengsten	45.242	50.564
Indirecte beleggingsopbrengsten		
Vastgoed	-49.105	-16.669
Aandelen	102.078	-152.675
Vastrentende waarden	155.061	-711.134
Derivaten	23.829	-121.098
Totaal indirecte beleggingsopbrengsten	231.863	-1.001.576
Kosten van vermogensbeheer		
Directe vermogensbeheerkosten	-2.536	-2.254
Personeelskosten met betrekking tot vermogensbeheer	-475	-467
Totaal geboekte kosten vermogensbeheer	-3.011	-2.721
Totaal beleggingsopbrengsten voor risico pensioenfondsen	274.094	-953.733

Kerncijfers

Voorwoord

Profiel

Bestuursverslag

Oordeel verantwoordingsorgaan

Verslag Raad van Toezicht

Jaarrekening

Overig

De totale kosten van het vermogensbeheer bedragen € 7.734 (2022: € 7.260), deels geschat volgens de richtlijnen van de Pensioenfederatie. Deze bestaan uit de direct in rekening gebrachte kosten vermogensbeheer en de kosten van ons bestuursbureau die toe te wijzen zijn aan vermogensbeheer, zoals hierboven vermeld. Daarbij komen de overige op het rendement in mindering gebrachte kosten vermogensbeheer van € 4.723 (2022: € 4.539). De vermogensbeheerkosten zijn als volgt toe te rekenen aan de verschillende categorieën:

Vermogensbeheerkosten naar categorie:	2023	2022
Vastrentende waarden	2.068	1.866
Aandelen	1.827	1.653
Derivaten (valuta)	221	258
Beursgenoteerd vastgoed	6	107
Niet-beursgenoteerd vastgoed	3.581	3.347
Liquiditeiten en overige	31	29
Totaal vermogensbeheerkosten	7.734	7.260

Een deel van de vermogensbeheerkosten (€ 555, 2022: € 623) wordt door de werkgever vergoed. Verder worden de personeelskosten met betrekking tot vermogensbeheer volledig door de werkgever vergoed. Deze vergoeding is verantwoord onder de premies.

9 Premiebijdragen van werkgevers en werknemers

(in duizenden euro)

	2023	2022
Pensioenpremie werkgevers	331.412	307.106
Kostenvergoeding	5.174	4.835
Inkoopsommen	5	5
	336.591	311.946

Kerncijfers

Voorwoord

Profiel

Bestuursverslag

Oordeel verantwoordingsorgaan

Verslag Raad van Toezicht

Jaarrekening

Overig

Jaarverslag 2023

De kostenvergoeding bevat een vergoeding voor de pensioenuitvoerings- en administratiekosten (na vrijval excassokostenvoorziening ad € 210, 2022: € 157) van € 4.144 (2022: € 3.745), de personeelskosten met betrekking tot de vermogensbeheerkosten € 475 (2022: € 467) en het grootste deel van de directe kosten vermogensbeheer € 555 (2022: € 623).

	2023	2022
Feitelijke premie	335.557	310.851
Kostendeekkende premie	327.026	339.650
Gedempte kostendeekkende premie	296.332	196.860

De voor 2023 te betalen premie is vastgesteld op basis van een vast (doorsnee) premiepercentage in boekjaar 2023 van 30,8% (2022: 30,9%) van de pensioen grondslagsom exclusief uitvoeringskosten. De feitelijke premie ad € 335.557 (2022: € 310.851) is gebaseerd op dit premiepercentage. De samenstelling is vrijwel gelijk aan de componenten van de kostendeekkende premie.

De feitelijke premie is als volgt samengesteld:	2023	2022
Actuarieel benodigd	170.222	114.346
Opslag in stand houden vereist vermogen	35.917	20.926
Opslag voor uitvoeringskosten	4.145	3.745
Voorwaardelijke componenten	86.048	57.843
Premiemarge	39.225	113.991
	335.557	310.851

De kostendeekkende premie is als volgt samengesteld:	2023	2022
Actuarieel benodigd	266.623	283.943
Opslag in stand houden vereist vermogen	56.258	51.962
Opslag voor uitvoeringskosten	4.145	3.745
	327.026	339.650

Kerncijfers

Voorwoord

Profiel

Bestuursverslag

Oordeel verantwoordingsorgaan

Verslag Raad van Toezicht

Jaarrekening

Overig

De gedempte kostendeekkende premie is als volgt samengesteld:	2023	2022
Actuarieel benodigd	170.222	114.346
Opslag in stand houden vereist vermogen	35.917	20.926
Voorwaardelijke componenten	4.145	3.745
Opslag voor uitvoeringskosten	86.048	57.843
	296.332	196.860

10 Saldo van overdrachten van rechten

(in duizenden euro)	2023	2022
Overgenomen pensioenverplichtingen	8.854	12.819
Overgedragen pensioenverplichtingen	-5.141	-5.765
	3.713	7.054

11 Pensioenuitkeringen (in duizenden euro)

Pensioenen	2023	2022
Ouderdomspensioen	-6.632	-4.785
Partnerpensioen	-2.193	-1.786
Wezenpensioen	-297	-240
Invaliditeitspensioen	0	0
Subtotaal	-9.122	-6.811
Andere uitkeringen	2023	2022
Afkoopsommen	-22	-21
Subtotaal	-22	-21
Totaal pensioenuitkeringen	-9.144	-6.832

Kerncijfers

Voorwoord

Profiel

Bestuursverslag

Oordeel verantwoordingsorgaan

Verslag Raad van Toezicht

Jaarrekening

Overig

Jaarverslag 2023

12 Mutatie voorziening pensioenverplichtingen

(in duizenden euro)

	2023	2022
Pensioenopbouw	-259.702	-277.935
Indexering en overige toeslagen	0	-137.011
Kanssystemen	7.288	3.593
Rentetoevoeging	-74.457	14.902
Onttrekking voor pensioenuitkeringen	9.359	7.001
Toevoeging voor pensioenuitvoeringskosten	-5.239	-5.668
Wijzigen marktrente	-39.641	1.180.563
Wijziging uit hoofde van overdracht van rechten	-3.911	-7.141
Wijziging actuariële uitgangspunten	0	-24.622
Overige mutaties voorziening pensioenverplichtingen	-171	-25
	-366.474	753.657

13 Mutatie Technische voorziening AO

(in duizenden euro)

	2023	2022
Kanssystemen	290	1.342
Rentetoevoeging	-25	10
Wijzigen marktrente	-8	572
Wijziging actuariële uitgangspunten	0	-12
Overige mutaties voorziening pensioenverplichtingen	3	3
	260	1.915

14 Herverzekering

(in duizenden euro)

	2023	2022
Premies herverzekering	-1.472	-183
Uitkeringen uit herverzekering	202	0
	-1.270	-183

Kerncijfers

Voorwoord

Profiel

Bestuursverslag

Oordeel verantwoordingsorgaan

Verslag Raad van Toezicht

Jaarrekening

Overig

15 Pensioenuitvoerings- en administratiekosten

(in duizenden euro)

	2023	2022
Administratie	-2.125	-1.990
Personeelskosten	-1.406	-1.293
Kosten bestuur	-148	-145
Overige governance kosten	-186	-179
Communicatie	-285	-244
Accountantscontrole van de jaarrekening	-60	-61
Actuaris certificering	-27	-24
Actuarieel advies	-37	-47
Juridisch en fiscaal advies	-22	-13
Contributies en bijdragen	-308	-213
Projecten	-226	-160
	-4.830	-4.369
Personeelskosten met betrekking tot vermogensbeheer	475	467
Totaal Pensioenuitvoerings- en administratiekosten	-4.355	-3.902

De pensioenuitvoerings- en administratiekosten worden volledig vergoed door de werkgever. Deze vergoeding is verantwoord onder de premies. De kosten van het bestuurs- bureau van € 1.406 (2022: € 1.293) hebben voor € 475 (2022: € 467) betrekking op vermogensbeheer.

De kosten van accountantscontrole en certificering actuaris zijn de kosten die betrekking hebben op het boekjaar 2023, ongeacht of deze kosten daadwerkelijk in 2023 gemaakt zijn.

16 Overige baten en lasten

(in duizenden euro)

	2023	2022
Overige	-5	-1
Totaal Overige baten en lasten	-5	-1
Saldo van baten en lasten	233.410	109.921

Kerncijfers

Voorwoord

Profiel

Bestuursverslag

Oordeel verantwoordingsorgaan

Verslag Raad van Toezicht

Jaarrekening

Overig

Jaarverslag 2023

Bezoldiging bestuursleden

De bestuursleden van ons pensioenfonds hebben in 2023 samen vergoedingen ontvangen van € 132 (2022: € 118). De leden van de RvT hebben in 2023 tezamen vergoedingen ontvangen van € 60 (2022: € 39).

Bezoldiging bestuursleden (in duizenden euro)

Betaalde vergoedingen bestuur, RvT en/of VO	2023	2022
Bestuursvergoedingen	132	118
Vergoedingen RvT	60	39
Vergoedingen verantwoordingsorgaan	23	7
Totaal	215	164

Personeel

Gedurende het boekjaar 2023 had ons Pensioenfonds geen personeelsleden in dienst. Wij en NN CDC Pensioenfonds hebben een gezamenlijk bestuursbureau. De werknemers van ons bestuursbureau zijn in dienst bij ING Bank Personeel B.V. Ons bestuursbureau wordt aangestuurd door en rapporteert rechtstreeks aan het bestuur van het fonds.

Verbonden partijen

Er is sprake van een relatie tussen de verbonden partijen ons fonds, de werkgever, de aangesloten ondernemingen en hun bestuurders. Er zijn door ons fonds geen leningen verstrekt aan of is er sprake van vorderingen op, (voormalige) bestuurders. De bestuurders die in dienst zijn (of na 2013 zijn geweest) bij de onderneming, nemen deel aan de pensioenregeling van het fonds op basis van de voorwaarden in het pensioenreglement.

Kerncijfers

Voorwoord

Profiel

Bestuursverslag

Oordeel verantwoordingsorgaan

Verslag Raad van Toezicht

Jaarrekening

Overig

Risicoparagraaf

In de risicoparagraaf in het bestuursverslag is het beleid rond de integrale risicobeheersing toegelicht. Hierna worden een aantal specifieke financiële risico's nader toegelicht en gekwantificeerd in overeenstemming met de solvabiliteitsvoorschriften die gelden voor pensioenfondsen. Deze solvabiliteitsvoorschriften komen tot uitdrukking in het vereist eigen vermogen. Dit vereist eigen vermogen wordt berekend op basis van een door DNB voorgeschreven standaardmodel. Daarbij wordt rekening gehouden met alle beleggingsrisico's en actuariële risico's van ons pensioenfonds. Voor ons pensioenfonds is het vereist eigen vermogen een belangrijke maatstaf voor de controle en bewaking van risico's en de eventuele bijstellingen van het beleggingsbeleid. De berekeningen van het vereist eigen vermogen zijn daarnaast onder meer van belang voor de (beoordeling van) premiestelling, het herstelplan bij een reservetekort en voor de haalbaarheidstoets. Het vereist eigen vermogen wordt berekend op basis van het strategische beleggingsbeleid en ook op basis van de feitelijke beleggingsportefeuille op balansdatum.

In dit DNB standaardmodel worden de risicofactoren aangeduid als S1 tot en met S10. Per risicofactor wordt uitgerekend welke buffer ons pensioenfonds nodig heeft. Omdat niet ieder risico zich gelijktijdig zal voordoen, wordt in het model rekening gehouden met het zogenaamde diversificatie-effect. Het totaal van de afzonderlijke risicofactoren en het diversificatie-effect is het wettelijk voorgeschreven vereist eigen vermogen. Daarbij voeren we een wettelijk leidende berekening uit op basis van het strategisch beleggingsbeleid. Als het aanwezige eigen vermogen, zoals uitgedrukt in de beleidsdekkingsgraad, lager is dan het vereist eigen vermogen, is sprake van een reservetekort. Bij ons pensioenfonds was eind 2023 het aanwezige eigen vermogen hoger dan het vereist eigen vermogen, waardoor er geen sprake is van een reservetekort.

Kerncijfers

Voorwoord

Profiel

Bestuursverslag

Oordeel verantwoordingsorgaan

Verslag Raad van Toezicht

Jaarrekening

Overig

Jaarverslag 2023

Saldo van overdrachten van rechten

(in duizenden euro)

	VEV 31-12-2023		VEV 31-12-2022	
Renterisico (S1)	140.800	3,8%	150.042	5,1%
Zakelijke waarden risico (S2)	304.788	11,2%	260.996	11,0%
Valutarisico (S3)	42.692	0,2%	37.130	0,2%
Grondstoffenrisico (S4)	0	0,0%	0	0,0%
Kredietrisico (S5)	134.033	3,9%	116.901	4,0%
Verzekeringstechnisch risico (S6)	94.383	0,8%	82.681	0,8%
Actief beheer risico (S10)	17.505	0,0%	15.012	0,0%
Diversificatie- en correlatie-effect	-252.535		-228.471	
Vereist eigen vermogen	481.666	19,9%	434.291	21,1%
Aanwezige dekkingsgraad		129,0%		122,8%
Beleidsdekkingsgraad		130,5%		121,4%
Minimaal vereiste dekkingsgraad		105,1%		105,2%
Strategisch vereiste dekkingsgraad		119,9%		121,1%
Feitelijk vereiste dekkingsgraad		119,0%		122,1%
Reële dekkingsgrad		90,2%		85,4%

De dekkingsgraad wordt berekend door het totaal van de activa voor risico van ons pensioenfonds (minus de passiefposten kortlopende schulden en overlopende passiva) te delen door de voorziening pensioenverplichtingen (plus overige technische voorzieningen). De beleidsdekkingsgraad wordt berekend als de 12-maands voortschrijdende gemiddelde dekkingsgraad.

De beleidsdekkingsgraad van ons pensioenfonds is per 31 december 2023 hoger dan de vereiste dekkingsgraad op basis van de strategische verdeling volgens het standaardmodel, waardoor ons pensioenfonds niet in een tekort verkeert.

Kerncijfers

Voorwoord

Profiel

Bestuursverslag

Oordeel verantwoordingsorgaan

Verslag Raad van Toezicht

Jaarrekening

Overig

Toelichting op de afzonderlijke risicofactoren

Renterisico (S1)

Het renterisico wordt veroorzaakt, doordat de rentegevoeligheid van de verplichtingen afwijkt van de rentegevoeligheid van de beleggingen. Ons pensioenfonds kent een langere looptijd voor pensioenverplichtingen dan voor de looptijd van de beleggingen. De gemiddelde looptijd komt tot uitdrukking in de zogenaamde duratie. Onderstaande duratie cijfers geven meer inzicht.

Duratie van de vastrentende waarden (inclusief renteswaps): 21,3 (2022: 19,5).

Duratie van de pensioenverplichtingen: 27,7 (2022: 28,3).

Voor de vaststelling van het renterisico worden de kasstromen van de rentegevoelige beleggingen afgezet tegen de kasstromen van de pensioenverplichtingen. Vervolgens worden beide kasstromen afgezet tegen door DNB voorgeschreven renteschokken. Op basis van deze renteschokken kan de impact op de pensioenverplichtingen en de invloed op alle rentegevoelige beleggingen worden berekend. Overeenkomstig kan een renterisico-afdeckingspercentage worden berekend. Rentegevoeligheid is één van de belangrijkste factoren bij de bepaling van de allocatie van de beleggingsportefeuille.

Ons fonds dekt strategisch 60% van het renterisico af op basis van de swapcurve. Onder het Financieel Toetsingskader dient te worden uitgegaan van de DNB-methodiek voor de berekening van het renterisico. Het renterisico wordt daarbij vastgesteld door middel van looptijdafhankelijke renteschokken die worden toegepast op de DNB-rentetermijnstructuur (inclusief UFR). Dit wijkt af van hoe ons fonds de (strategische) afdekking in de praktijk vormgeeft.

De strategische renteafdekking van 60% op basis van de swapcurve is eind 2023 equivalent met een renteafdekking van 63,8% op basis van de DNB-methodiek. De feitelijke renteafdekking op basis van de DNB-methodiek bedraagt 63,1% eind 2023.

Op basis van de vereist eigen vermogen berekeningen bedraagt de voorgeschreven buffer voor het feitelijk renterisico € 143.586 (4,0%) en voor het strategisch renterisico € 140.800 (3,8%) eind 2023.

Kerncijfers

Voorwoord

Profiel

Bestuursverslag

Oordeel verantwoordingsorgaan

Verslag Raad van Toezicht

Jaarrekening

Overig

Jaarverslag 2023

Aandelen en vastgoed risico (S2)

Ons pensioenfonds loopt het risico dat haar beleggingen in aandelen en in vastgoed in waarde dalen. In het beleggingsbeleid wordt met dergelijke risico's rekening gehouden door onder meer een toepassing van voldoende spreiding in de beleggingsportefeuille naar regio's en markten. De volatiliteit van de marktwaarden (prijsrisico's) van beleggingen wordt periodiek geëvalueerd en kan leiden tot bijstellingen in het vermogensbeheer.

(in duizenden euro)

	31-12-2023		31-12-2022	
Verdeling aandelen en vastgoed per categorie:				
Beursgenoteerd vastgoed	2.316	0,2%	2.650	0,2%
Niet-beursgenoteerd vastgoed	325.719	27,9%	361.149	33,8%
Ontwikkelde markten (Mature markets)	696.920	59,8%	600.666	56,3%
Opkomende markten (Emerging markets)	140.855	12,1%	103.127	9,7%
	1.165.810	100,0%	1.067.592	100,0%

De berekening van het vereist eigen vermogen voor aandelen- en vastgoedrisico's wordt uitgevoerd op basis van de door DNB voorgeschreven schokken die variëren overeenkomstig de risicograad van het type belegging. Voor beleggingen in ontwikkelde markten worden lagere buffers voorgeschreven dan voor beleggingen in opkomende markten. De buffer voor het feitelijk zakelijke waarden risico eind 2023 bedraagt € 276.599 (10,0%) en voor het strategisch zakelijke waarden risico € 304.788 (11,2%).

Kerncijfers

Voorwoord

Profiel

Bestuursverslag

Oordeel verantwoordingsorgaan

Verslag Raad van Toezicht

Jaarrekening

Overig

Jaarverslag 2023

Valutarisico (S3)

Het valutarisico wordt veroorzaakt doordat de verplichtingen van het pensioenfonds in euro's luiden terwijl een deel van de beleggingen van ons pensioenfonds in niet-euro luiden. Ons pensioenfonds loopt het risico dat haar buitenlandse beleggingen dalen in waarde als gevolg van valutakoersontwikkelingen. Ons pensioenfonds kiest er daarom voor om een gedeelte van haar buitenlandse valuta's af te dekken. Het valutarisico wordt berekend over het risico dat wordt gelopen na afdekking en met gebruikmaking van de door DNB voorgeschreven schokken. Afdekking van het valutarisico vindt plaats via derivatencontracten.

(in duizenden euro)	31-12-2023		31-12-2022	
Totaal beleggingen naar valuta voor afdekking met derivaten				
Euro	2.137.565	69,1%	1.636.397	67,0%
Amerikaanse dollar	604.322	19,5%	567.835	23,2%
Britse pound sterling	46.406	1,5%	40.052	1,6%
Japanse yen	69.727	2,3%	66.769	2,7%
Zwitserse frank	32.963	1,1%	17.456	0,7%
Overige valuta	184.917	6,0%	72.573	3,0%
Marktwaaarde valutaderivaten	17.804	0,5%	41.969	1,8%
	3.093.704	100,0%	2.443.051	100,0%
Totaal beleggingen naar valuta na afdekking met derivaten				
Euro	2.772.651	89,7%	2.245.528	91,9%
Amerikaanse dollar	139.780	4,5%	104.410	4,3%
Britse pound sterling	4.628	0,1%	4.614	0,2%
Japanse yen	24.809	0,8%	12.607	0,5%
Zwitserse frank	10.367	0,3%	4.187	0,2%
Overige valuta	141.469	4,6%	71.705	2,9%
	3.093.704	100,0%	2.443.051	100,0%

Strategisch dekt ons fonds 100%, met een range van 50% en 110%, van haar beleggingen in Amerikaanse dollar, Canadese dollar, Australische dollar, Britse pound sterling, Zwitserse franc, Zweedse Kroon en Japanse yen af. Beleggingen in overige valuta worden niet afgedekt.

Feitelijk heeft ons fonds 64,7% van haar totale beleggingen in vreemde valuta afgedekt. Het feitelijk afdekkingspercentage is binnen de strategische range ondanks dat er naast de zes hierboven genoemde valuta, ook beleggingen zijn in andere valuta.

Kerncijfers

Voorwoord

Profiel

Bestuursverslag

Oordeel verantwoordingsorgaan

Verslag Raad van Toezicht

Jaarrekening

Overig

Jaarverslag 2023

Hoogte buffer

De buffer voor het feitelijk valuta risico bedraagt eind 2023 € 52.606 (0,2%) en voor het strategisch valuta risico € 42.692 (0,2%).

Kredietrisico (S5)

Ons pensioenfonds loopt het risico dat één of meerdere van haar tegenpartijen niet aan de afgesproken betalingen kan voldoen met als gevolg een afboeking op een (obligatie-) belegging. Hiervoor moet een buffer worden aangehouden waarvan de hoogte voornamelijk afhangt van de kredietwaardigheid van de partijen waarin belegd wordt. Deze kredietwaardigheid komt tot uitdrukking in de 'rating' van een obligatie of tegenpartij. Een AAA rating betekent dat aan de vastrentende waarden belegging het laagst mogelijke kredietrisico is verbonden. Kredietrisico dat is verbonden aan transacties in valutaderivaten wordt beheerst door het afsluiten van standaardcontracten met zorgvuldig geselecteerde tegenpartijen. Het individueel beoordelen van de kredietwaardigheid van die tegenpartijen, het eisen van voldoende onderpand en een adequate monitoring met betrekking tot de gestelde eisen inzake het onderpand.

(in duizenden euro)	31-12-2023		31-12-2022	
Rating vastrentende waarden:				
AAA	981.019	51,0%	679.292	49,7%
AA	729.102	38,0%	507.121	37,1%
A	93.725	4,9%	85.489	6,3%
BBB	7.117	0,4%	7.408	0,5%
Lager dan BBB	109.441	5,7%	82.009	6,0%
Overige	126	0,0%	5.293	0,4%
	1.920.530	100,0%	1.366.612	100,0%
Verdeling vastrentende waarden naar looptijd:				
Resterende looptijd < 1 jaar	59.289	3,1%	163.196	11,9%
Resterende looptijd >= 1 en < 5 jaar	140.550	7,3%	134.820	9,9%
Resterende looptijd >= 5 jaar	1.720.691	89,6%	1.068.596	78,2%
	1.920.530	100,0%	1.366.612	100,0%

Hoogte buffer

Op basis van de ratingverdeling van de beleggingen in vastrentende waarden is de voorgeschreven buffer voor het feitelijk kredietrisico eind 2023 € 135.226 (4,0%) en voor het strategisch krediet- risico € 134.033 (3,9%).

Kerncijfers

Voorwoord

Profiel

Bestuursverslag

Oordeel verantwoordingsorgaan

Verslag Raad van Toezicht

Jaarrekening

Overig

Verzekeringstechnisch risico (S6)

Binnen het verzekeringstechnisch risico worden in principe alleen risico's meegenomen die verband houden met sterfte. Het omvat de risico's als gevolg van afwijkingen ten opzichte van de verwachte sterfte en afwijkingen van de verwachte sterftetrend (langleven risico). Tot het verzekeringstechnische risico worden gerekend: procesrisico, risico-opslag voor afwijkingen ten opzichte van de sterftetrend en negatieve stochastische afwijkingen van de verwachtingswaarde. Deze drie risico's bedragen een percentage van de op actuele waarde berekende technische voorziening. Het procesrisico neemt af naarmate het deelnemersbestand toeneemt, omdat het sterfteproces dan beter kan worden geschat.

De beide andere risicofactoren houden respectievelijk rekening met de onzekerheid in de sterftetrend en met de negatieve stochastische afwijkingen.

Ons pensioenfonds hanteert bij de bepaling van de technische voorzieningen de meest recente overlevingstafel: de Prognosetafel AG2022. Deze overlevingstafel houdt rekening met de verwachte toekomstige stijging van de levensverwachting. Daarnaast corrigeert het fonds de sterftekansen die volgen uit de Prognosetafel AG2022 door rekening te houden met fondsspecifieke ervaringssterfte.

Ons pensioenfonds heeft een excess-of-loss herverzekering afgesloten ter dekking van het overlijdensrisico en het arbeidsongeschiktheidsrisico. Deze herverzekering dekt de risico's van sterfte en arbeidsongeschiktheid af, voor zover deze boven het afgesproken eigen risico uitkomen. Twee jaar na afloop van de contractperiode wordt door de verzekeraar bepaald aan de hand van de overlijdenskapitalen en arbeidsongeschiktheidskapitalen of er uitkering plaatsvindt uit hoofde van overlijdensrisico en/of arbeidsongeschiktheidsrisico. Op het herverzekeringscontract is geen winstdeling van toepassing.

Hoogte buffer

De buffer voor het feitelijk verzekeringstechnisch risico bedraagt € 94.383 (0,8%) en voor het strategisch verzekeringstechnisch risico € 94.383 (0,8%).

Kerncijfers

Voorwoord

Profiel

Bestuursverslag

Oordeel verantwoordingsorgaan

Verslag Raad van Toezicht

Jaarrekening

Overig

Jaarverslag 2023

Concentratierisico (S8)

Concentratierisico's kunnen optreden bij een concentratie van de beleggingsportefeuille in regio's, economische sectoren of bij tegenpartijen. De spreiding van de portefeuille is in de toelichting op de balans nader toegelicht.

Vastgoed en aandelen (in duizenden euro)	31-12-2023		31-12-2022	
Verdeling vastgoed en aandelen per regio:				
Europa	385.795	33,1%	326.618	30,6%
Noord-Amerika	518.212	44,5%	504.161	47,2%
Azië Pacific	130.079	11,2%	123.761	11,6%
Overige ontwikkelde markten	64.462	5,5%	40.189	3,8%
Overige opkomende markten	67.786	5,8%	53.447	5,0%
Overige	-524	-0,1%	19.416	1,8%
	1.165.810	100,0%	1.067.592	100,0%
Vastrentende waarden (in duizenden euro)				
Verdeling vastrentende waarden per regio:				
Europa	1.740.438	90,7%	1.194.687	87,4%
Noord-Amerika	105.411	5,5%	95.021	7,0%
Azië Pacific	21.870	1,1%	7.956	0,6%
Overige ontwikkelde markten	25.142	1,3%	20.874	1,5%
Overige opkomende markten	17.356	0,9%	2.025	0,1%
Overige	10.313	0,5%	46.049	3,4%
	1.920.530	100,0%	1.366.612	100,0%

Ons fonds heeft geen posities in eenzelfde uitgevende instelling in vastgoed en aandelen groter dan 2% van de totale beleggingen.

Er is geen sprake van een zodanige concentratie van beleggingen bij risicovolle debiteuren, fondsen, regio's of markten dat hiervoor een extra buffer nodig is bovenop de reeds berekende (standaard-)schokken.

Actief beheer risico (S10)

Actief beheer risico ontstaat doordat vermogensbeheerders actief beheer voeren op (delen van) de beleggingsportefeuille.

Onder actief beheer worden afwijkende posities in portefeuilles verstaan die worden ingenomen ten opzichte van strategische benchmarks. De mate van actief beheer wordt bepaald aan de hand van de toegestane afwijking, uitgedrukt

Kerncijfers

Voorwoord

Profiel

Bestuursverslag

Oordeel verantwoordingsorgaan

Verslag Raad van Toezicht

Jaarrekening

Overig

in een statistische maatstaf, de 'tracking error'. Een lage tracking error impliceert dat het feitelijke rendement dicht bij de gekozen benchmark ligt, terwijl een hoge tracking error aangeeft dat het rendement duidelijk van de benchmark kan afwijken. Een hogere tracking error impliceert daarmee een hoger actief beheer risico.

Hoogte buffer

De buffer voor het feitelijk actief beheer risico bedraagt eind 2023 € 12.582 (0,0%) en voor het strategisch verzekeringstechnisch risico € 17.505 (0,0%).

Er worden geen beleggingen uitgeleend. Beleggingen in de aan ons fonds verbonden ondernemingen vinden uitsluitend plaats als onderdeel van de aandelenbeleggingen in fondsen en mandaten die overeenkomstig een vaste index worden beheerd door externe vermogensbeheerders. En alleen voor zover de verbonden ondernemingen in die vaste index zijn opgenomen.

Diversificatie-effect

Het DNB standaardmodel schrijft per risico een buffer voor. Omdat niet alle risico's zich gelijktijdig (in volle omvang) voordoen, wordt rekening gehouden met een risico-verlagend effect van spreiding. Bij ons pensioenfonds is dit voor de feitelijke beleggingsportefeuille eind 2023 € -254.593 en voor de strategische beleggingsportefeuille € -252.535.

Bestemming saldo van baten en lasten

Het saldo van baten en lasten wordt, conform de statuten en de ABTN, als volgt verdeeld:

(in duizenden euro)

	2023	2022
Fondsvermogen	233.410	109.921
	233.410	109.921

Kerncijfers

Voorwoord

Profiel

Bestuursverslag

Oordeel verantwoordingsorgaan

Verslag Raad van Toezicht

Jaarrekening

Overig

Gebeurtenissen na balansdatum

Er zijn geen gebeurtenissen na balansdatum.

Kerncijfers

Voorwoord

Profiel

Bestuursverslag

Oordeel verantwoordingsorgaan

Verslag Raad van Toezicht

Jaarrekening

Overig

08. Overig

Kerncijfers

Voorwoord

Profiel

Bestuursverslag

Oordeel verantwoordingsorgaan

Verslag Raad van Toezicht

Jaarrekening

Overig

Jaarverslag 2023

8. Overig

8.1. Actuariële verklaring

Opdracht

Door Stichting ING CDC Pensioenfonds te Amsterdam is aan Milliman Pensioenen B.V. de opdracht verleend tot het afgeven van een actuariële verklaring als bedoeld in de Pensioenwet over het boekjaar 2023.

Onafhankelijkheid

Als waarmederend actuaaris ben ik onafhankelijk van Stichting ING CDC Pensioenfonds zoals vereist conform artikel 148 van de Pensioenwet. Dit geldt tevens voor andere actuarissen en deskundigen die werkzaam zijn bij Milliman Pensioenen B.V.

Gegevens

De gegevens waarop mijn onderzoek is gebaseerd, zijn verstrekt door en tot stand gekomen onder de verantwoordelijkheid van het bestuur van het pensioenfonds. Voor de toetsing van de technische voorzieningen en voor de beoordeling van de vermogenspositie heb ik mij gebaseerd op de financiële gegevens die ten grondslag liggen aan de jaarrekening.

Afstemming accountant

Op basis van de door mij en de accountant gehanteerde Handreiking heeft afstemming plaatsgevonden over de werkzaamheden en de verwachtingen bij de controle van het boekjaar. Voor de toetsing van de technische voorzieningen en voor de beoordeling van de vermogenspositie als geheel heb ik de materialiteit bepaald op 15.632. Met de accountant ben ik overeengekomen om geconstateerde afwijkingen boven 468 te rapporteren.

Deze afspraken zijn vastgelegd en de uitkomsten van mijn bevindingen zijn met de accountant besproken.

Ik heb voorts gebruik gemaakt van de door de accountant in het kader van de jaarrekeningcontrole onderzochte basisgegevens. De accountant van het pensioenfonds heeft mij geïnformeerd over zijn bevindingen ten aanzien van de betrouwbaarheid (materiële juistheid en volledigheid) van de basisgegevens en de overige uitgangspunten die voor mijn oordeel van belang zijn.

Kerncijfers

Voorwoord

Profiel

Bestuursverslag

Oordeel verantwoordingsorgaan

Verslag Raad van Toezicht

Jaarrekening

Overig

Jaarverslag 2023

Werkzaamheden

Ter uitvoering van de opdracht heb ik, conform mijn wettelijke verantwoordelijkheid zoals beschreven in artikel 147 van de Pensioenwet, onderzocht of is voldaan aan de artikelen 126 tot en met 140 van de Pensioenwet. De door het pensioenfonds verstrekte basisgegevens zijn zodanig dat ik die gegevens als uitgangspunt van de door mij beoordeelde berekeningen heb aanvaard.

Als onderdeel van de werkzaamheden voor de opdracht heb ik onder meer onderzocht of:

- ▲ toereikende technische voorzieningen zijn vastgesteld met betrekking tot het geheel van pensioenverplichtingen;
- ▲ het minimaal vereist eigen vermogen en het vereist eigen vermogen conform de wettelijke bepalingen zijn vastgesteld;
- ▲ de kostendekkende premie voldoet aan de gestelde wettelijke vereisten;
- ▲ het beleggingsbeleid in overeenstemming is met de prudent-person regel.

Voorts heb ik mij een oordeel gevormd over de vermogenspositie van het pensioenfonds. Daarbij heb ik mij gebaseerd op de tot en met balansdatum aangepane verplichtingen en de op dat moment aanwezige middelen en is mede het financieel beleid van het pensioenfonds in aanmerking genomen.

Mijn onderzoek heb ik zodanig uitgevoerd, dat een redelijke mate van zekerheid wordt verkregen dat de resultaten geen onjuistheden van materieel belang bevatten.

De beschreven werkzaamheden en de uitvoering daarvan zijn in overeenstemming met de binnen het Koninklijk Actuarieel Genootschap geldende normen en gebruiken en vormen naar mijn mening een deugdelijke grondslag voor mijn oordeel.

Oordeel

Overeenkomstig de beschreven berekeningsregels en uitgangspunten zijn toereikende technische voorzieningen vastgesteld met betrekking tot het geheel van pensioenverplichtingen.

Het eigen vermogen van het pensioenfonds is op de balansdatum hoger dan het wettelijk vereist eigen vermogen.

Met inachtneming van het voorafgaande heb ik mij ervan overtuigd dat is voldaan aan de artikelen 126 tot en met 140 van de Pensioenwet.

De beleidsdekkingsgraad van het pensioenfonds op balansdatum is hoger dan de dekkingsgraad bij het vereist eigen vermogen.

Mijn oordeel over de vermogenspositie van Stichting ING CDC Pensioenfonds is gebaseerd op de tot en met balansdatum aangepane verplichtingen en de op dat moment aanwezige middelen. De vermogenspositie is naar mijn mening naar onze mening voldoende.

Daarbij is in aanmerking genomen dat de mogelijkheden tot het realiseren van de toeslagen beperkt zijn.

Amsterdam, 25 juni 2024

Drs. R. van der Meer AAG
verbonden aan Milliman Pensioenen B.V.

Kerncijfers

Voorwoord

Profiel

Bestuursverslag

Oordeel verantwoordingsorgaan

Verslag Raad van Toezicht

Jaarrekening

Overig

Jaarverslag 2023

8.2. Controleverklaring van de onafhankelijke accountant

Aan het bestuur van Stichting ING CDC Pensioenfonds

Verklaring over de in het jaarverslag opgenomen jaarrekening 2023

Ons oordeel

Wij hebben de jaarrekening 2023 van Stichting ING CDC Pensioenfonds te Amsterdam gecontroleerd.

Naar ons oordeel geeft de jaarrekening een getrouw beeld van de grootte en de samenstelling van het vermogen van Stichting ING CDC Pensioenfonds op 31 december 2023 en van de staat van baten en lasten over 2023 in overeenstemming met Titel 9 Boek 2 BW.

De jaarrekening bestaat uit:

1. de balans per 31 december 2023;
2. de staat van baten en lasten over 2023; en
3. de toelichting met een overzicht van de gehanteerde grondslagen voor financiële verslaggeving en andere toelichtingen.

De basis voor ons oordeel

Wij hebben onze controle uitgevoerd volgens het Nederlands recht, waaronder ook de Nederlandse controlestandaarden vallen. Onze verantwoordelijkheden op grond hiervan zijn beschreven in de sectie 'Onze verantwoordelijkheden voor de controle van de jaarrekening'.

Wij zijn onafhankelijk van het pensioenfonds zoals vereist in de Wet toezicht accountantsorganisaties (Wta), de Verordening inzake de onafhankelijkheid van accountants bij assurance-opdrachten (ViO) en andere voor de opdracht relevante onafhankelijkheidsregels in Nederland. Verder hebben wij voldaan aan de Verordening gedrags- en beroepsregels accountants (VGBA).

Wij vinden dat de door ons verkregen controle-informatie voldoende en geschikt is als basis voor ons oordeel.

Informatie ter ondersteuning van ons oordeel

Wij hebben onze controlewerkzaamheden bepaald in het kader van de controle van de jaarrekening als geheel en bij het vormen van ons oordeel hierover. Onderstaande informatie ter ondersteuning van ons oordeel moet in dat kader worden gezien en niet als afzonderlijke oordelen of conclusies.

Kerncijfers

Voorwoord

Profiel

Bestuursverslag

Oordeel verantwoordingsorgaan

Verslag Raad van Toezicht

Jaarrekening

Overig

Jaarverslag 2023

Materialiteit

Afwijkingen kunnen ontstaan als gevolg van fraude of fouten en zijn materieel indien redelijkerwijs kan worden verwacht dat deze, afzonderlijk of gezamenlijk, van invloed kunnen zijn op de economische beslissingen die gebruikers op basis van deze jaarrekening nemen. De materialiteit beïnvloedt de aard, timing en omvang van onze controlewerkzaamheden en de evaluatie van het effect van onderkende afwijkingen op ons oordeel.

Op basis van onze professionele oordeelsvorming hebben wij de materialiteit voor de jaarrekening als geheel bepaald op € 15,6 miljoen. De materialiteit is vastgesteld op basis van een percentage van 0,5% van de som van het stichtingskapitaal, de reserves en de technische voorzieningen. Wij hebben voor deze grondslag gekozen gelet op het feit dat deze bepalend is bij de berekening van de (beleids-) dekkingsgraad. Wij houden ook rekening met afwijkingen en/of mogelijke afwijkingen die naar onze mening voor de gebruikers van de jaarrekening om kwalitatieve redenen materieel zijn. Wij zijn met het bestuur overeengekomen dat wij aan hen tijdens onze controle geconstateerde afwijkingen boven € 469.000 rapporteren, alsmede kleinere afwijkingen die naar onze mening om kwalitatieve redenen relevant zijn.

Controleaanpak frauderisico's en niet-naleving van wet- en regelgeving

Frauderisicobeheersing door het pensioenfonds

Wij hebben risico's geïdentificeerd en ingeschat op een afwijking van materieel belang op de jaarrekening die het gevolg is van fraude. Wij hebben tijdens onze controle inzicht verkregen in de entiteit en haar omgeving, de componenten van het interne beheersingssysteem, waaronder het risico-inschattingsproces en de wijze waarop het bestuur inspeelt op frauderisico's en het interne beheersingssysteem monitort en de wijze waarop de Raad van Toezicht het toezicht uitoefent, alsmede de uitkomsten daarvan.

Wij constateren dat er sprake is van een risicobeheersingssysteem op basis van het concept 'three lines of defence'. Dit betreft verschillende verdedigingslijnen op basis van de interne processen en drie sleutelfuncties (risicomanagement, actuariële functie en de interne audit functie).

Het bestuur beschikt over een frauderisicoanalyse als onderdeel van de 'SIRA' (Systematische Integriteitsrisico Analyse). Het bestuur heeft in deze analyse integriteitsrisico's in kaart gebracht in verschillende deelgebieden waaronder fraude en corruptie. De SIRA wordt periodiek geëvalueerd en aangepast om te waarborgen dat deze actueel en effectief is.

De SIRA wordt door het bestuur besproken met en beoordeeld door de Raad van Toezicht. We verwijzen naar [pagina 42](#) van het bestuursverslag waarin het bestuur het integriteitsrisico van het pensioenfonds adresseert.

Kerncijfers

Voorwoord

Profiel

Bestuursverslag

Oordeel verantwoordingsorgaan

Verslag Raad van Toezicht

Jaarrekening

Overig

Jaarverslag 2023

Onze frauderisico-analyse

Als onderdeel van ons proces voor het identificeren van risico's op een afwijking van materieel belang in de jaarrekening die het gevolg is van fraude, hebben wij frauderisicofactoren overwogen met betrekking tot frauduleuze financiële verslaggeving, oneigenlijke toe-eigening van activa en corruptie. Wij hebben geëvalueerd of deze factoren een indicatie vormden voor de aanwezigheid van het risico op afwijkingen van materieel belang als gevolg van fraude.

Het veronderstelde frauderisico met betrekking tot de opbrengstverantwoording is weerlegd, gezien de aard van de opbrengsten. De opbrengsten bestaan uit premiebijdragen die per deelnemer over de pensioengrondslag met een vastgesteld tarief worden berekend en daardoor op objectieve wijze zijn vast te stellen. De beleggingsopbrengsten bestaan uit directe en indirecte (gerealiseerde en ongerealiseerde) beleggingsopbrengsten. De directe beleggingsopbrengsten betreffen homogene en niet-complexe opbrengststromen, zonder significante schattingselementen. Ten aanzien van de indirecte gerealiseerde beleggingsresultaten hebben wij het veronderstelde frauderisico weerlegd omdat er geen verhoogde druk is op het bestuur van het pensioenfonds om de opbrengstverantwoording te sturen en de gelegenheid om de opbrengstverantwoording materieel te beïnvloeden zeer beperkt is, mede door de aanwezige uitbestedingsrelaties. Ten aanzien van de indirecte ongerealiseerde beleggingsopbrengsten geldt dat deze op eenvoudige wijze af te leiden is van de waardering van de beleggingen.

Bij al onze controles besteden wij aandacht aan de risico's van het doorbreken van interne beheersing door management. Wij hebben bijzondere aandacht gehad voor posten met een hoge schattingonzekerheid, zoals de technische voorzieningen. We verwijzen hierbij ook naar de kernpunten van onze controle voor onze specifieke controle-aanpak voor dit risico.

Onze specifieke controle-aanpak voor de frauderisico's

Aanvullend hebben wij werkzaamheden uitgevoerd ten aanzien van andere risico's op management override, zoals het toetsen van in het grootboek vastgelegde journaalposten en andere aanpassingen die tijdens het opstellen van de jaarrekening zijn aangebracht.

Daarnaast hebben wij ook aandacht besteed aan significante transacties buiten de normale bedrijfsvoering. Daarbij hebben wij vastgesteld dat er geen significante transacties hebben plaatsgevonden buiten de normale bedrijfsvoering.

Verder hebben wij geëvalueerd of de keuze en toepassing van de grondslagen voor financiële verslaggeving door het pensioenfonds mogelijk wijzen op frauduleuze financiële verslaggeving. Tevens hebben we elementen van onvoorspelbaarheid opgenomen in onze controlewerkzaamheden. Ook hebben wij de uitkomst van andere controlewerkzaamheden beoordeeld en overwogen of er bevindingen zijn die aanwijzing geven voor fraude of het niet-naleven van wet- en regelgeving. Wij hebben kennis genomen van de beschikbare informatie en om inlichtingen gevraagd bij leden van het bestuur en Raad van Toezicht.

Kerncijfers

Voorwoord

Profiel

Bestuursverslag

Oordeel verantwoordingsorgaan

Verslag Raad van Toezicht

Jaarrekening

Overig

Jaarverslag 2023

Onze specifieke controle-aanpak voor risico's op niet-naleving van wet- en regelgeving

Wij hebben inzicht verworven in de relevante wet- en regelgeving voor het pensioenfonds en achten de volgende wet- en regelgeving relevant voor het pensioenfonds:

- ▲ Pensioenwet
- ▲ Besluit Financieel toetsingskader pensioenfonds (Bftp)

Wij hebben gesprekken gevoerd met het bestuur en de Raad van Toezicht om inzicht te verkrijgen in welke mate er is voldaan aan wet- en regelgeving. Ook hebben wij communicatie gelezen met De Nederlandsche Bank (DNB) en Autoriteit Financiële Markten (AFM). Wij hebben een schriftelijke bevestiging verkregen van het bestuur dat alle bekende aangelegenheden van (vermoede) niet-naleving aan ons zijn gemeld.

Onze observaties

De hiervoor vermelde werkzaamheden zijn uitgevoerd in het kader van de controle van de jaarrekening. Ze zijn daarom niet gepland en uitgevoerd als een specifiek onderzoek gericht op fraude en het niet voldoen aan wet- en regelgeving. Deze werkzaamheden hebben niet geleid tot bevindingen.

Controleaanpak continuïteit

Het bestuur heeft de jaarrekening opgemaakt uitgaande van de continuïteit van het geheel van de werkzaamheden voor de periode van minimaal twaalf maanden vanaf de datum van opmaken van de jaarrekening.

Wij hebben de beoordeling van de continuïteitsveronderstelling met het bestuur besproken en geëvalueerd. Bij deze beoordeling hebben wij in ogenschouw genomen dat vermogenspositie van het pensioenfonds toereikend wordt geacht en het niet nodig is een herstelplan in te dienen bij De Nederlandsche Bank.

Deze beoordeling levert geen informatie op die strijdig is met de veronderstellingen en aannames van het bestuur met betrekking tot de gehanteerde continuïteitsveronderstelling.

Onze observaties

Onze controlewerkzaamheden hebben geen informatie opgeleverd die strijdig is met de veronderstellingen en aannames van het bestuur over de gehanteerde continuïteitsveronderstelling.

De kernpunten van onze controle

In de kernpunten van onze controle beschrijven wij zaken die naar ons professionele oordeel het meest belangrijk waren tijdens onze controle van de jaarrekening. De kernpunten van onze controle hebben wij met het bestuur gecommuniceerd, maar vormen geen volledige weergave van alles wat is besproken.

Kerncijfers

Voorwoord

Profiel

Bestuursverslag

Oordeel verantwoordingsorgaan

Verslag Raad van Toezicht

Jaarrekening

Overig

Jaarverslag 2023

Wij hebben onze controlewerkzaamheden met betrekking tot deze kernpunten bepaald in het kader van de jaarrekeningcontrole als geheel. Onze bevindingen ten aanzien van de individuele kernpunten moeten in dat kader worden gezien en niet als afzonderlijke oordelen over deze kernpunten.

Beschrijving kernpunt	Samenvatting uitgevoerde werkzaamheden
Waardering van beleggingen De beleggingen zijn een significante post op de balans van het pensioenfonds en bestaan naast beursgenoteerde effecten uit beleggingen in beleggingsfondsen en derivaten. In de toelichting op de jaarrekening geeft het pensioenfonds de gehanteerde waarderingsgrondslagen weer. In paragraaf 1 van de toelichting op de balans per 31 december 2023 zijn de gehanteerde waarderingsmethoden en belangrijke veronderstellingen voor waardering van de beleggingen uiteengezet. De beoordeling van de reële waarde van de beleggingen is significant voor onze controle.	Onze controlewerkzaamheden omvatten onder andere het: <ul style="list-style-type: none"> • beoordelen van de juiste werking van interne beheersingsmaatregelen bij de uitvoeringsorganisatie belast met het voeren van de beleggingsadministratie en bewaring van de beleggingen. Voor zover relevant en mogelijk hebben wij gebruikgemaakt van de rapportages met betrekking tot de interne beheersing binnen de uitvoeringsorganisatie (SOC 1-rapportages); • voor beleggingen in beursgenoteerde effecten: het toetsen van de waardering door middel van "re-pricing"; • voor beleggingen in beleggingsfondsen: vaststellen dat de waarderingsgrondslagen van de beleggingsfondsen vergelijkbaar zijn met die van het pensioenfonds en dat de waarde per participatie volgens deze jaarrekeningen overeenkomt met de door het pensioenfonds gehanteerde waarde; • voor de derivaten: beoordelen of de gehanteerde waarderingsmethoden en technieken geschikt zijn om binnen de geldende verslaggevingsregels te komen tot de marktwaarde van deze beleggingen. Verder het beoordelen van de uitkomsten van de waarderingsmodellen waarbij wij tevens een eigen waarderingsspecialist hebben ingeschakeld; • toetsen of de in de jaarrekening opgenomen toelichting adequaat is gegeven de geldende verslaggevingsregels.

Beschrijving kernpunt	Samenvatting uitgevoerde werkzaamheden
Waardering van de technische voorzieningen De technische voorzieningen, waaronder de voorziening pensioenverplichtingen voor risico pensioenfonds, zijn gevormd ter dekking van de belangrijkste verplichtingen van het pensioenfonds. In de toelichting op de jaarrekening geeft het pensioenfonds de gehanteerde waarderingsgrondslagen weer. In het onderdeel 'risicobeheer' (risicoparagraaf) is de gevoeligheid van de berekening van de technische voorzieningen voor schattingen uiteengezet, inclusief onzekerheden.	Bij de vaststelling van de adequate waardering, waaronder de toereikendheid van deze voorziening, hebben wij gebruik gemaakt van de uitkomsten van de werkzaamheden van de certificerend actuaaris. Om dit te kunnen doen hebben wij onder andere instructies gegeven aan de certificerend actuaaris en hebben wij de bevindingen met hem besproken. Door ons is tevens nagegaan of: <ul style="list-style-type: none"> • de administratieve basisgegevens van deelnemers, slapers en pensioengerechtigden, die door de certificerend actuaaris worden gehanteerd bij het certificeren van de actuariële berekening van de technische voorziening voor pensioenverplichtingen, in alle van materieel belang zijnde aspecten juist, volledig en in overeenstemming met de pensioenregeling door de uitvoeringsorganisatie zijn opgesteld; • de toegepaste methodiek ter bepaling van de voorziening aanvaardbaar is, gegeven de karakteristieken van de verzekerde risico's; • de door het bestuur gebruikte aannames en schattingen in overeenstemming zijn met de gekozen actuariële grondslagen, voldoende zijn onderbouwd en juist zijn toegepast; • de interne beheersing met betrekking tot mutatieverwerking in de pensioenadministratie is geborgd. Het afstemmen met gegevens van externe partijen waaronder de werkgever, maakt deel uit van de interne beheersing.
Volledigheid (premie)bijdragen werkgever Premiebijdragen zijn een belangrijke component van de opbrengsten van het pensioenfonds.	Onze controlewerkzaamheden omvatten onder andere het: <ul style="list-style-type: none"> • nagaan of de door het bestuur vastgestelde premie is berekend en in rekening is gebracht bij de werkgever; • nagaan of de kosten volgens afspraken gemaakt in de uitvoeringsovereenkomst zijn vergoed door de werkgever; • nagaan of de premie volledig in rekening is gebracht; • voor zover relevant beoordelen wij de juiste werking van de processen binnen de uitvoeringsorganisatie, mede op basis van het ontvangen ISAE 3402 Type II rapport.

Kerncijfers

Voorwoord

Profiel

Bestuursverslag

Oordeel verantwoordingsorgaan

Verslag Raad van Toezicht

Jaarrekening

Overig

Jaarverslag 2023

Verklaring over de in het jaarverslag opgenomen andere informatie

Naast de jaarrekening en onze controleverklaring daarbij, omvat het jaarverslag andere informatie bestaande uit de volgende onderdelen; kerncijfers, voorwoord, profiel, bestuursverslag, verslag verantwoordingsorgaan, rapport raad van toezicht en overig.

Op grond van onderstaande werkzaamheden zijn wij van mening dat de andere informatie:

- ▲ met de jaarrekening verenigbaar is en geen materiële afwijkingen bevat;
- ▲ alle informatie bevat die op grond van Titel 9 Boek 2 BW is vereist.

Wij hebben de andere informatie gelezen en hebben op basis van onze kennis en ons begrip, verkregen vanuit de jaarrekeningcontrole of anderszins, overwogen of de andere informatie materiële afwijkingen bevat.

Met onze werkzaamheden hebben wij voldaan aan de vereisten in Titel 9 Boek 2 BW en de Nederlandse Standaard 720. Deze werkzaamheden hebben niet dezelfde diepgang als onze controlewerkzaamheden bij de jaarrekening.

Het bestuur is verantwoordelijk voor het opstellen van de andere informatie, waaronder het bestuursverslag en de overige gegevens in overeenstemming met Titel 9 Boek 2 BW.

Beschrijving van verantwoordelijkheden met betrekking tot de jaarrekening

Verantwoordelijkheden van het bestuur met betrekking tot de jaarrekening

Het bestuur is verantwoordelijk voor het opmaken en getrouw weergeven van de jaarrekening in overeenstemming met Titel 9 Boek 2 BW van het in Nederland geldende Burgerlijk Wetboek (BW). In dit kader is het bestuur verantwoordelijk voor een zodanige interne beheersing die het bestuur noodzakelijk acht om het opmaken van de jaarrekening mogelijk te maken zonder afwijkingen van materieel belang als gevolg van fouten of fraude.

Bij het opmaken van de jaarrekening moet het bestuur afwegen of het pensioenfonds in staat is om haar werkzaamheden in continuïteit voort te zetten. Op grond van genoemde verslaggevingsstelsels moet het bestuur de jaarrekening opmaken op basis van de continuïteitsveronderstelling, tenzij het bestuur het voornemen heeft om het pensioenfonds te liquideren of de bedrijfsactiviteiten te beëindigen of als beëindiging het enige realistische alternatief is.

Het bestuur moet gebeurtenissen en omstandigheden waardoor gerede twijfel zou kunnen bestaan of het pensioenfonds haar bedrijfsactiviteiten in continuïteit kan voortzetten, toelichten in de jaarrekening.

Kerncijfers

Voorwoord

Profiel

Bestuursverslag

Oordeel verantwoordingsorgaan

Verslag Raad van Toezicht

Jaarrekening

Overig

Jaarverslag 2023

Onze verantwoordelijkheden voor de controle van de jaarrekening

Onze verantwoordelijkheid is het zodanig plannen en uitvoeren van een controleopdracht dat wij daarmee voldoende en geschikte controle-informatie verkrijgen voor het door ons af te geven oordeel.

Onze controle is uitgevoerd met een hoge mate maar geen absolute mate van zekerheid waardoor het mogelijk is dat wij tijdens onze controle niet alle materiële fouten en fraude ontdekken.

Afwijkingen kunnen ontstaan als gevolg van fraude of fouten en zijn materieel indien redelijkerwijs kan worden verwacht dat deze, afzonderlijk of gezamenlijk, van invloed kunnen zijn op de economische beslissingen die gebruikers op basis van deze jaarrekening nemen. De materialiteit beïnvloedt de aard, timing en omvang van onze controlewerkzaamheden en de evaluatie van het effect van onderkende afwijkingen op ons oordeel.

Wij hebben deze accountantscontrole professioneel kritisch uitgevoerd en hebben waar relevant professionele oordeelsvorming toegepast in overeenstemming met de Nederlandse controlestandaarden, ethische voorschriften en de onafhankelijkheidseisen. Onze controle bestond onder andere uit:

- ▲ het identificeren en inschatten van de risico's dat de jaarrekening afwijkingen van materieel belang bevat als gevolg van fouten of fraude, het in reactie op deze risico's bepalen en uitvoeren van controlewerkzaamheden en het verkrijgen van controle-informatie die voldoende en geschikt is als basis voor ons oordeel. Bij fraude is het risico dat een afwijking van materieel belang niet ontdekt wordt groter dan bij fouten. Bij fraude kan sprake zijn van samenspanning, valsheid in geschrifte, het opzettelijk nalaten transacties vast te leggen, het opzettelijk verkeerd voorstellen van zaken of het doorbreken van de interne beheersing;
- ▲ het verkrijgen van inzicht in de interne beheersing die relevant is voor de controle met als doel controlewerkzaamheden te selecteren die passend zijn in de omstandigheden. Deze werkzaamheden hebben niet als doel om een oordeel uit te spreken over de effectiviteit van de interne beheersing van de stichting;
- ▲ het evalueren van de geschiktheid van de gebruikte grondslagen voor financiële verslaggeving en het evalueren van de redelijkheid van schattingen door het bestuur en de toelichtingen die daarover in de jaarrekening staan;
- ▲ het vaststellen dat de door het bestuur gehanteerde continuïteitsveronderstelling aanvaardbaar is. Tevens het op basis van de verkregen controle-informatie vaststellen of er gebeurtenissen en omstandigheden zijn waardoor gerede twijfel zou kunnen bestaan of de stichting haar bedrijfsactiviteiten in continuïteit kan voortzetten. Als wij concluderen dat er een onzekerheid van materieel belang bestaat, zijn wij verplicht om aandacht in onze controleverklaring te vestigen op de relevante gerelateerde toelichtingen in de jaarrekening. Als de toelichtingen inadequaat zijn, moeten wij onze verklaring aanpassen. Onze conclusies zijn gebaseerd op de controle-informatie die verkregen is tot de datum van onze controleverklaring. Toekomstige gebeurtenissen of omstandigheden kunnen er echter toe leiden dat de stichting haar continuïteit niet langer kan handhaven;
- ▲ het evalueren van de presentatie, structuur en inhoud van de jaarrekening en de daarin opgenomen toelichtingen; en
- ▲ het evalueren of de jaarrekening een getrouw beeld geeft van de onderliggende transacties en gebeurtenissen.

Kerncijfers

Voorwoord

Profiel

Bestuursverslag

Oordeel verantwoordingsorgaan

Verslag Raad van Toezicht

Jaarrekening

Overig

Wij communiceren met het bestuur onder andere over de geplande reikwijdte en timing van de controle en over de significante bevindingen die uit onze controle naar voren zijn gekomen, waaronder eventuele significante tekortkomingen in de interne beheersing.

Wij bevestigen aan het bestuur dat wij de relevante ethische voorschriften over onafhankelijkheid hebben nageleefd. Wij communiceren ook met het bestuur over alle relaties en andere zaken die redelijkerwijs onze onafhankelijkheid kunnen beïnvloeden en over de daarmee verband houdende maatregelen om onze onafhankelijkheid te waarborgen.

Wij bepalen de kernpunten van onze controle van de jaarrekening op basis van alle zaken die wij met het bestuur hebben besproken. Wij beschrijven deze kernpunten in onze controleverklaring, tenzij dit is verboden door wet- of regelgeving of in buitengewoon zeldzame omstandigheden wanneer het niet vermelden in het belang van het maatschappelijk verkeer is.

Rotterdam, 25 juni 2024

Forvis Mazars Accountants N.V.

Origineel getekend door: drs. C.A. Harteveld RA

Kerncijfers

Voorwoord

Profiel

Bestuursverslag

Oordeel verantwoordingsorgaan

Verslag Raad van Toezicht

Jaarrekening

Overig

8.3 Personalia (per 31 december 2023)

Bestuur

Benoemd namens de deelnemers

André Hollenkamp (59) voorzitter
Relevante nevenfunctie voorzitter NN CDC Pensioenfonds

Dick Ravesteijn (60) bestuurslid
Relevante nevenfunctie -

Ilse van der Weiden (58) bestuurslid
Relevante nevenfunctie bestuurslid NN CDC Pensioenfonds

Ivo Slikkerveer (60) bestuurslid
Relevante nevenfunctie -

Benoemd namens de werkgever

Willem Steenhoven (62) bestuurslid verantwoordingsorgaan
Relevante nevenfunctie voorzitter VO Pensioenfonds ING
lid commissie van beroep Kifid

Karin Berns (38) bestuurslid
Relevante nevenfunctie -

Lau Veldink (70) vice-voorzitter
Relevante nevenfunctie vice-voorzitter NN CDC Pensioenfonds

Jorg Sauren (50) bestuurslid
Relevante nevenfunctie bestuurslid NN CDC Pensioenfonds

Kerncijfers

Voorwoord

Profiel

Bestuursverslag

Oordeel verantwoordingsorgaan

Verslag Raad van Toezicht

Jaarrekening

Overig

Verantwoordingsorgaan

Benoemd namens de deelnemers

Elena Kalthoff-Seferiadis (56) lid VO

Ingrid Kassner (55) lid VO

Raad van toezicht

Irene Vermeeren-Keijzers (52) voorzitter RvT

Relevante nevenfuncties voorzitter RvT NN CDC Pensioenfonds

lid RvT Stichting Shell Pensioenfonds

lid Adviescommissie Pensioenrecht Nederlandse Orde van Advocaten

Advocaat-partner pensioenrecht Jones Day

Vaste annotator tijdschrift Jurisprudentie Arbeidsrecht (JAR)

André de Kraa (52) lid RvT

Relevante nevenfuncties uitvoerend bestuurder Stichting Pensioenfonds Essity

Lid RvT Stichting CRH Pensioenfonds

Pim Baljet (66) lid RvT

Relevante nevenfuncties lid RvT NN CDC Pensioenfonds

lid beleggingsadviescommissie en private equity committee ondernemingspensioenfonds van TNO

voorzitter beleggingsadviescommissie New Waves Investments BV

penningmeester Ottema-Kingma stichting

lid advisory board Global Cleantech Fund III (private equity fonds)

directeur Bank ten Cate&Cie

Benoemd namens de werkgever

René Lorrier (47) lid VO

Jippe Broekhuijsen (48) voorzitter VO

Kerncijfers

Voorwoord

Profiel

Bestuursverslag

Oordeel verantwoordingsorgaan

Verslag Raad van Toezicht

Jaarrekening

Overig

Jaarverslag 2023

Bijlage 1 Checklist Code Pensioenfondsen

Inventarisatie Code Pensioenfondsen

Stand per 31 december 2023

Hoe werkt de naleving van de Code?

De Code is wettelijk verankerd. De normen in de Code zijn een aanvulling op wet- en regelgeving. Een belangrijk thema als 'geschiktheid' is bijvoorbeeld in wet- en regelgeving al inhoudelijk uitgewerkt. In de Code leest u daarom meer de procedurele kant hiervan. De normen in de Code zijn weliswaar leidend, maar de Code laat ruimte voor de eigen verantwoordelijkheid van het pensioenfondsbestuur in de (beleids)keuzes die het maakt. Het doel van de Code is het bewustzijn van 'goed pensioenfondsbestuur' te stimuleren bij bestuurders, leden van het intern toezicht, het VO en het BO; het gaat om de 'state of mind'.

De pensioenfondsen mogen deze Code daarom naleven volgens het 'pas-toe-of-leg-uit'-beginsel. Dit betekent dat een pensioenfonds de normen van de Code toepast of in het jaarverslag motiveert waarom het een norm niet (volledig) toepast. Afwijken van de norm is dus mogelijk, als daar een goede reden voor is. Hoe het pensioenfonds de normen toepast, hangt mede af van zijn activiteiten en overige specifieke kenmerken. De Code geldt namelijk voor alle soorten pensioenfondsen. Het type pensioenfonds, de bestuursstructuur of het type regeling (DB of DC) kan verschillen, maar ook bijvoorbeeld de omvang van het vermogen en/of de deelnemersaantallen.

Kerncijfers

Voorwoord

Profiel

Bestuursverslag

Oordeel verantwoordingsorgaan

Verslag Raad van Toezicht

Jaarrekening

Overig

Jaarverslag 2023

Nr.	Norm	Conform norm? Vastgelegd in	Wat is er geregeld of Reden voor niet naleving c.q. te ondernemen actie
Thema 1 - Vertrouwen waarmaken Zij die voor het pensioenfonds verantwoordelijkheid dragen maken het in hen gestelde vertrouwen waar. Dat blijkt vooral uit adequaat bestuur, verantwoord beleggingsbeleid en zorgvuldig risicomanagement.			
1.	Het bestuur voert de regeling naar beste vermogen uit, in een evenwichtige afweging van belangen, en heeft hiervoor de eindverantwoordelijkheid.	Ja, toegepast. Statuten, het pensioenreglement, ABTN Uitbestedingsbeleid	De uitvoering van de pensioenregeling door het bestuur is geborgd in o.a. de statuten, het pensioenreglement, de ABTN en het uitbestedingsbeleid. <ul style="list-style-type: none"> • Het bestuur is belast met het besturen van het pensioenfonds. • Het bestuur is verantwoordelijk voor de uitvoering van de pensioenregeling. • Het bestuur richt zich daarbij naar de belangen van de bij het fonds betrokken deelnemers, gewezen deelnemers, andere aanspraakgerechtigden, de pensioengerechtigden en de werkgever en zorgen ervoor dat dezen zich door het bestuur op evenwichtige wijze vertegenwoordigd kunnen voelen.
2.	Het bestuur is verantwoordelijk en zorgt voor de uitvoering van de pensioenregeling. Het heeft een visie op die uitvoering, stelt eisen waaraan deze moet voldoen en bepaalt welk kostenniveau aanvaardbaar is.	Ja, toegepast. Statuten, het pensioenreglement, ABTN Uitbestedingsbeleid	Het bestuur van het fonds is verantwoordelijk voor het besturen van het fonds, de communicatie met verzekerden, de governance, het uitvoeren van de pensioenregeling, het voeren van financieel beheer, beheer van fondsvermogen en het beheersen van de risico's die het fonds loopt. <ul style="list-style-type: none"> • Uitgangspunt bij uitbesteding is dat het bestuur van het fonds te allen tijde verantwoordelijk blijft voor de beheersing van het door het fonds te voeren beleid, ook voor het gedeelte van de werkzaamheden dat is uitbesteed. • Aan de hand van de input uit het monitoringsproces wordt geëvalueerd of de uitbestedingspartner voldoet aan gemaakte afspraken en de in de SLA gestelde eisen. Afhankelijk van uitkomsten evaluatie en ernst mogelijke bevindingen, neemt bestuur besluit om uitbestedingsrelatie te continueren of te beëindigen.
3.	Het bestuur stelt een missie, visie en strategie op. Ook zorgt het voor een heldere en gedocumenteerde beleidsverantwoordelijkheidscyclus. Daarnaast toetst het bestuur periodiek de effectiviteit van zijn beleid en stuurt zo nodig bij.	Ja, toegepast. ABTN	De missie, visie en doelstellingen zijn vastgelegd in de ABTN. Er is daarnaast een strategiedocument opgesteld. Eveneens wordt hieraan in het jaarverslag aandacht besteed. Daarnaast is dit (deels) vastgelegd in het (verantwoord) beleggingsbeleid, het beleggings- en renteaafdekkingsbeleid, de verklaring beleggingsbeginselen, communicatiebeleidsplan en uitbestedingsbeleid. Toetsing vindt periodiek plaats via (financiële) rapportages en dekkingsgraadoverzichten.
4.	Bij alle besluiten legt het bestuur duidelijk vast op grond van welke overwegingen het besluit is genomen.	Ja, toegepast.	Besluiten alsmede de overwegingen op grond waarvan het besluit is genomen, worden vastgelegd in de verslagen van de bestuursvergaderingen.
5.	Het bestuur legt verantwoording af over het beleid dat het voert, de gerealiseerde uitkomsten van dit beleid en de beleidskeuzes die het eventueel voor de toekomst maakt. Het bestuur weegt daarbij de verschillende belangen af van de groepen die bij het pensioenfonds betrokken zijn. Ook geeft het bestuur inzicht in de risico's van de belanghebbenden op korte en lange termijn, gerelateerd aan het overeengekomen ambitieniveau.	Ja, toegepast. Jaarverslag	Het bestuur legt verantwoording af aan het verantwoordingsorgaan. Dit wordt o.a. beschreven in het jaarverslag. De (gewezen) deelnemers, andere aanspraakgerechtigden en gepensioneerden worden eveneens geïnformeerd via de kwartaalberichten op de website van het fonds, etc.

Kerncijfers

Voorwoord

Profiel

Bestuursverslag

Oordeel verantwoordingsorgaan

Verslag Raad van Toezicht

Jaarrekening

Overig

Nr.	Onderwerp	Conform norm? Vastgelegd in	Wat is er geregeld of Reden voor niet naleving c.q. te ondernemen actie
6.	Het bestuur houdt rekening met de verplichtingen die het fonds is aangegaan en draagt daarbij zorg voor optimaal rendement bij een aanvaardbaar risico.	Ja, toegepast. ABTN	Het beleggingsbeleid en risicobeleid is beschreven in de ABTN.
7.	Het bestuur zorgt ervoor dat er onder belanghebbenden draagvlak bestaat voor de keuzes over verantwoord beleggen.	Ja, toegepast.	Er is een continue dialoog met de aangesloten ondernemingen. Ten aanzien van Environmental Social Governance beleid legt het fonds rekenschap af aan het verantwoordingsorgaan.
8.	Het bestuur bevordert en borgt een cultuur waarin risicobewustzijn vanzelfsprekend is. Ook zorgt het ervoor dat het integrale risicomanagement adequaat georganiseerd is.	Ja, toegepast	Het fonds heeft een risk manager die verantwoordelijk is voor het risicomanagement. Twee keer per jaar worden de strategische risico's door het bestuur en de risk manager beoordeeld; eenmaal per jaar worden de niet-strategische risico's door het bestuur en de risk manager beoordeeld. Bij deze beoordelingen wordt bezien of de risico's nog steeds goed gewogen zijn en of er nog additionele beheersmaatregelen nodig zijn. De risk manager heeft een onafhankelijke lijn naar het bestuur.
9.	Het bestuur zorgt voor een noodprocedure om in spoedeisende situaties te kunnen handelen.	Ja, toegepast. Noodprocedure	De noodprocedure is een op zich zelf staand document dat tevens onderdeel uitmaakt van de ABTN (bijlage 7). De doelstelling is dat het bestuur binnen 24 uur een besluit kan nemen.
Thema 2 - Verantwoordelijkheid nemen Het bestuur neemt zijn verantwoordelijkheid voor de uitvoering van de pensioenregeling.			
10.	Het bestuur zorgt voor een heldere en expliciete taak- en rolverdeling tussen bestuur en uitvoering. Hierbij horen passende sturings- en controlemechanismen.	Ja, toegepast. ABTN	De taak- en rolverdeling tussen bestuur en uitvoering is vastgelegd in de ABTN. Eveneens komt deze verdeling tot uiting in de portefeuillehoudersoverleggen die het fonds kent. Voor de sturings- en controlemechanismen maakt het fonds gebruik van service level agreements (SLA's).
11.	Bij uitbesteding van taken neemt het bestuur in de overeenkomst met de dienstverlener adequate maatregelen op voor als de dienstverlener of een door hem ingeschakelde derde onvoldoende presteert, de overeenkomst niet naleeft, schade veroorzaakt door handelen of nalaten.	Ja, toegepast. Uitbestedingsbeleid	Conform het uitbestedingsbeleid wordt er in de desbetreffende uitbestedingsovereenkomst vastgelegd dat bij wanprestatie die niet kan worden gezuiverd de overeenkomst kan worden beëindigd en zijn er bepalingen opgenomen inzake aansprakelijkheid. In het monitoringsproces wordt hierop toegezien.
12.	Het bestuur zorgt dat het zicht heeft op de keten van uitbesteding.	Ja, toegepast	Het bestuur heeft zicht op de keten van uitbesteding door: <ul style="list-style-type: none"> • Het nemen van alle besluiten tot uitbesteding. • Een uitbesteder mag niet zonder toestemming of medeweten van het fonds een dienstverlening aan een derde uitbesteden. • Elk kwartaal rapporteert het bestuursbureau over de kwaliteit van de uitbestedingspartners. • Aan de hand van de uitkomsten van het monitoringsproces vindt jaarlijks een evaluatie plaats.

Kerncijfers

Voorwoord

Profiel

Bestuursverslag

Oordeel verantwoordingsorgaan

Verslag Raad van Toezicht

Jaarrekening

Overig

Nr.	Onderwerp	Conform norm? Vastgelegd in	Wat is er geregeld of Reden voor niet naleving c.q. te ondernemen actie
13.	Het bestuur zorgt ervoor dat het beloningsbeleid van partijen aan wie taken worden uitbesteed, niet aanmoedigt om meer risico's te nemen dan voor het fonds aanvaardbaar is. Om dit te bereiken maakt het bestuur dit onderdeel van de contractafspraken bij het sluiten of verlengen van de uitbestedingsovereenkomst of - indien van toepassing - via zijn aandeelhouderspositie.	Ja, toegepast. Uitbestedingsbeleid	In het uitbestedingsbeleid is vastgelegd dat in het voortraject (selectieprocedure) informatie wordt opgevraagd over het beloningsbeleid bij uitbesteede partijen en geldt als voorwaarde dat dat beleid geen prikkels mag hebben die aanzetten tot het nemen van overmatige risico's. In het contract wordt opgenomen dat het fonds wordt geïnformeerd indien de vergoedingenstructuur wordt gewijzigd.
14.	Het bestuur evalueert jaarlijks de kwaliteit van de uitvoering en de gemaakte kosten kritisch en spreekt een dienstverlener aan als deze de afspraken niet of onvoldoende nakomt.	Ja, toegepast. Uitbestedingsbeleid	Het bestuursbureau evalueert periodiek of de uitbestedingspartner voldoet aan de gemaakte afspraken, gestelde eisen in de overeenkomst en de SLA, spreekt de uitbestedingspartner aan waar noodzakelijk en informeert het bestuur hierover middels de kwartaalrapportage. Het bestuur overweegt of het fonds in voldoende mate in control is en of de uitbestedingskosten nog marktconform zijn.
Thema 3 – Integer handelen Het bestuur bevordert een cultuur van integriteit en compliance.			
15.	Het bestuur legt de gewenste cultuur vast en stelt een interne gedragscode op	Ja, toegepast. Gedragscode	Het fonds heeft een gedragscode die aan ieder (nieuw) verbonden persoon wordt verstrekt.
16.	De leden van het bestuur, het VO of het BO, het intern toezicht en andere medebeleidsbepalers ondertekenen de interne gedragscode van het fonds en een jaarlijkse nalevingsverklaring, en zij gedragen zich daarnaar.	Ja, toegepast. Gedragscode	De compliance officer draagt zorg voor ondertekening van de gedragscode bij indiensttreding van een aan het fonds verbonden persoon waaronder medebeleidsbepalers. Tevens wordt jaarlijks gevraagd de verklaring naleving gedragscode in te vullen. De sancties op overtreding staan vermeld in de gedragscode (artikel 9).
17.	Alle nevenfuncties worden gemeld aan de compliance officer	Ja, toegepast. Gedragscode	Verbonden personen dienen voorafgaand aan het aanvaarden van een nevenfunctie deze te melden aan de compliance officer. De compliance officer toetst of de nevenfunctie de schijn heeft of kan opwekken van een conflicterend belang met de functie van de verbonden persoon binnen het pensioenfonds.
18.	Tegenstrijdige belangen of reputatierisico's worden gemeld. De leden van het bestuur, het VO of het BO, het intern toezicht en andere medebeleidsbepalers vermijden elke vorm en elke schijn van persoonlijke bevoordeling of belangenverstremming. Zij laten zich op hun functioneren toetsen.	Ja, toegepast. Gedragscode	In de gedragscode is vastgelegd dat aan het fonds verbonden personen elk (potentieel) eigen belangenconflict dienen te melden aan de compliance officer.
19.	Het lidmaatschap van een orgaan is niet verenigbaar met dat van een ander orgaan binnen het fonds of van de visitatiecommissie.	Ja, toegepast. Statuten	Het niet verenigbaar zijn van lidmaatschappen van diverse fondsorganen is geregeld in de statuten.

Kerncijfers

Voorwoord

Profiel

Bestuursverslag

Oordeel verantwoordingsorgaan

Verslag Raad van Toezicht

Jaarrekening

Overig

Jaarverslag 2023

Nr.	Onderwerp	Conform norm? Vastgelegd in	Wat is er geregeld of Reden voor niet naleving c.q. te ondernemen actie
20.	Het bestuur zorgt dat onregelmatigheden kunnen worden gemeld en dat betrokkenen weten hoe en bij wie.	Ja, toegepast Incidentenregeling	Het pensioenfonds kent een incidentenregeling die als doel heeft om elke aan het fonds verbonden persoon de gelegenheid te geven een (vermoeden van een) incident te melden, zodat conform de regeling maatregelen genomen kunnen worden om te voorkomen dat de integere en beheerste bedrijfsvoering wordt geschaad en om toekomstige incidenten te voorkomen.
21.	De organisatie kent een klokkenluidersregeling en bevordert dat ook externe dienstverleners een klokkenluidersregeling hebben. De organisatie zorgt ervoor dat men weet hoe en bij wie kan worden gemeld.	Ja, toegepast Klokkenluiders-regeling	Het pensioenfonds kent een klokkenluidersregeling die als doel heeft om elke aan het fonds verbonden persoon de gelegenheid te geven een misstand, al dan niet anoniem, zonder gevaar voor hun positie te melden, zodat ter zake actie ondernomen kan worden.
22.	Het bestuur kent de relevante wet- en regelgeving en interne regels, weet hoe het fonds daar invulling aan geeft en bewaakt de naleving (compliance).	Ja, toegepast	Door middel van de kwartaalrapportage wordt het bestuur geïnformeerd over de ontwikkelingen van wet- en regelgeving en de impact hiervan op de diverse fondsdocumenten en besluitvormingsprocedures. Daarnaast wordt het bestuur geïnformeerd over de toezichtthema's van DNB en AFM en de impact/gevolgen hiervan voor het fonds.
Thema 4 – Kwaliteit nastreven Het fonds stelt hoge kwaliteitseisen, voert daar beleid op en is een lerende organisatie.			
23.	Het bestuur is collectief verantwoordelijk voor zijn functioneren. De voorzitter is eerste aanspraakpunt; hij/zij is als eerste verantwoordelijk voor zorgvuldige besluitvorming en procedures.	Ja, toegepast ABTN, Statuten	Het functioneren van het bestuur wordt getoetst in een jaarlijkse zelfevaluatie. Het bestuur kan zich hierbij laten ondersteunen door een onafhankelijke derde. De raad van toezicht informeert het VO in geval er sprake is van disfunctioneren van het bestuur en treedt in overleg met het bestuur om tot een oplossing te komen. Als dit niet tot resultaten leidt, meldt de raad van toezicht dit aan De Nederlandsche Bank.
24.	Het bestuur waarborgt dat de leden onafhankelijk en kritisch kunnen opereren.	Ja, toegepast Gedragscode	Onafhankelijk en kritisch opereren wordt geborgd door een open cultuur na te streven. Dit is tevens een onderwerp dat ter sprake dient te komen bij de zelfevaluatie van het bestuur. Pogingen van een (aspirant)relatie tot beïnvloeding dienen te worden gemeld bij de compliance officer.
25.	Ieder bestuurslid heeft stemrecht.	Ja, toegepast Statuten	Ieder ter vergadering aanwezig bestuurslid heeft één stem. Een bestuurslid kan zich in een vergadering doen vertegenwoordigen en zijn stem doen uitbrengen door een door hem daartoe schriftelijk of elektronisch gemachtigd ander bestuurslid.
26.	Het bestuur zorgt voor permanente educatie voor zijn leden.	Ja, toegepast Geschiktheidsplan	In opleidingsplannen wordt aangegeven welke opleidingen door bestuursleden werden gevolgd. Jaarlijks wordt opgevraagd welke voornemens een bestuurder heeft en wat hij aan opleidingen heeft gevolgd. Periodiek wordt een heidag c.q. themadag georganiseerd.

Kerncijfers

Voorwoord

Profiel

Bestuursverslag

Oordeel verantwoordingsorgaan

Verslag Raad van Toezicht

Jaarrekening

Overig

Jaarverslag 2023

Nr.	Onderwerp	Conform norm? Vastgelegd in	Wat is er geregeld of Reden voor niet naleving c.q. te ondernemen actie
27.	Het bestuur staat open voor kritiek en leert van fouten.	Ja, toegepast Statuten Klachten- en geschillenregeling	Het pensioenfonds heeft een Klachten- en Geschillencommissie ingesteld die bestaat uit drie bestuursleden. Door het bestuur is een Klachten- en Geschillenregeling vastgesteld. Per kwartaal wordt een overzicht opgesteld van de ingekomen klachten en geschillen om zodoende eventuele trends te herkennen en hier voor de toekomst lering uit te trekken.
28.	Het eigen functioneren is voor het bestuur en voor het intern toezicht een continu aandachtspunt. Het bestuur en het intern toezicht evalueren in elk geval jaarlijks het eigen functioneren van het orgaan als geheel en van de individuele leden. Hierbij betrekken het bestuur en het intern toezicht één keer in de drie jaar een onafhankelijke derde partij.	Ja, toegepast ABTN, Reglement RvT	Het bestuur voert periodiek een zelfevaluatie uit. Aandachtspunten zijn competenties, gedrag en cultuur. In zijn reglement heeft de RvT vastgelegd dat het zijn eigen functioneren en de onafhankelijkheid ten minste jaarlijks evalueert. Minimaal één keer in de drie jaar betreft de RvT hierbij een derde partij.
29.	Het eigen functioneren is voor het BO een continu aandachtspunt. Het BO evalueert in elk geval jaarlijks het functioneren van het eigen orgaan als geheel en van de individuele leden. Hierbij betreft het BO één keer in de drie jaar een onafhankelijke derde partij	N.v.t.	Het fonds kent geen belanghebbendenorgaan.
30.	Het eigen functioneren is voor het VO een continu aandachtspunt. Het VO evalueert met enige regelmaat het functioneren van het eigen orgaan.	Ja, toegepast Statuten	In de statuten is bepaald dat het bestuur scholing van het VO faciliteert. Daarnaast zijn de leden van het VO ook zelf verantwoordelijk voor het onderhouden van hun kennis. Het VO houdt daarnaast periodiek een zelfevaluatie over het eigen functioneren. De diversiteitsdoelstellingen van het VO zijn vastgelegd in de profielschets.
Thema 5 – Zorgvuldig benoemen Het fonds handelt zorgvuldig bij (her)benoeming en ontslag, en zorgt voor geschiktheid, complementariteit en diversiteit in de samenstelling van de organen van het fonds.			
31.	De samenstelling van fondsorganen is wat betreft geschiktheid, complementariteit diversiteit, afspiegeling van belanghebbenden en continuïteit, vastgelegd in beleid. Zowel bij de aanvang van een termijn, als ook tussentijds bij de zelfevaluatie vindt een check plaats	Ja, toegepast Statuten	Het bestuur bestaat uit acht personen waarvan vier werkgeversleden en vier leden die de werknemers vertegenwoordigen. Het VO bestaat uit twee leden die de werkgevers vertegenwoordigen en twee werknemersleden. Vertegenwoordigers van pensioengerechtigden treden toe tot het bestuur en VO indien de onderlinge getalsverhouding tussen pensioengerechtigden en deelnemers daartoe aanleiding geeft. In de profielschetsen voor kandidaat-leden voor het bestuur, VO en de RvT zijn vereisten voor diversiteit opgenomen. Qua vaardigheden en kennis is het een divers gezelschap, met verschillende achtergronden en derhalve complementair aan elkaar.

Kerncijfers

Voorwoord

Profiel

Bestuursverslag

Oordeel verantwoordingsorgaan

Verslag Raad van Toezicht

Jaarrekening

Overig

Nr.	Onderwerp	Conform norm? Vastgelegd in	Wat is er geregeld of Reden voor niet naleving c.q. te ondernemen actie
32.	Het bestuur zorgt voor geschiktheid, complementariteit en continuïteit binnen het bestuur. Daarbij houdt het rekening met opleiding, achtergrond, persoonlijkheid, geslacht en leeftijd. Het bestuur toetst de geschiktheid van bestuursleden bij het aantreden en gedurende het bestuurslidmaatschap.	Ja, toegepast Statuten	Het bestuur zorgt voor geschiktheid, complementariteit en continuïteit binnen het bestuur. Dit gebeurt onder meer via het periodiek evalueren en bijwerken van een deskundigheidsmatrix, een competentiematrix en het opleidingsplan.
33	In zowel het bestuur als het VO of het BO is er tenminste één vrouw en één man. Er zitten zowel mensen van boven als van onder de 40 jaar in. Het bestuur stelt een stappenplan op om diversiteit in het bestuur te bevorderen	Ja, toegepast	<i>Bestuur</i> Aan deze norm wordt voldaan: er zijn twee vrouwelijke bestuursleden en zes mannelijke bestuursleden en één bestuurslid is jonger dan 40 jaar. <i>VO</i> Aan deze norm wordt gedeeltelijk voldaan: er waren twee vrouwelijke VO-leden en twee mannelijke VO-leden. Helaas is geen van de VO-leden jonger dan 40 jaar. In de profielschets voor VO-leden wordt hier wel aandacht voor gevraagd.
34	De zittingsduur van een lid van het bestuur, het VO, het BO en raad van toezicht is maximaal 4 jaar. Een bestuurslid en een lid van het BO kunnen maximaal twee keer worden herbenoemd, een lid van de raad van toezicht maximaal één keer. Leden van een visitatiecommissie zijn maximaal acht jaar betrokken bij hetzelfde fonds.	Ja, toegepast Statuten	De zittingsperiode voor een lid van het bestuur is vier jaar. Bestuursleden kunnen twee maal worden herbenoemd voor een periode van vier jaar. In de statuten is bepaald dat de zittingstermijn van een lid van het VO vier jaar bedraagt en een lid twee keer kan worden herbenoemd als vertegenwoordiger van dezelfde geleding. De leden van de RvT zijn per 1 januari 2017 benoemd voor een periode van vier jaar en per 1 januari 2021 op bindend advies van het verantwoordingsorgaan herbenoemd. Bepaald is dat de leden van de RvT één keer kunnen worden herbenoemd. Om continuïteit en kennis binnen de RvT te waarborgen is een rooster van aftreden opgesteld.
35	Het bestuur, het BO en het intern toezicht houden bij het opstellen van de profielschets rekening met het diversiteitsbeleid. Het VO houdt hier rekening mee bij het opstellen van de competentievisie.	Ja, toegepast Profielchets	In de profielschetsen van zowel het bestuur als het VO wordt rekening gehouden met het aandachtspunt diversiteit.
36	Het bestuur, het VO of het BO en de raad van toezicht leggen bij een vacature de eisen voor de vacante functie vast. Hierbij wordt rekening gehouden met de in de normen 31, 32 en 33 opgenomen eisen.	Ja, toegepast Profielchets	Vacature-eisen zijn opgenomen in de profielschetsen die zijn opgesteld voor leden van het bestuur, het VO en de RvT. Hierbij wordt rekening gehouden met de in normen 31, 32 en 33 opgenomen eisen.
37.	Bij de vervulling van een vacature wordt actief gezocht (en/of actief opgeroepen om te zoeken) naar kandidaten die passen in de diversiteitsdoelstellingen. Het bestuur neemt hierover tijdig contact op met degenen die betrokken zijn bij het voordragen of de verkiezing van kandidaten.	Ja, toegepast Profielchets	In de profielschetsen is het diversiteitsbeleid opgenomen. Bij vacatures wordt in een vroegtijdig stadium van het wervingstraject aandacht gevraagd voor het diversiteitsbeleid.

Kerncijfers

Voorwoord

Profiel

Bestuursverslag

Oordeel verantwoordingsorgaan

Verslag Raad van Toezicht

Jaarrekening

Overig

Nr.	Onderwerp	Conform norm? Vastgelegd in	Wat is er geregeld of Reden voor niet naleving c.q. te ondernemen actie
38.	Het bestuur en het BO toetsen voorgedragen kandidaten mede aan de hand van de diversiteitsdoelstellingen. Het VO bevordert dat in de procedure de competentievisie wordt meegenomen, inclusief de diversiteitsdoelstellingen.	Ja, toegepast Profielschets	Zie toelichting bij principe 36.
39.	Een bestuurslid wordt benoemd en ontslagen door het bestuur, na het horen van de raad van toezicht over de procedure. Een lid van de raad van toezicht of visitatiecommissie wordt benoemd door het bestuur na bindende voordracht van het verantwoordingsorgaan en wordt ontslagen door het bestuur na bindend advies van het verantwoordingsorgaan. Een lid van het verantwoordingsorgaan wordt benoemd door het bestuur en ontslagen door het verantwoordingsorgaan zelf. In uitzonderlijke situaties kan het bestuur in overleg met het intern toezicht een lid ontslaan	Ja, toegepast Statuten	In de statuten is de benoeming, ontslag en schorsing van de leden vastgelegd: <ul style="list-style-type: none"> • Bestuursleden<ul style="list-style-type: none"> • De bestuursleden worden door het bestuur benoemd. • De vertegenwoordigers van de werkgever in het bestuur worden voorgedragen door de werkgever. • Van de vier leden van de vertegenwoordigers van de werknemers in het bestuur worden er twee door de COR voorgedragen en twee door vakorganisaties. • Ontslag en schorsing wordt door het bestuur aangezegd met een gekwalificeerde meerderheid. • Ontslag en schorsing door de RvT wegens disfunctioneren. <ul style="list-style-type: none"> • Raad van Toezicht<ul style="list-style-type: none"> • De leden van de RvT worden benoemd door het bestuur na bindende voordracht van het VO. • Het bestuur kan met een gekwalificeerde meerderheid de leden ontslaan of schorsen na bindend advies van het VO. • Verantwoordingsorgaan<ul style="list-style-type: none"> • De leden die de werkgever vertegenwoordigen worden door de werkgever voorgedragen en door het bestuur benoemd. • De leden die de deelnemers vertegenwoordigen worden middels verkiezingen gekozen en daarna door het bestuur benoemd. • Ontslag door het bestuur in uitzonderlijke situaties • Ontslag door het VO met gekwalificeerde meerderheid van stemmen en gehoord hebbende de RvT. • Schorsing door het VO met gekwalificeerde meerderheid van stemmen en gehoord hebbende de RvT.
40.	Het bestuur zorgt dat de statuten een schorsingsprocedure kennen.	Ja, toegepast Statuten	De schorsingsprocedure is vastgelegd in de statuten: <ul style="list-style-type: none"> • Inzake het bestuur artikel 6, lid 2. • Inzake het VO artikel 13, lid 2. • Inzake de RvT artikel 17, lid 2.

Kerncijfers

Voorwoord

Profiel

Bestuursverslag

Oordeel verantwoordingsorgaan

Verslag Raad van Toezicht

Jaarrekening

Overig

Jaarverslag 2023

Nr.	Onderwerp	Conform norm? Vastgelegd in	Wat is er geregeld of Reden voor niet naleving c.q. te ondernemen actie
Thema 6 – Gepast belonen Het fonds voert een verantwoord en beheerst beloningsbeleid, gericht op kwaliteit, continuïteit en consistentie.			
41.	Het pensioenfonds voert een beheerst en duurzaam beloningsbeleid. Dit beleid is in overeenstemming met de doelstellingen van het pensioenfonds. Ook is het beleid passend gelet op de bedrijfstak, onderneming of beroepsgroep waarvoor het fonds de pensioenregeling uitvoert.	Ja, toegepast Beloningsbeleid	Uitgangspunt bij het beloningsbeleid is dat het niet moet aanzetten tot het nemen van meer risico's dan voor het fonds aanvaardbaar is. Het beloningsbeleid is in 2020 gewijzigd en vastgesteld na advies van het VO en goedkeuring door de RvT. Bij de vaststelling van het beloningsbeleid is aangesloten bij het beloningsbeleid van ING zoals uitgewerkt in de cao van ING Bank.
42.	De beloning staat in redelijke verhouding tot verantwoordelijkheid, functie-eisen en tijdsbeslag.	Ja, toegepast Beloningsbeleid	Het fonds kent een marktconform beloningsbeleid dat deels gebaseerd is op de in wet- en regelgeving vastgelegde VTE-scores. Daarmee is een directe relatie gelegd met de verantwoordelijkheden en de tijdsbesteding.
43.	Het bestuur is terughoudend als het gaat om prestatie-gerelateerde beloningen. Prestatiegerelateerde beloningen zijn niet hoger dan 20 procent van de vaste beloning. Ze zijn niet gerelateerd aan de financiële resultaten van het fonds.	Ja, toegepast Beloningsbeleid	Het fonds hanteert voor leden van organen van het fonds en bestuursbureau geen prestatie gerelateerde beloningen.
44.	Het bestuur voorkomt dat door een te hoge beloning van de leden van het intern toezicht, een financieel belang een kritische opstelling in de weg staat.	Ja, toegepast Beloningsbeleid	Het fonds kent een marktconform beloningsbeleid. Uitgangspunt is een vaste vergoeding die in redelijke verhouding staat tot de gedragen verantwoordelijkheden, de aan deze functie gestelde eisen en het tijdsbeslag.
45.	Bij tussentijds ontslag van een bestuurslid zonder arbeidsovereenkomst of van een lid van het intern toezicht verstrekt het bestuur geen transitie- of ontslagvergoeding. Bij ontslag van een (andere) medebeleidsbepaler moet een eventuele transitie- of ontslagvergoeding passend zijn gelet op de functie en de ontslagreden.	Ja, toegepast Beloningsbeleid	Bij tussentijdse beëindiging van het lidmaatschap van bestuur, verantwoordingsorgaan of de raad van toezicht wordt de vergoeding tijdsevenredig aangepast en worden geen aanvullende vergoedingen van welke aard dan ook uitbetaald.

Kerncijfers

Voorwoord

Profiel

Bestuursverslag

Oordeel verantwoordingsorgaan

Verslag Raad van Toezicht

Jaarrekening

Overig

Jaarverslag 2023

Nr.	Onderwerp	Conform norm? Vastgelegd in	Wat is er geregeld of Reden voor niet naleving c.q. te ondernemen actie
Thema 7 – Toezicht houden en inspraak waarborgen Het fonds waarborgt intern toezicht op de kwaliteit en integriteit van de bedrijfsvoering.			
46	Intern toezicht draagt bij aan een effectief en slagvaardig functioneren van het pensioenfonds en aan een beheerste en integere bedrijfsvoering.	Ja, toegepast Statuten, ABTN, Reglement RvT	Voor het intern toezicht heeft het fonds een raad van toezicht (RvT) aangesteld die het bestuur met raad ter zijde staat en zich opstelt als gesprekspartner van het bestuur.
47.	Het intern toezicht betreft deze Code bij de uitoefening van zijn taak.	Ja, toegepast	Overeenkomstig de Pensioenwet betreft de RvT de naleving van de Code nadrukkelijk bij het toezicht.
48.	Leden van het intern toezicht zijn betrokken bij het pensioenfonds en moeten zich zodanig onafhankelijk opstellen dat belangen tegenstellingen worden voorkomen. Ze hebben daarbij het vermogen en de durf om zich kritisch op te stellen richting het bestuur.	Ja, toegepast Statuten, Reglement RvT.	In de statuten is bepaald dat de leden van de RvT onafhankelijk zijn, op geen enkele wijze betrokken zijn bij het functioneren van het pensioenfonds en geen dienstverband hebben met de werkgever. In het reglement van de RvT is opgenomen dat de te benoemen personen op geen enkele wijze verbonden mogen zijn aan het fonds. Eveneens mogen de RvT-leden de afgelopen periode van 5 jaar niet verbonden zijn geweest aan het fonds, het VO, de externe accountant, de externe actuaaris of overige partijen waaraan het fonds werkzaamheden heeft uitbesteed dan wel bij ING of Nationale-Nederlanden werkzaam zijn (geweest), dit met uitzondering van de tot 2017 bestaande Visitatiecommissie. De nevenfuncties van de leden worden door de compliance officer getoetst op mogelijke belangenverstrengeling.
49.	De raad van toezicht stelt zich op als gesprekspartner van het bestuur.	Ja, toegepast. Reglement RvT	De RvT staat het bestuur met raad en daad ter zijde en stelt zich op als gesprekspartner van het bestuur.
50.	Het bestuur weegt de aanbevelingen van de raad van toezicht of de visitatiecommissie zorgvuldig en motiveert afwijkingen.	Ja, toegepast	In het jaarverslag geeft het bestuur een reactie en een oordeel op de bevindingen van de RvT. Daarnaast worden de aanbevelingen van de RvT opgevolgd d.m.v. een uitgebreid actieplan. Dit actieplan en de voortgang van opvolgen van de acties worden gedurende het jaar tijdens de bestuursvergaderingen gemonitord om op die manier zorg te dragen voor opvolging van de aanbevelingen. Indien een aanbeveling niet wordt opgevolgd wordt dit met motieven onderbouwd en vindt hierover een gesprek plaats met de RvT.

Kerncijfers

Voorwoord

Profiel

Bestuursverslag

Oordeel verantwoordingsorgaan

Verslag Raad van Toezicht

Jaarrekening

Overig

Nr.	Onderwerp	Conform norm? Vastgelegd in	Wat is er geregeld of Reden voor niet naleving c.q. te ondernemen actie
51.	Het BO voert zijn taak uit als 'goed huisvader' (m/v) voor alle belanghebbenden	N.v.t.	Niet van toepassing in ons bestuursmodel.
52.	Het BO zorgt dat de leden onafhankelijk en kritisch kunnen functioneren.	N.v.t.	Niet van toepassing in ons bestuursmodel.
53.	Het BO bewaakt of het bestuur de uitvoeringsovereenkomst of het uitvoeringsreglement en het pensioenreglement juist uitvoert. Ook bewaakt het BO of het bestuur de belangen van de verschillende groepen belanghebbenden evenwichtig afweegt.	N.v.t.	Niet van toepassing in ons bestuursmodel.
54.	Het BO onderneemt actie als het van oordeel is dat het bestuur niet naar behoren functioneert.	N.v.t.	Niet van toepassing in ons bestuursmodel.
55.	Het bestuur gaat een dialoog aan met het VO dan wel het BO bij het afleggen van verantwoording.	Ja, toegepast ABTN, Statuten	De dialoog met het VO is geborgd in de statuten en de ABTN waarin is vastgelegd dat periodiek overleggen plaatsvindt tussen het VO en het bestuur. De dialoog met VO geschiedt op de volgende wijze: <ul style="list-style-type: none"> • Bestuur legt verantwoording af aan het VO over het beleid en de wijze waarop het is uitgevoerd. • Bestuur en VO komen ten minste twee keer per jaar bijeen. • Overleg voorzitter VO, voorzitter RvT, voorzitter bestuur en directeur bestuursbureau. • Toelichting portefeuillehouders bestuur aan VO bij adviesaanvragen.
56.	Het bestuur draagt de accountant of actuaaris die controle uitvoert in beginsel geen andere werkzaamheden op dan controle. Geeft het bestuur wel een andere opdracht, dan vraagt dit zorgvuldige afweging en een afzonderlijke opdrachtformulering.	Ja, toegepast	Het pensioenfonds verstrekt jaarlijks opdracht aan een certificerend actuaaris. Via een tweede organisatie is een adviserend actuaaris aangesteld. Het pensioenfonds verstrekt jaarlijks opdracht aan een externe accountant. Via een tweede organisatie is een interne accountant aangesteld.
57.	Het bestuur beoordeelt vierjaarlijks het functioneren van de accountant en de actuaaris en stelt het intern toezicht en het VO of BO van de uitkomst op de hoogte.	Ja, toegepast Uitbestedingsbeleid	Om te zorgen dat de kwaliteit en continuïteit van het proces blijvend zijn gewaarborgd, toetst het fonds jaarlijks of de wijze waarop de uitbestede werkzaamheden worden uitgevoerd, nog in overeenstemming is met de gemaakte afspraken.

Kerncijfers

Voorwoord

Profiel

Bestuursverslag

Oordeel verantwoordingsorgaan

Verslag Raad van Toezicht

Jaarrekening

Overig

Nr.	Onderwerp	Conform norm? Vastgelegd in	Wat is er geregeld of Reden voor niet naleving c.q. te ondernemen actie
Thema 8 – Transparantie bevorderen Het fonds streeft openheid na, communiceert over missie, strategie en risico's en legt verantwoording af over gevoerd beleid.			
58.	Het bestuur geeft publiekelijk inzicht in stelt een missie, visie en strategie op.	Ja, toegepast ABTN	De missie, visie en doelstellingen zijn vastgelegd in de ABTN. Eveneens wordt hieraan in het jaarverslag aandacht besteed. Daarnaast is dit (deels) vastgelegd in het (verantwoord) beleggingsbeleid, het beleggings- en renteafdekkingsbeleid, de verklaring beleggingsbeginselen, communicatiebeleidsplan en uitbestedingsbeleid. Toetsing vindt periodiek plaats via (financiële) rapportages en dekkingsgraadoverzichten.
59.	Het bestuur geeft inzicht in het beleid, de besluitvormingsprocedures, de besluiten en de realisatie van het beleid.	Ja, toegepast Statuten	<ul style="list-style-type: none"> • Het bestuur verstrekt aan het VO tijdig alle inlichtingen en gegevens die redelijkerwijs benodigd zijn voor zijn taakvervulling. • De RvT heeft recht op alle informatie die hij in redelijkheid nodig heeft om zijn opdracht goed te kunnen uitvoeren. Het bestuur verstrekt deze informatie uit eigen beweging dan wel op verzoek van de RvT.
60.	Het bestuur vervult zijn taak op een transparante (open en toegankelijke) manier. Dat zorgt ervoor dat belanghebbenden inzicht kunnen krijgen in de informatie, overwegingen en argumenten die ten grondslag liggen aan besluiten en handelingen.	Ja, toegepast	Belanghebbenden krijgen inzicht in de informatie, overwegingen en argumenten via: <ul style="list-style-type: none"> • Bestuur en VO komen ten minste twee maal per jaar in vergadering bijeen. • Portefeuillehouders van het bestuur geven VO toelichting bij een adviesaanvraag. • Maandelijks overleg tussen de voorzitters van het bestuur, de RvT, het VO en de directeur van het bestuursbureau. • Ten minste twee maal per jaar vindt overleg plaats tussen bestuur en werkgever. • Bestuur en sociale partners komen ten minste twee maal per jaar in vergadering bijeen. • (Gewezen) deelnemers, andere aanspraakgerechtigden en pensioengerechtigden worden geïnformeerd via het kwartaalbericht. Hierin wordt onder meer gecommuniceerd over het beleid en de genomen besluiten.
61.	Het bestuur legt gemotiveerd vast voor welke wijze van uitvoering is gekozen. Deze informatie is beschikbaar voor de belanghebbenden.	Ja, toegepast ABTN, Uitbestedingsbeleid	De overwegingen voor uitbesteding en de keuze voor de wijze van uitvoering zijn vastgelegd in het uitbestedingsbeleid en in de ABTN. Besluitvorming over uitbesteding vindt plaats in de bestuursvergadering. De informatie is voor belanghebbenden beschikbaar via de website en via het jaarverslag.
62.	Het bestuur legt zijn overwegingen omtrent verantwoord beleggen vast en zorgt ervoor dat deze beschikbaar zijn voor belanghebbenden.	Ja, toegepast Beleggingsplan)	In het Beleggings- en renteafdekkingsbeleid is het beleid ten aanzien van Environmental Social Governance vastgelegd. Het beleid inzake verantwoord beleggen is gepubliceerd op de website. In periodieken (bijvoorbeeld de Special of het kwartaalbericht) wordt regelmatig op de stand van zaken ingegaan. Daarnaast is op de website van het fonds een pagina over beleggen ingericht.

Kerncijfers

Voorwoord

Profiel

Bestuursverslag

Oordeel verantwoordingsorgaan

Verslag Raad van Toezicht

Jaarrekening

Overig

Jaarverslag 2023

Nr.	Onderwerp	Conform norm? Vastgelegd in	Wat is er geregeld of Reden voor niet naleving c.q. te ondernemen actie
63.	Het bestuur stelt beleid vast rond transparantie en communicatie. Het bestuur evalueert dit beleid periodiek en in ieder geval eens per drie jaar.	Ja, toegepast Communicatie-beleidsplan	In het communicatiebeleidsplan en communicatiejaarplan is het communicatiebeleid vastgelegd. Een pensioenloket is ingericht. Persoonlijke pensioeninformatie is digitaal beschikbaar via het deelnemersportaal. Onder meer via de pensioenplanner wordt het pensioenbewustzijn bevorderd. Via het verantwoordingsorgaan en een deelnemerspanel betreft het fonds zijn belanghebbenden. Meting van de effectiviteit van de communicatiemiddelen geschiedt door: <ul style="list-style-type: none"> • Maandelijkse bezoekstatistieken websites • Kwartaalrapportage Pensioenloket • Jaarlijks klanttevredenheidsonderzoek • Flitspeilingen bij klankbordgroepen • Statistieken digitale nieuwsbrieven
64.	Het bestuur rapporteert in het jaarverslag over de naleving van de interne gedragscode (zoals bedoeld in de normen 15 en 16) en deze Code, net als over de evaluatie van het functioneren van het bestuur.	Ja, toegepast Jaarverslag	In het jaarverslag rapporteert het bestuur over de gedragscode en de Code Pensioenfondsen.
65.	Het bestuur zorgt voor een adequate klachten- en geschillenprocedure die voor belanghebbenden eenvoudig toegankelijk is. In het jaarverslag rapporteert het bestuur over de afhandeling van klachten en de veranderingen in regelingen of processen die daaruit voortvloeien.	Ja, toegepast Statuten Klachten- en geschillenregeling	Het pensioenfonds heeft een Klachten- en Geschillencommissie ingesteld die bestaat uit drie bestuursleden. Door het bestuur is een Klachten- en Geschillenregeling vastgesteld. Deze regeling is op de website gepubliceerd. In het jaarverslag rapporteert het bestuur over de afhandeling van de eventueel ontvangen klachten en/of geschillen.

Kerncijfers

Voorwoord

Profiel

Bestuursverslag

Oordeel verantwoordingsorgaan

Verslag Raad van Toezicht

Jaarrekening

Overig

Colofon

Stichting ING CDC Pensioenfonds

Bijlmerdreef 24, 1102 CT Amsterdam

t 088 - 1162 411

e pensioenloket@ing.cdcpensioen.nl

w ing.cdcpensioen.nl

Ingeschreven in het Handelsregister van de

Kamer van Koophandel onder nummer 58908757

Concept & design Strangelove Creatives B.V.

www.strangelove.nl